

سنڌي لازمي (نائين) ڪلاس لاءِ

(شاگردن لاءِ نوٽس)

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جو ڪتاب نمبر: 42

سنڌي لازمي نائين ڪلاس لاءِ (نوٽس)

نالو:

سليم رضا خاصخيلي

سهيڙيندڙ:

گل حسن لاکو ۽ سليم رضا خاصخيلي

ڪمپوزنگ:

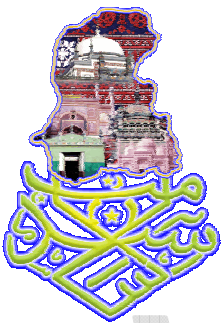
سنڌ سلامت ڪتاب گهر

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت سنڌي ٻوليءَ جي ڪتابن جي ذخيري کي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ تائين پهچائڻ لاءِ **ڊجيٽل بوڪ ايڊيشن** متعارف ڪرائڻ جو جيڪو سسلو شروع ڪيو آهي، ان سلسلي جو **پائيتاليهون (42) ڪتاب سنڌي لازمي نائين ڪلاس لاءِ (نوٽس)** شاگردن لاءِ پيش ڪجي ٿو.

هن نوٽس جي سهيڙ **سائين سليم رضا خاصخيلي** جي محنتن جو نتيجو آهي، جڏهن ته ڪمپوزنگ سنڌ سلامت جي مانواري ميمبر **گل حسن لاکو ۽ راجه سليم خاصخيلي** جي ڪوششن جو ثمر آهي. اسان ڪوشش ۾ آهيون ته سنڌي شاگردن لاءِ خاص نوٽس ۽ سائنسي معلومات فراهم ڪرڻ جي ڪوشش ڪيون.

اوهان سڀني دوستن، ڀائرن، سچڻن، بزرگن ۽ ساڃاهه وندن جي قيمتي مشورن، رايي، صلاحن ۽ رهنمائي جو منتظر.

محمد سليمان وساڻ

مينيڊنگ ايڊيٽر (اعزازي)

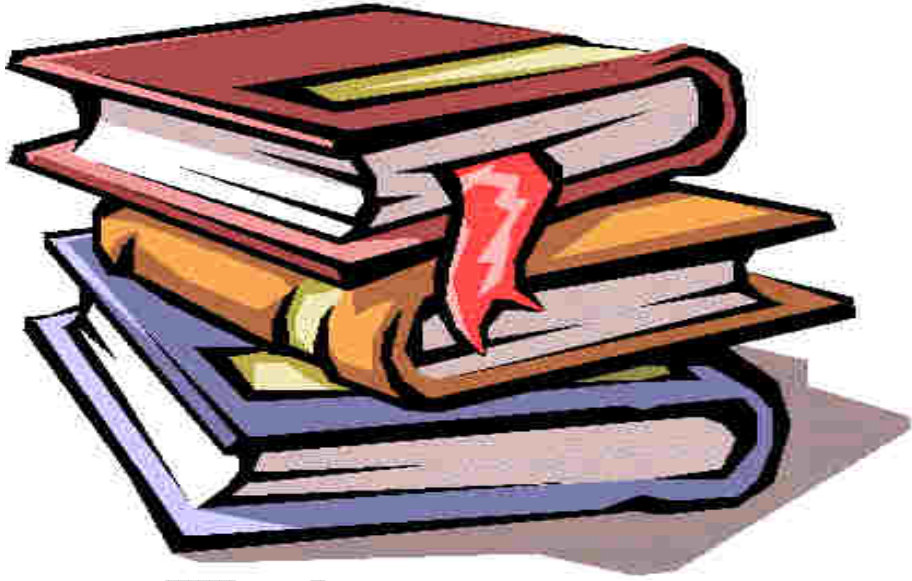
سنڌ سلامت ڊاٽ ڪام

salamatsindh@gmail.com

www.sindhssalamat.com

نثرجو پاڳو

نائين ڪلاس لاءِ

ڪمپوزيشن

گل حسن لاکو ۽ راجه سليم خاصخيلي

سهيڙيندڙ

سائين سليم رضا خاصخيلي

1. حضور اڪرم ﷺ جن جا اخلاق مبارڪ

نوٽ

حضور اڪرم ﷺ جن سڄي دنيا لاءِ نيڪيءَ ۽ ڀلائي جا سرچشما آهن. حضور ﷺ جن جي اخلاق مبارڪ کي مسلم توڙي غير مسلم عالمن به مڃيو ۽ ساراهيو آهي. پاڻ سڳورن ﷺ جي اخلاق مبارڪ جي شاهدي خود قرآن مجيد ۾ موجود آهي. يعني ”بيشڪ توهان لاءِ رسول الله ﷺ جي ذات ۾ بهترين نمونو آهي.“ ٻئي هنڌ ارشاد آهي ته :

اِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ

يعني ”بيشڪ (اي محمد)! تون سهڻي اخلاق جي وڏي مرتبي تي آهين.“
 ام المومنين حضرت عائشه رضه فرمايو ته ”جيڪي ڪجهه قرآن مجيد ۾ موجود آهي اهي حضور اڪرم ﷺ جن جا اخلاق مبارڪ آهن.“ مطلب ته پاڻ سڳورن ﷺ جي سڄي حياتي قرآن مجيد جو عملي تفسير آهي. حضور اڪرم ﷺ جن ڏاڍا مهربان، رحمدل ۽ باجهارا هوندا هئا. پاڻ سڳورا ﷺ پاڻ بکيا رهي به غريبن ۽ مسڪينن کي کاڌو ڪرائيندا هئا. حضور ﷺ جن غريب ۽ مسڪينن اصحابن جي شاديءَ وغيره جو خرچ پاڻ برداشت ڪندا هئا. حضور ﷺ جن یتيمن ۽ یتیم سان جي هر قسم جي مدد ڪندا هئا. غلامن کي گهر جو ڀاتي سمجهندا هئا. پاڻ ﷺ ڪڏهن به ڪنهن سان ڪاوڙ مان نه ڳالهائيندا هئا. پاڻ ﷺ پنهنجو سمورو ڪم پنهنجي هٿن مبارڪن سان ڪندا هئا. پاڻ ڪريم ﷺ جن هميشه اها دعا گهرندا هئا ته ”يا الله! مون کي مسڪينيءَ ۾ جيار، مسڪينيءَ ۾ پاڻ وٽ گهراءِ حشر ۾ مسڪينن سان گڏ اُٿار.“
 نبي ڪريم ﷺ جن پاڙيوارن سان به تمام سهڻي اخلاق سان پيش ايندا هئا. پاڙيسرين کي سوکڙيون ڏيندا هئا. پاڻ ڪريم ﷺ هر بيمار کي پيڇڻ لاءِ به ويندا هئا. پاڻ ڪريم ﷺ تمام گهڻا مهمان نواز هوندا هئا. پاڻ سڳورا ﷺ جي مهمانن ۾ مسلم توڙي غير مسلم شامل هوندا هئا. پاڻ سڳورا ﷺ نهايت ئي صفائي پسند هوندا هئا. پاڻ سڳورا ﷺ ڳالهه ٻولهي به آهستي آهستي ۽ مٺي آواز ۾ ڪندا هئا. پاڻ سڳورا ﷺ هميشه بامقصد ڳالهه ڪندا هئا. پاڻ پنهنجي ڪتر دشمنن کي به معاف ڪري ڇڏيندا هئا. پاڻ سڳورا ﷺ پنهنجي دشمنن لاءِ به دعا گهرندا هئا ته يا الله! هنن کي معاف ڪر ڇو جو هي مون کي نه ٿا سڃاڻن. پاڻ سڳورا ﷺ ٻارن سان ڏاڍو پيار ڪندا هئا. اڄ جڏهن هيءَ اخلاقي دنيا تباهه ٿي چڪي آهي. ماديت پرستي وڌي چڪي آهي. ان جي نتيجي ۾ دنيا مان امن ختم ٿي چڪو آهي. دنيا کي امن جو گهوارو بنائڻ لاءِ اسان کي نبي ڪريم ﷺ جن جي اخلاق مبارڪ تي عمل ڪرڻو پوندو. سندن اخلاق مبارڪ سڄي دنيا لاءِ اميد جو هڪ روشن ڪرڻو آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. پاڻ سڳورن ﷺ جي اخلاق مبارڪ جي قرآن مجيد ڪهڙي شاهدي ڏني وئي آهي؟

جواب: پاڻ سڳورن ﷺ جي اخلاق مبارڪ جي باري ۾ هن ريت شاهدي ڏني وئي آهي ته:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ

يعني ”بيشڪ توهان لاءِ رسول الله جي ذات ۾ بهترين نمونو آهي.“

قرآن مجيد ۾ ٻئي هنڌ ارشاد آهي ته:

إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

يعني ”بيشڪ (اي محمد) تون سهڻي اخلاق جي وڏي مرتبي تي آهين.“

2. حضور ﷺ جن غلامن بابت ڪهڙي تلقين ڪئي آهي؟

جواب: حضور ﷺ جن غلامن بابت تلقين ڪئي آهي ته ”جهڙو توهين پهريو تهڙو انهن کي پهرايو

جهڙو توهان کائو تهڙو انهن کي به کارايو.“

3. پاڙي بابت سنڌيءَ ۾ ڪهڙي چوڻي مشهور آهي؟

جواب: پاڙي بابت سنڌيءَ ۾ هيءَ چوڻي مشهور آهي ته ”پاڙو نبين کي به پيارو آهي.“

4. پاڻ ڪريم ﷺ جن پنهنجن مهمانن سان ڪيئن پيش ايندا هئا؟

جواب: پاڻ سڳورا ﷺ وڏا مهمان نواز هئا. مسلمان توڙي ڪافروتن مهمان ٿي ايندا هئا. پاڻ

سڳورا ﷺ جو وڏي دل سان آڌرپاءُ ڪندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن ته گهر ۾ جيڪو ڪجهه به هوندو هو.

اهو مهمانن آڏو اُٿي رکندا هئا. سندن سڄو گهر فاقِي ۾ رهندو هو. پاڻ ﷺ رات جو اُٿي مهمانن کان

پڇا ڪندا هئا ته ڪا تڪليف ته ڪا نه اُٿو.

5. اعليٰ اخلاقي قدرن جو وڃايل ماڳ ڪيئن ٿو ماني سگهجي؟

جواب: نبي ڪريم ﷺ جن جا اخلاق مبارڪ سموري انسان ذات لاءِ وات جو لات آهن. انهيءَ لات

جو سهاڙ اخلاقي قدرن جي وڃايل ماڳ تي رسائڻ لاءِ اڄ به اسان جون سونهون بڻجي سگهي ٿو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. اعتراف: قبول ڪرڻ

جملو : پاڻ سڳورن ﷺ جي سچائيءَ ۽ ايمانداريءَ جو اعتراف سندن ڪتر دشمنن به ڪيو

آهي.

2. ڪتر : سخت

جملو : پاڻ سڳورا ﷺ پنهنجي ڪتر دشمنن کي به معاف ڪري ڇڏيندا هئا.

3. مرتبي : شان، رتبي

جملو : رسول ڪريم ﷺ جن مرتبي ۾ سڀني نبين ۾ اعليٰ هئا.

4. هيٺن : ڪمزورن

جملو : اسان کي گهرجي ته مشڪل گهڙي اچڻ تي هيٺن جا همراھ ٿيون.

5. فاقِي : بک

جملو : غريب ويچارا اڪثر فاقِي تي هوندا آهن.

6. ڏاڍ ڏهڪاءُ : جبر ۽ خوف

جملو : ظالم حڪومت ماڻهن جي دٻين ۾ ڏاڍ ڏهڪاءُ پکيڙي ڇڏيو آهي.

7. سهاڙ : روشني

جملو : نبي ڪريم ﷺ جن جي سموري زندگي اسان لاءِ لات جو سهاڻو آهن.
8. ماڳ : هنڌ، جاءِ

جملو : موئن جو دڙو سنڌ جي قديم تهذيبي ۽ ثقافتي ماڳن مان هڪ آهي.
9. سونهون : واقف

جملو : اڻ واقف

ئي رستو ڏيکاري

(ج) هيٺين لفظن

ماڻهوءَ کي ڪو سونهون
سگهي ٿو.
جا ضد لکو:

لفظ	ضد
نيڪي	بدي
پلائي	برائي
سخي	ڪنجوس
هيٺن	طاقتورن
مهمان	میزبان
نوان	پراڻا
فتح	شڪست
پستين	بلندين

(د) هيٺيان خال ڀريو:

1. پاڻ سڳورا ﷺ غلامن کي پنهنجي گهر جو ڀاتي سمجهندا هئا.

2. پاڻ سڳورا ﷺ پاڙيسرين جي سارسنيال لهندا هئا.

3. پاڻ ڪريم ﷺ جن قول ڪندا هئا، ته اهو پاڙيندا هئا.

4. حضور اڪرم ﷺ بيمارن کي پڇڻ ويندا هئا.

2. حضرت امام حسين عليہ السلام

نوٽ

حضرت امام حسين عليہ السلام رسول الله ﷺ جن جي پياري نياڻي حضرت فاطمة الزهراء عليہ السلام ۽ پاڻ سڳورا ﷺ جي سڳي سوٽ حضرت علي ڪرم الله وجهه جا فرزند هئا.

حضرت امام حسين عليہ السلام جي ولادت 3 شعبان 4هـ/جنوري 626ع تي مديني شريف ۾ ٿي. سندن ڪنيت عبدالله آهي. پاڻ سڳورن ﷺ فرمايو آهي ته ”حسين مون مان آهي ۽ مان حسين مان آهيان جيڪو حسين سان محبت ڪري ٿو الله ان سان محبت ڪري ٿو.“ هڪڙي ڀيري پاڻ سڳورن ﷺ جي نماز ۾ سجدي واري حالت ۾ حضرت امام حسين عليہ السلام ننڍپڻ ۾ پاڻ سڳورن ﷺ جي پنيءَ مبارڪ تي ويهي رهيا.

پاڻ سڳورن ﷺ تيستائين سجدي مان ڪنڌ نه ڪنيو جيستائين پالڪ پنهنجي رضا سان هيٺ نه لٿو! حضرت امام حسين عليہ السلام ننڍي هوندي کان ئي اصلاح ۽ تعليم ڏانهن لاڙو رکندا هئا. مديني جا اڪابر اسلامي مسئلن جي ڏس ۾ وٽن ايندا هئا. پاڻ عليہ السلام قرآن مجيد جو مطلب ۽ رسول الله ﷺ جون حديثون بيان فرمائيندا هئا. پاڻ عليہ السلام گهڻو ڪري عبادت ۽ رياضت ۾ مشغول رهندا هئا. روزا گهڻا رکندا هئا ۽ سادي غذا سان افطار ڪندا هئا. اعليٰ حسب نسب هوندي به حضرت امام حسين عليہ السلام بيحد نهڻا ۽ باجهارا هئا. حضرت امام حسين عليہ السلام ٻانهن جون خطائون بخش ڪندا هئا، فقيرن سان سهڻو سلوڪ ڪندا هئا. ٻانهن کي آزاد ڪندا هئا، غريبن ۽ مسڪينن جي گهرن تي کاڌو پهچائيندا هئا ۽ قرضين جا قرض لاهيندا هئا.

حضرت امام حسين عليہ السلام فصاحت ۽ بلاغت، علم ۽ حڪومت ۾ به پنهنجو مٿ پاڻ هئا. حضرت امام حسين عليہ السلام جو اهو ڪارنامو، جنهن بين الاقوامي شهرت حاصل ڪئي. عاشوري 61هـ جي قرباني آهي. حضرت امام حسين عليہ السلام جي ارتقا کي پنهنجين اکين سان ڏٺو هو. اسلامي تاريخ جا سمورا شروعاتي واقعا سندن سامهون ٿيا. 56هـ ۾ صورتحال تڏهن خراب ٿي وئي. جڏهن يزند کي ولي عهد نامزد ڪيو ويو. حضرت امام حسين عليہ السلام ان جي سخت مخالفت ڪئي. يزيد، حج جي موقعي تي حضرت امام حسين عليہ السلام کي شهيد ڪرائڻ جي سٽ سٽي پاڻ عليہ السلام ان جي سخت مخالفت ڪئي، پر پاڻ عليہ السلام صورتحال کي پروڙي، الله جي گهر جي حرمت قائم رکندي، حج کي عمري ۾ تبديل ڪري مختصر قافلي ۽ ڪجهه جان نثار ساٿين، خواتين ۽ ٻارن سان گڏ عراق ڏانهن روانا ٿيا.

2 محرم 61هـ تي حضرت امام حسين عليہ السلام ڪربلا پهتا. يزيد جي بيعت ڪرائڻ لاءِ حضرت امام حسين ۽ جي ساٿين، خواتين، ٻارن تي تمام گهڻيون سختون ڪيون ويون. شهادت جي شروعات حضرت امام حسين ۽ جي سروبيچ ساٿين کان ٿي. پوءِ عزيزن جو وارو آيو. علي اڪبر کان وٺي اصغر تائين سڀني شهادت جو جام پيئو. تن ڏينهن جي آڇ ۽ بڪ. هيترن ساٿين ۽ عزيزن جي شهادت به حضرت امام حسين عليہ السلام جي عزم ۾ ڪو فرق نه آندو. پاڻ دشمنن جي اٿاهه لشڪر ۾ ڪاهي پيا. نيٺ وچين ۽ ويل زخمن سان چور ٿي، زمين تي ڪري پيا. پاڻ خداوند تعاليٰ جي بارگاهه ۾ سربسجود ٿيا. ڪنهن کي به وار

ڪرڻ جي همت نه ٿي. نيٺ شمر جي هُشيءَ تي حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ جو سرمبارڪ ڌڙ کان ڌار ڪيو ويو.

حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ حق ۽ باطل جي هن جنگ ۾ دين جي بقا لاءِ جيڪا قرباني ڏني، دنيا جي تاريخ اڄ تائين قربانيءَ ۽ ايثار جو اهڙو مثال پيش نه ڪري سگهي آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ جي ولادت ڪڏهن ٿي؟

جواب: حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ جي ولادت 3 شعبان 4هـ/جنوري 626ع تي مديني شريف ۾ ٿي.

2. حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ ڪنهن جي پاڪ هنج ۾ پليا ۽ نپنا؟

جواب: حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ ٻنهي جهانن جي سردار حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ، حضرت بي بي فاطمة الزهراء عليهما السَّلامُ ۽ حضرت علي ڪرم الله وجهه جن جي پاڪ هنج ۾ پليا ۽ نپنا.

3. پاڻ سڳورن ﷺ حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ بابت ڇا فرمايو آهي؟

جواب: پاڻ سڳورن ﷺ حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ بابت فرمايو آهي ته ”حسين مون مان آهي ۽ آئون حسين مان آهيان، جيڪو حسين سان محبت ڪري ٿو الله تعاليٰ ان سان محبت ڪري ٿو.“

4. 11هـ تي اهل بيت کي ڪهڙا ڏکوئيندڙ حادثا پيش آيا؟

جواب: 11هـ 632ع تي رسول الله ﷺ جن رحلت فرمائي، 3 جمادي الآخر 11هـ تي حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ جي امڙ حضرت بي بي فاطمة الزهراء عليهما السَّلامُ رحلت ڪئي. انهن ڏکوئيندڙ واقعن کي اهل بيت وڏي صبر سان سٺو.

5. حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ ننڍي وهيءَ کان ڪهڙو لاڙو رکندا هئا؟

جواب: حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ ننڍي وهيءَ کان ئي اصلاح ۽ تعليم ڏانهن لاڙو رکندا هئا.

6. حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ جو اهو ڪهڙو ڪارنامو آهي جنهن بين الاقوامي

شهرت حاصل ڪئي؟

جواب: حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ جو اهو ڪارنامو جنهن بين الاقوامي شهرت حاصل ڪئي عاشوري 61هـ جي قرباني آهي.

7. حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ ڪربلا ۾ ڪهڙي تاريخ تي پهتا؟

جواب: حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ ڪربلا ۾ 2 محرم 61هـ تي پهتا.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو.

1. ولادت : پيدائش

جملو : حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ جي ولادت مديني شريف ۾ ٿي.

2. ارتقا : ترقي

جملو : اسان کي پنهنجي ارتقا لاءِ محنت ڪرڻ گهرجي.

3. اڳرائي : شروعات

جملو : اسان کي ڪنهن به ڪم ۾ اڳرائي ڪرڻ کان پهرين ضرور سوچڻ گهرجي.

4. رضا : مرضي

جملو : اسان کي اهر ڪم والدين جي رضا سان ڪرڻ گهرجي.

5. معرڪي : واقعي، جنگ

جملو : حضرت امام حسين عليهِ السَّلامُ هر معرڪي ۾ پنهنجي والد سان گڏ رهيا.

6. مصروف : مشغول

- جملو : ڳوٺن ۾ گهريلو عورتون اڪثر ڀرت ڀرڻ ۾ مصروف رهنديون آهن.
7. نهڻا : عاجز
- جملو : اعليٰ حسب نسب هوندي به حضرت امام حسين عليہ السلام بي حد نهڻا هئا.
8. ٽڪبر : وڏائي
- جملو : اسان کي ڪڏهن به ٽڪبر نه ڪرڻ گهرجي.
9. سروڀڄ : بهادر، سر ڏيڻ وارو
- جملو : اسان کي آزادي سروڀڄ ماڻهن جي ڏنل قربانين سبب ملي.
10. عزم : حوصلو
- جملو : اسان کي سچ جو ساٿ ڏيڻ جو عزم ڪرڻ گهرجي.
11. هُشي : اشتعال ڏيارڻ، چرچ، اشارو
- جملو : شمر جي هُشيءَ حضرت امام حسين عليہ السلام جو سر ڌڙ کان ڌار ڪيو ويو.
12. باطل : ناحق، ڪوڙ
- جملو : اسان کي ڪڏهن به باطل جو ساٿ نه ڏيڻ گهرجي.

(ج) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو:

اصطلاح	معنيٰ
سهڻو سلوڪ ڪرڻ	سنو ورتاءُ ڪرڻ
پنهنجو مت پاڻ هئڻ	پنهنجو مثال پاڻ هئڻ
ستِ ستڻ	سازش ڪرڻ، منصوبو ٺاهڻ
سر ڏئي سوهو ٿيڻ	جان ڏئي نالو ڪمائڻ

(د) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
سادي	اُچي
غريب	امير
مخالفت	حمایت، موافقت
مختصر	طويل
باطل	حق
صلح	جنگ

(ه) هيٺين لفظن جا اشتقاق ڪريو ۽ معنيٰ لکو:

- سيدالشهداء: سید= سردار+ال= جو+ شهداء= شهيد= شهيدن جو سردار
- اهل بيت: اهل= اولاد+ بيت= گهر= نبي جي گهر جا ڀاتي
- ٻاجهه: ٻاجهه= رحم+ وارا= ڪندڙ، ڪرڻ وارو= رحم ڪندڙ
- بين الاقوامي: بين= وچ ۾+ال= جو+اقوام= قومون= قومن جي وچ ۾ قومن جو اتحاد
- صورت حال: صورت= شڪل+حال= هلندڙ= هلندڙ حال

6. سر بسجود:

سر = مٿو + ب = ڀر + سجود = سجدي = سجدي ڀر سر هجڻ

3. قومي اتحاد

نوٽ

وڏڙا ويچارا چئي ويا آهن ته ”ايڪي ۽ اتحاد ڀر برڪت آهي“. اتحاد لاءِ اهڙيون ڪيتريون ئي چوڻيون آهن جهڙوڪ: ”ٻه ته ٻارهن“ يا ”جهجهن ڪٺي ڇپر ڪڇي“. دين ۽ اسلام اسان کي زندگيءَ جي هر موڙ تي ايڪي ۽ اتحاد جو درس ڏنو آهي.

قرآن مجيد ۾ الله تعاليٰ جو اِشاد آهي ته: ”الله جي رسيءَ کي مضبوطيءَ سان پڪڙيو ۽ پاڻ ۾ ٽولا ٽولا نه ٿيو.“ ”بشڪ مؤمن پاڻ ۾ پائڻ آهن“. دين اسلام ۾ ذات بات جو پيدا ڪا به حيثيت نه ٿي رکي. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي ته ”اي انسانو! توهان کي هڪ مرد ۽ هڪ عورت (آدم ۽ حوا) مان پيدا ڪيو ويو آهي. پوءِ قبيلن ۽ ذاتيون بڻائين، ته جيئن اوهان هڪٻئي کي سڃاڻي سگهو.“ دين اسلام ۾ سڀئي بيٺ ۽ پاءُ آهيون. ان ڪري سڀني انسانن کي هڪٻئي سان پائپيءَ سان هلڻ گهرجي ۽ پائپي ايڪي ۽ اتحاد جي ٻيو نالو آهي.

دين اسلام جو توحيد وارو نظريو، هڪ خدا جي تصور ڏيڻ سان گڏوگڏ، انساني برابريءَ تي به زور ڏئي ٿو. جيڪو ايڪي ۽ اتحاد جي منزل تائين رسائي ٿو. جنهن به قوم ۾ اتحاد هوندو آهي، ان جي ٻيون قومون به عزت ڪنديون آهن. ايڪو ۽ اتحاد زور ۽ زبردستيءَ سان قائم نه ٿو ڪري سگهجي. ان لاءِ سمجهه ۽ ساڃاهه ضروري آهي. ايڪي ۽ اتحاد جي ضرورت ۽ اهميت جو احساس انسان جي اندر ۾ جاڳڻ گهرجي. اهڙو ئي اتحاد جڏاڏار ٿيندو.

انسان کي اهو سمجهڻ گهرجي ته جتي ايڪو ۽ اتحاد هوندو آهي، اتي رب پاڪ جي رحمت پئي وسندي آهي. ٻڌي ۽ ايڪي سان ڏکيا ڪم به سولا ٿي پوندا آهن. سنڌ جي سداحيات شاعر حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح انسان کي ٻڌيءَ ۽ ايڪيءَ، اتحاد ۽ اتفاق لاءِ، پڪين جي پريت جو ڪيڏو نه سهڻو مثال ڏنو آهي.

وڳر ڪيو وڻن، پرت نه چنڻ پاڻ ۾،
پسو پڪيڙن، ماڙهنن مان ميٺ گهڻو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. اتحاد بابت سنڌيءَ ۾ ڪهڙيون چوڻيون مشهور آهن؟

جواب: اتحاد بابت سنڌيءَ ۾ هي چوڻيون مشهور آهن:

”ايڪي ۽ اتحاد ۾ برڪت آهي“ ”ٻه ته ٻارهن“ ۽ ”جهجهن ڪنئي ڇپر ڪجي“.

2. دين اسلام زندگيءَ جي هر موڙ تي اسان کي ڪهڙو پيغام ڏنو آهي؟

جواب: دين اسلام زندگيءَ جي هر موڙ تي ايڪي ۽ اتحاد جو درس ڏنو آهي ۽ نفاق ۽ انتشار کان بچڻ جي تلقين ڪئي آهي.

3. توحيد جو نظريو ڇا تي زور ٿو ڏئي؟

جواب: دين اسلام جو پيش ڪيل توحيد جو نظريو خدا کي هڪ ڪري مڃڻ سان گڏوگڏ انساني برابريءَ تي به زور ڏئي ٿو.

4. چپان ۽ جرمن قومن شڪست جو احساس ڪيئن ختم ڪيو؟

جواب: چپان ۽ جرمن قومن شڪست جو احساس اتحاد ۽ مسلسل محنت سان ختم ڪرڻ ۾ ڪامياب ويون.

5. شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح اتحاد لاءِ ڪهڙو مثال ڏنو آهي؟

جواب: سنڌ جي سداحيات شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح انسانن کي ٻڌي، ايڪي ۽ اتحاد لاءِ پڪين جي پريت جو هڪ سهڻو مثال ڏنو آهي.

وڳر ڪيو وڻن، پرت نه چنڊ پاڻ ۾،

پسو پڪيڙن، ماڙهن ٿان ميٺ گهڙو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. اجاگر : روشن

جملو : اسان کي پنهنجي ملڪ جو نالو اجاگر ڪرڻ لاءِ محنت ڪرڻ گهرجي.

2. امله : جنهن جي ڪا به قيمت نه هجي.

جملو : هر قوم ۾ اتحاد ۽ اتفاق جهڙا امله گڏ هئڻ گهرجي.

3. وانجهجي : خالي

جملو : جيڪا به قوم اتحاد جهڙي امله گڏ کان وانجهجي وڃي ٿي اها ڪڏهن به ڪامياب نٿي ٿي سگهي.

4. ڪٽرپڻي : سخت دشمني

جملو : اسان کي ڪڏهن به ڪنهن سان ڪٽرپڻو نه ڪرڻ گهرجي.

5. پيڊپاءُ : فرق

جملو : هڪ استاد کي شاگردن ۾ پيڊپاءُ نه ڪرڻ گهرجي.

6. ويڇا : فرق

جملو : جڏهن ماڻهن ۾ ويڇا پيدا ٿي ويندا آهن تڏهن ايڪو ۽ اتحاد ختم ٿي ويندو آهي.

7. فوقيت : اهميت

جملو : اسان کي گهرجي ته ٻين شين کي ڇڏي صرف علم پرائڻ کي فوقيت ڏيون.

8. نبيرو : حل ڪرڻ

جملو : اسان کي ڪنهن به مشڪل کي سهڻي نموني سان نبيرو گهرجي.

9. سهنج : آساني

جملو : جيڪڏهن اسان ۾ قرب ۽ ٻڌي هوندي ته هر مشڪل سهنج ٿي ويندي .

10. مسلسل : لڳاتار، جاري هجڻ

جملو : مسلسل محنت ڪندڙ ٻار ضرور امتحان ۾ ڪامياب ٿيندا آهن.

11. شڪست : ناڪامي

جملو : ٻي مهاڀاري لڙائيءَ ۾ چپاني ۽ جرمن قومن کي شڪست آئي هئي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
نفاق	اتفاق
انتشار	اتحاد
گڻ	اوگڻ
ترقي	تنزلي
شڪست	سوپ
ختم	شروع
پاڙ	چوٽي
سهنج	اهنج
آزاد	قيد
ڪامياب	ناڪام
رحمت	زحمت
ميٺ	ڪڙاڻ

(د) هيٺيان خال ڀريو:

1. دين اسلام ۾ ذات پات جو پيڏپاءُ ڪا به حيثيت نه ٿو رکي.

2. پائپي ايڪي ۽ اتحاد جو ٻيو نالو آهي.

3. ٻيءَ مهاڀاري لڙائيءَ ۾ ٻنهي قومن کي شڪست آئي هئي.

4. ٻڌيءَ ۽ ايڪي سان ڏکيا ڪم به سهنج ٿي پوندا آهن.

5. اها باهه ٻارڻ ته سولي آهي، پر وسائڻ ڏاڍي ڏکي آهي.

6. وڳر ڪيو وتن، ڀرت نه چنڻ پاڻ ۾،

ٻسو پڪيڙن، ماڙهنن مان ميٺ گهڻو.

(ه) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو ۽ اهي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. اوجھڙ ۾ اٽڪڻ : مصيبت ۾ پوڻ

جملو : جڏهن ڪنهن قوم ۾ اتحاد ۽ اتفاق نٿو رهي اها قوم حسد، ساڙ ۽ دشمنيءَ جي اوجھڙو ۾ وڃي.

2. اوڙاهه ۾ ڪرڻ : اونهيءَ ڪڏ ۾ ڪرڻ

جملو : جڏهن قوم ٻڌي نه ٿي رهي. اها قوم تنزل جي اوڙاهه ۾ وڃي ڪري.

3. لڙيءَ ۾ پوئجڻ : هڪ ٿي وڃڻ

جملو : عرب قوم جيڪا ڇڄل تسبيح جي داڻن وانگر پڪڙيل هئي لڙيءَ ۾ پوئجي آهي.

4. پاڙپڻ : خيم ڪري ڇڏڻ

جملو : گوت حر و ذر ، حر فض آھ ت باط م نا ، اض گ ناظ ، ک ک کند ک ، حر ،

آهي. 1951ع ۾ کيس لنڊن مان گهرائي، سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر بڻايو ويو. علامه صاحب زندگيءَ جي آخري ڏينهن ۾ لاکيٽي لطيف جو ”سُر سهڻي“ گهڻو پڙهندو هو. علامه صاحب پنهنجي رفيق حيات جي وفات کان پوءِ اڪليو ۽ ويڳاڻو ٿي پيو ۽ پاڻ ايلسا قاضيءَ جي وفات کان هڪ سال پوءِ 13 اپريل 1968ع تي وفات ڪيائين. سندس آخري آرامگاه سنڌ يونيورسٽيءَ ڪالوني، ڄام شورو ۾ آهي. سندس تربيت سان لڳ سندس رفيق حيات ايلسا قاضيءَ جي تربيت آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. علامه آءِ. آءِ. قاضي جو پورو نالو ڇا آهي؟

جواب: علامه صاحب جو پورو نالو امداد علي ولد امام علي انصاري آهي.

2. علامه صاحب جو جنم ڪهڙي تاريخي ڳوٺ ۾ ٿيو؟

جواب: علامه صاحب جو جنم دادو ضلعي جي تاريخي ڳوٺ پاٽ شريف ۾ ٿيو.

3. علامه صاحب ڪراچيءَ جي ڪهڙي مسجد ۾ جمعي جو خطبو ڏيندو هو؟

جواب: علامه صاحب جناح ڪورٽس جي مسجد ۾ جمعي جو خطبو ڏيندو هو.

4. علامه صاحب کي ڪهڙي سال سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر بڻايو؟

جواب: علامه صاحب کي 1951ع ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر بڻايو ويو.

5. علامه صاحب جو وڏي ۾ وڏو زندهه ڪارنامو ڪهڙو آهي؟

جواب: علامه صاحب جي زندگيءَ جو وڏي ۾ وڏو ڪارنامو سنڌ يونيورسٽيءَ جو قيام آهي.

6. علامه صاحب وائيس چانسلريءَ تان استعيفا ڇو ڏني؟

جواب: انتظاميه طرفان يونيورسٽيءَ ۾ ڪنهن به قسم جي مداخلت کي علامه صاحب ڪڏهن به پسند نه ڪيو، جنرل ايوب خان جي مارشل لا واري دور ۾ انتظاميه جي اهڙي مداخلت تي علامه صاحب استعيفا ڏئي ڇڏي.

7. علامه صاحب جي آخري آرامگاهه ڪٿي آهي؟

جواب: علامه صاحب جي آخري آرامگاهه سنڌ يونيورسٽيءَ ڪالوني ڄام شوري ۾ آهي.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. پَر : رسم، رواج

جملو : تڏي تي آيل دشمنن کي به معاف ڪرڻ سنڌ جي ماڻهن جي پَر آهي.

2. اجنبِي : اڻ واقف

جملو : اسان کي اجنبِي ماڻهن کي صحيح رستو ڏيکارڻ گهرجي.

3. اُڪليو : نڪتو

جملو : استاد ٻارن کان سوال پڇيو ته انهن جي وات مان هڪ لفظ به نه اُڪليو.

4. سائڻ : صاحب

جملو : حضرت امام حسين عليہ السلام سڄي سائڻ بي بي فاطمة الزهراء جا فرزند هئا.

5. ڀُل : غلطي، ڇڪ

جملو : جيڪڏهن اسان کي ڪا ڀُل ٿي وڃي ته اسان ان جو اعتراف ڪرڻ گهرجي.

6. وهيءَ : عمر

جملو : حضرت امام حسين عليہ السلام ننڍي وهيءَ کان ئي تعليم ۽ اصلاح ڏانهن لاڙو رکندا هئا.

7. مؤذن : اذان ڏيڻ وارو

جملو : علامه آءِ. آءِ. قاضيءَ ان اٺن سالن جي عمر کان ئي مسجد ۾ مؤذن جا فرض سرانجام ڏيندو هو.

8. خانگي : غير سرڪاري

جملو : علام صاحب جي تعليم گهڻو ڪري خانگي طور تي ٿي.

9. اڀياس : مطالعو

جملو : لنڊن ۾ علام صاحب پهريون سال خانگي طور تي اقتصاديات جو اڀياس ڪيو.

10. ويڳاڻو: اداس

جملو : علام صاحب ايلسا قاضيءَ جي وفات کانپوءِ ويڳاڻو ٿي پيو.

11. آرامگاه: آرام جي جاءِ

جملو : علام صاحب جي آخري آرامگاه سنڌ يونيورسٽيءَ ڪالوني ڄام شوري ۾ آهي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
صحيح	غلط
مرد	عورت
خانگي	سرڪاري
اعليٰ	ادنيٰ
استاد	شاگرد
بلندي	پستي
زنده	مردہ
خواب	حقيقت

(د) هيٺيان خال ڀريو:

1. علام صاحب جي اڪثر تعليم خانگي طور تي ٿي.

2. اعليٰ تعليم پرائڻ لاءِ کيس عليگڙھ مسلم يونيورسٽيءَ ۾ داخل ڪرايو ويو.

3. پاڻ لنڊن ۾ اسڪول اورينٽل اسٽڊيز ۾ سنڌي پڙهائڻ شروع ڪيائين.

4. قرآن شريف کان پوءِ علام صاحب جو وڏي ۾ وڏو ماخذ ”شاه جو رسالو“ آهي.

5. علام صاحب 13 اپريل 1968ع ۾ وفات ڪئي.

5. گنجي ٽڪر جو سير

نوٽ

سيد کي سير ۽ سواريءَ جو دل ۾ شوق پيدا ٿيو، سو دوستن سان صلاح ڪري. سير جو سامان تيار ڪري، ويچارا ۾ هئا، ته ڪهڙي مڪان بهشت سمان جو ديدار فرحت آثار حاصل ڪري، دل بهلائي جي ۽ روح ريجهائي جي. انهن خيالن ۾ غلطان محو ۽ مستان هئا، ته هڪ ڪارن ڪڪرن جي قطار ۽ گوڙ جي گجگوڙ آسمان ۾ نظر آئي. سڀني مت ڏني ته ”گنجي پيرن جي منجي (ڪٽ)“ جي گهمڻ جو ارادو ڪجي. سو گنجي جو گس ورتائون تان جو درگاه اولياءَ حضرت عبدالرحمان سرهنديءَ جي زيارت ڪري، وڏي مشڪل سان جبل جي چوٽيءَ تي چڙهي، جان ڪڍي ڪنڌ ڦيرايون ته وا! عجب عالم نظر آيو. جڻ ڪنهن عالم روحانيءَ ۾ ملڪن مهماني ڪئي هجي. يا موليٰ مهر ڪري جيئري جنت جو جلوو پسايو هجي. برسات برسي، بهار لائي، گنجي کي گلزار بڻائي ڇڏيو آهي. مندائتي مينهن جبل جي جنسار کي اهڙو ته سرسبز ۽ سائو بڻائي ڇڏيو، جو جڻ قدرت جي ڪنوار پنهنجي سينگار لاءِ، سائي ساڙهي بڻائڻ جو ارادو ڪيو هو. گاهن ۽ گلن جا قسم ايترا، جو ڳڻي ڳڻجن ڪيترا. ڊامڻ ۽ ڍپور، تل ۽ ترين جي ڪنار سرسبز زار بڻائي هئي. لڙ ۽ لنب، جبل جي جسم کي جامه زمردين پهراڻي عجب گلڪار لڳائي هئي. نرم نرم وٽائتيءَ زمين تي موٽ ۽ مڪڻين جي موج هئي. جتي ڪٿي ميه ۽ مڻگها پوڄ. جبل جي ميدان تي وري ڪي چوٽيون چوٽيون ٽڪريون نظر آيون ٿي. جن مصر جي مخروطي منارن جي ڏيکائي ڏني ٿي. اهي منارا ته هوندا پٿر جا، پر هي ٽڪريون ريشم روءِ، نفيس ۽ نرم. سسئيءَ جي پٿر جي ساوڪ سبب زمره جون جڙيل نظر آيون ٿي. ڌنار ڪٿوريءَ پنهنجي مارو ماڻهن جو مغز معطر ڪيو ٿي. ڳاڙون ۽ ڳاڙا، ڳم ۽ ڳنڍير، سڀ بوند برسي بود ۾ آندا هئا. سائي سهڻي ميدان تي قسمن قسمن رنگ برنگ جهنگلي گل هئا. جي ٿڌن ٿڌن جهوٽڪن تي نچي ٽپي رهيا هئا ۽ مسافر جي محنت ۽ ماندگي مٽائي رهيا هئا.

آخر ۾ اسان ۽ ڌنارن پنهنجي منڊلي مچائي ڪنهن نڙ وڃايو، ڪنهن بانسريءَ کي بڻايو. ڪنهن سورڻ، ڪنهن ڪچيو سرڪاپات، ڪو مورو چوڻ ۾ مست ۽ ڪنهن ڇلي ۾ ڪيو چيهه، ڪنهن سارنگ ڳايو. ڪنهن لوڙائي جي ڪئي لات، اهڙي مني آواز، سريلي ساز، ڌنارن کي وجد ۾ آڻي ڇڏيو ۽ قلندرن وانگر جهمريون پائڻ، نچڻ ۽ ٽپڻ لڳا.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. سيد ميران محمد شاهه کي سير ۽ سواريءَ جو شوق ڪهڙي وقت دل ۾ پيدا ٿيو؟
جواب: ڪاري رات پرھ ڦٽي پريات کان موڪلائي پنهنجي مڪان ڏي موٽي رهي هئي. پڪي پڪڻ، ماڻهون مرون ننڊ نيٽن مان ڪڍي، پاڻ واحد جي واکاڻ ۾ رنيائي ۽ ريجهائي رهيا هئا. ان روح کي راحت ڏيندڙ ۽ سيني کي سرور بخشيندڙ ساعت ۾ سيد کي سير ۽ سواريءَ جو شوق دل ۾ پيدا ٿيو.

2. گنجي ٽڪر تي پهتا ته ڇا محسوس ڪيائون؟

جواب: جڏهن هو گنجي ٽڪر تي پهتا ته هنن کي عجب نظارا (عالم) نظر آيو. جنهن سڀ ڏک ڏاکڻو وڃائي ڇڏين. پهريان ته انهن پانيو ته ڪنهن عالم روحاني ۾ ملڪن مهماني ڪئي اٿن يا وري موليٰ مهر ڪري جيئري جنت جو جلوو پسايو اٿن.

3. ڌنارن جي منڊليءَ مان ڪهڙا ساز ٻڌائون؟

جواب: ڌنارن جي منڊليءَ مان نڙ، بانسري، چلي جا ساز ۽ سُرڪاپات، سارنگ، سورڻ، مورو ۽ لوڙائي جي لات آواز ٻڌائون.

4. گنجي ٽڪر جي دامن ۾ ڪهڙي مشهور بزرگ جي درگاهه آهي؟

جواب: گنجي ٽڪر جي دامن ۾ پير عبدالرحمن سرهنديءَ جي درگاهه آهي.

5. هن سبق ۾ گاهن، گلن ۽ وڻن جا جيڪي نالا آهن، سي لکو.

جواب: هن سبق ۾ گاهن، گلن ۽ وڻن جا نالا هي آهن ڊامڻ، ڊپور، موڻ، مڪڙيون، منگها، ميهاء، چاهڪ، ڳاڻون، ڳاڱا، ڳنڍير، لڙ، لنڊ، ڳمر.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. پريات : صبح سویر فجر

جملو : ڪاري رات پرھ ڦٽي پريات کان موڪلائي پنهنجي مڪان ڏانهن موٽي رهي هئي.

2. غلطان : محو، مستان

جملو : هوءُ پنهنجي ڪم ڪرڻ ۾ غلطان ٿي وئي.

3. اولياءَ : بزرگ، الله وارو

جملو : سنڌ ۾ ڪيترن ئي اوليائن جون مزارون آهن.

4. گونا گون : قسمن قسمن

جملو : ڪراچيءَ ۾ گوناگون پارڪ آهن.

5. جهڳڻڳ : رنگ برنگي روشني

جملو : گنجي ٽڪر جي سائي سطح تي رنگ برنگي گلن جي جهڳڻڳ نظر آئي ٿي.

6. مٽ : عقل، هوش

جملو : اسان جي دوست عليءَ مٽ ڏني ته اڄ دريائي سنڌ جو سير ڪرڻ گهرجي.

7. معطر : خوشبودار

جملو : باغيچي ۾ گهمڻ سان دماغ معطر ٿي ويندو آهي.

8. پوڄ : گهڻا

جملو : برسات کانپوءِ ٿر ۾ ڪنڀيون پوڄ نظر آيون.

(ج) هيٺين لفظن جھڙا ٻيا لفظ ٻڌايو:

مثال: چئن جي ڇهه ڇهه- هيٺين جي هو هو.
 ٻيا لفظ:

ڪانون جي ڪان ڪان، ڪبوترن جي ڪو ڪو، ڪتن جي پو پو ۽ شينهن جي گجگوڙ.

(د) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. ننڊ حرام ڪرڻ: آرام ڦٽائڻ

جملو: ڪانون جي ڪان ڪان، ڪبوترن جي ڪو ڪو غافل جي ننڊ حرام ۽ بستر ناڪام ڪري ڇڏيو.

2. دل بهلائڻ: دل وندرائڻ

جملو: ڪراچي ۾ اڪثر ڪري ماڻهو آچر تي ٻارن جي دل بهلائڻ لاءِ تفريحي پارڪن ۾ وٺي ويندا آهن.

3. سر جو سانگو ڪرڻ: جان جي پرواهه ڪرڻ

جملو: فوجي دشمن سان وڙهڻ وقت سر جو سانگو ڪندي جنگ ڪندا آهن.

4. منڊلي مچائڻ: محفل مچائڻ

جملو: اسان سڀني دوستن گڏجي منڊلي مچائي.

5. نوش جان ڪرڻ: ڪاڻڻ پيئڻ

جملو: ٻوڏ متاثرن کي جيئن ئي کاڌو مليو، هنن جلدي نوش جان ڪري ورتو.

6. پلر پيئڻ: مينهن جو پاڻي پيئڻ

جملو: ٿر ۾ ماڻهو گهڻي وقت تائين پلر پيئندا رهندا آهن.

(ه) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
حرام	حلال
چوٽي	پاڙ
ڌڪ	سڪ
ڪنوار	گهوٽ

6. اسلامي سيڪريٽريٽ

نوٽ

سن 1948ع ۾ فلسطين جي سرزمين تي ناجائز طور اسرائيلي حڪومت قائم ڪئي وئي. اتي جي مسلمان رهاڪن کي ملڪ بدر ڪيو ويو. اهو حال ڏسي مسلمان ملڪن ويچار ڪيو ته جيستائين مسلمان ملڪ متحد نه ٿيندا، تيستائين هو انهن سازشن کي منهن ڏئي پنهنجا مونجهارا ۽ مسئلا دور ڪري نه سگهندا. انهيءَ جذبي مسلمان ملڪن کي هڪٻئي جي ويجهو آندو ۽ انهيءَ طرح مسلمان سربراهن جي ڪانفرنس جي شروعات ٿي. انهيءَ اتحاد ۽ اتفاق جي سلسلي ۾ سعودي عرب جي شاه فيصل مرحوم وڏو ڪردار ادا ڪيو. سيپٽمبر 1969ع ۾ مراڪش جي شهر رباط ۾ پهرين مسلمان سربراهه ڪانفرنس منعقد ٿي. فيبروري 1974ع ۾ مسلم سربراهه ڪانفرنس جو ٻيو تاريخي اجلاس لاهور ۾ منعقد ٿيو، جنهن ۾ دنيا جي سمورن مسلمان ملڪن جا سربراهه شريڪ ٿيا. انهيءَ اجلاس جي اعلان جي نتيجي ۾ اسلامي سيڪريٽريٽ جون سرگرميون تيز ٿي ويون. سيڪريٽريٽ جدي ۾ هڪ اسلامي بئنڪ به قائم ڪئي، جنهن ۾ مسلمان ملڪ پنهنجا پيسا جمع ڪرائيندا ۽ اهي پيسا ضرورتمند مسلمان ملڪن کي قرض طور ڏنا ويندا، ته جيئن هو پنهنجي ملڪ جي ترقيءَ ۽ وڌاري جون رٿائون مڪمل ڪري سگهن.

ڇهين ڪانفرنس جو لاءِ 1975ع ۾ جدي ۾ منعقد ٿي. هن ڪانفرنس ۾ سيڪريٽريٽ ۾ هڪ نئون شعبو قائم ڪيو ويو. جن ملڪن ۾ مسلمان اقليت ۾ آهن، انهن جي مسئلن کي منهن ڏيڻ لاءِ اهڙو شعبو قائم ڪيو ويو. اهڙيءَ ريت اسلامي سيڪريٽريٽ مجموعي طور مسلمانن جي حقن جي حفاظت ڪري رهي آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. اسلامي سيڪريٽريٽ ڇا ڪي ٿو چئجي؟

جواب: اسلامي سيڪريٽريٽ اسلامي ملڪن جي فلاح وبهבוד جو هڪ ادارو آهي.

2. اسلامي سيڪريٽريٽ ڪيئن ٺهي؟

جواب: مسلمان ملڪن ۾ اهو احساس آهستي آهستي پيدا ٿيڻ لڳو. ته اسان جي خلاف بين الاقوامي سطح تي سازشون سڻجي رهيون آهن. انهن سازش جو نتيجو اهو نڪتو جو 1948ع ۾ فلسطين جي سرزمين تي ناجائز طور اسرائيلي حڪومت قائم ڪئي وئي ۽ اصلوڪن رهاڪن کي ملڪ بدر ڪيو ويو. اهو حال ڏسي مسلمان ملڪن ويچار ڪيو ته جيستائين مسلمان ملڪ متحد نه ٿيندا. تيستائين هو انهن سازش کي منهن ڏئي پنهنجا مونجهارا ۽ مشڪلاتون دور ڪري نه سگهندا. انهيءَ جذبي مسلمان ملڪن کي هڪ ٻئي جي ويجهو آندو ۽ انهيءَ طرح مسلمان سربراهن جي ڪانفرنس جي شروعات ٿي.

3. ڪهڙا ملڪ اسلامي سيڪريٽريٽ جا ميمبر آهن؟

جواب: هيٺيان ملڪ اسلامي سيڪريٽريٽ جا ميمبر آهن.

الجيريا، اردن، انڊونيشيا، ايران، بنگلاديش، برونئي، مصر، بحرين، تيونس، ترڪي، پاڪستان، چاڊ، سعودي عرب، سيراليون، سينيگال، سوڊان، شام، ڪويت، صوماليه، عمان، قطر، گني، لبيا، لبنان، ملائيشيا، ماريطانيه، مالي، متحده عرب امارات، مراکش، نائيجيريا ۽ يمن.

4. اسلامي سيڪريٽريٽ جو ڪهڙو ڪم آهي؟

جواب: اسلامي سيڪريٽريٽ جو ڪم آهي سڀني ملڪن جي وچ ۾ رابطو ڪرڻ، هڪ ٻئي جا مشورا ٻڌڻ، هڪ ٻئي سان سٺا تعلقات قائم ڪرڻ ۽ هڪ ٻئي جي مدد ڪرڻ.

5. اسلامي سيڪريٽريٽ ٻريا ڪرڻ ۾ ڪنهن جو وڏو هٿ هو؟

جواب: اسلامي سيڪريٽريٽ ٻريا ڪرڻ ۾ سعودي عرب جي شاهه فيصل مرحوم جو وڏو هٿ هو.

6. رباط ۾ جيڪو مسلمان سربراهه ڪانفرنس ٿي تنهن ۾ ڪيترو خرچ آيو ۽ ڪهڙيون

رٿون طيءَ ڪيون ويون؟

جواب: سيپٽمبر 1969ع ۾ مراکش جي شهر رباط ۾ پهرين مسلمان سربراهه ڪانفرنس منعقد ٿي. جنهن تي ٽيهه لک روپيه خرچ آيو اهو ستمورو خرچ شاهه فيصل مرحوم برداشت ڪيو. انهيءَ ڪانفرنس ۾ مسلمان ملڪن جي اتحاد ۽ اتفاق تي زور ڏنو ويو ۽ مطالبو ڪيو ويو ته بيت المقدس مسلمانن کي موٽائي ڏنو وڃي.

7. مسلم سربراهه ڪانفرنس جو ٻيو تاريخي اجلاس ڪٿي ۽ ڪڏهن ٿيو؟

جواب: مسلم سربراهه ڪانفرنس جو تاريخي اجلاس ان وقت جي وزيراعظم ذوالفقار علي ڀٽي جي ڪوشش سان 1974ع لاهور ۾ ٿيو.

لفظ	معني	لفظ	معني
ڦڙڪڻ	جهولڻ	هوريان	آهستي
ڪوتاهي	غفلت	مونجهارا	مشڪلاتون
يلغار	حملو	ويچار	خيال
وحدت	هڪڙائي، ايڪو	منشور	سوچ، نظريو، خيال
پتوڙيو	ڪوشش ڪئي	نگواني	سنيال
نهرائڻ	قرارداد	منعقد	قائم ڪرڻ
رتائون	منصوبا	غاصبانہ	ظالمانہ
ننڍڻ	مذمت ڪرڻ	ويچا	وچوتيون، فرق

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
آخر	اول
غلط	صحيح
هوريان	ڏاڍيان
مستقبل	حال، ماضي

1. زمان حال متشڪي: متشڪي لفظ جي معنيٰ هي آهي ”شڪ هئڻ“.

فعل جي اها صورت جا ڏيکاري ته، فعل واري ڪم جو هلندڙ وقت ۾ ٿيڻ جو شڪ آهي، ته ان فعل جو زمان ”زمان حال متشڪي“ ٿيندو آهي.

مثال:

1. افضل پڙهندو هوندو.

2. اسان لکندا هوندا سون.

2. زمان ماضي متشڪي: فعل جي اهڙي صورت، جا ڏيکاري ته فعل واري ڪم جي گذريل وقت

۾ ٿيڻ ۾ شڪ آهي، تنهن ”زمان ماضي متشڪي“ چوندا آهن.

مثال:

1. مون لکيو هوندو.

2. چوڪرن راند کيڏي هوندي.

3. زمان ماضي شرطيم: فعل جي اها صورت جا ڏيکاري ته، فعل وارو ڪم گذريل وقت ۾ پورو

ٿئي ها جيڪڏهن پيل شرط پورو ٿئي ها.

مثال:

1. آءُ لکان ها جيڪڏهن قلم هجي ها.

2. اسلم نانگ ماري ها جيڪڏهن لٺ هجي ها.

7. شخصيت ۽ لباس

نوٽ

فاريه هڪ وڏگهراڻي جي چوڪري هئي، فاريه کي پنهنجن سرتي ۽ سسئيءَ جي جنم ڏينهن تي وڃڻو هو. هن اوچا اوچا لباس هوندي سوندي بازار مان هڪ نهيل نڪيل پيڪيدار ۽ مهانگو وڳو ورتو. سسئيءَ جي پارٽيءَ ۾ ڪنهن به ٻي چوڪريءَ کي اهڙو قيمتي لباس پاتل نه هو. چوڪريون ٽولين ۾ ورهائجي پاڻ ۾ رلي ملي ويون.

فاريه ڏٺو ته گهڻيون چوڪريءَ، هڪڙي چوڪريءَ کي گهريو وينيون هيون ۽ سندن ڪچهري مٽي پئي هئي، فاريه به اوڏانهن هلي وئي، سسئيءَ، فاريه جو تعارف مارئي سان ڪرايو، پارٽيءَ مان موٽندي فاريه کي احساس ٿيو ته ٻيون چوڪريون عام لباس پائي به خوش هيون ۽ هوءَ ايڏو مهانگو لباس پهري به اداس هئي.

پارٽيءَ ۾ فاريه کي مارئيءَ تمام گهڻو متاثر ڪيو، هن جو بنا ميڪ اپ چهرو، ڳالهائڻ جو ڍنگ، لباس جي سادگي وغيره، فاريه مارئيءَ سان ملڻ جو اهڙو اظهار سسئيءَ سان ڪيو. پوءِ هڪڙي ڏينهن فاريه ۽ سسئيءَ مارئيءَ جي گهر ويون.

مارئيءَ وڏيءَ دل سان سندن آجيان ڪئي. گهر ۾ مارئيءَ جي ماءُ پاڙي جي نينگرين کي ڀرت ڀرڻ سيڪاري رهي هئي. فاريه ڏٺو ته مارئيءَ جو گهر ننڍو پر صاف سترو هو.

مارئيءَ جي ڪمري ۾ هرشيءَ پنهنجي جاءِ تي نهايت ئي سليقي سان رکيل هئي. فاريه جي پڇڻ تي مارئيءَ پنهنجي لباس جي باري ۾ ٻڌائيندي چيو ته آئون پنهنجا ڪپڙا پاڻ ڊزائن ڪري سبندي آهيان. انهن کي ڀرت ڀڻ پاڻ پريندي آهيان. جنهن ڪري اهي سادا ڪپڙا سهڻا لڳندا آهن. ڪٽنگ ڪرڻ مهل ۽ سبڻ مهل ان ڳالهه جو خيال رکندي آهيان، ته جيئن گهرج پٽاندر ڪپڙن کي کولي وڌو ڪري سگهجي، لباس اهڙو هجي جيڪو توهان جي شخصيت کي اجاگر ڪري، نه ڪي توهان جي شخصيت کي لڪائي ڇڏي، ٻيو ته ڪپڙو اهڙو ونجي، جنهن مان گهٽ خرچ ۾ سهڻو لباس ٺاهي سگهجي، ان ڏس ۾ موقعو، مهل ۽ موسم کي به ڌيان ۾ رکڻ گهرجي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. فاريه رسالي ۾ ڪهڙي چوڻي پڙهي هئي؟
جواب: فاريه ڪنهن رسالي ۾ اها چوڻي پڙهي ته ”هڪ ويسو انسان، سؤ ويسو لباس“.
2. فاريه پنهنجي شخصيت کي اجاگر ڪرڻ لاءِ ڪهڙو فيصلو ڪيو؟
جواب: فاريه پنهنجي شخصيت کي اجاگر ڪرڻ لاءِ اهو فيصلو ڪيو ته هو پنهنجي شخصيت کي نت نون لباس سان اجاگر ڪندي.
3. هن سسئيءَ جي جنم ڏينهن تي بازار مان ڇا خريد ڪيو؟
جواب: هن سسئيءَ جي جنم ڏينهن تي بازار مان نهيل نڪيل، پيڪيدار ۽ مهانگو وڳو ورتائين ۽ هڪ قيمتي تحفو به.
4. فاريه کي مارئيءَ جي ڪهڙيءَ ڳالهه متاثر ڪيو؟
جواب: هن جو بنا ميڪ اپ چهرو، ڳالهائڻ جو ڍنگ ۽ لباس جي سادگيءَ فاريه کي متاثر ڪيو.
5. مارئيءَ جي ماءُ پاڙي جي نينگرين کي ڇا جي سکيا ڏئي رهي هئي؟
جواب: مارئيءَ جي ماءُ پاڙي جي نينگرين کي پرت پرڻ جي سکيا ڏئي رهي هئي.
6. لباس جي معاملي ۾ ڪهڙيون ڳالهيون آڏو رکڻ گهرجن؟
جواب: لباس لاءِ بنيادي ڳالهه اها آهي ته لباس توهان جي شخصيت کي اجاگر ڪري، نه ڪي توهان جي شخصيت کي لڪائي ڇڏي، ٻيو ته ڪپڙو اهڙو ونجي، جنهن مان گهٽ خرچ ۾ سهڻو لباس ٺاهي سگهجي، ان ڏس ۾ عمر، موقعو، مهل ۽ موسم کي به ڌيان ۾ رکڻ گهرجي.
7. مارئيءَ جي ماءُ فاريه ۽ سسئيءَ کي جيڪي روا اوڍايا، انهن تي ڪهڙو پرت ڀريل هو؟
جواب: مارئيءَ جي ماءُ فاريه ۽ سسئيءَ کي جيڪي روا اوڍايا، انهن تي هر مڇ جو پرت ڀريل هو.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. وڌڪهراڻي: اعليٰ خاندان
جملو: فاريه هڪ وڌڪهراڻي جي چوڪري هئي.
2. سڪيلڌي: لاڏلي
جملو: گهر ۾ ننڍڙو ٻار اڪثر ڪري سڪيلڌو هوندو آهي.
3. نت نوان: بلڪل نوان، صفا نوان
جملو: عيد جي موقعي تي تقريباً سڀئي ماڻهو نت نوان ڪپڙا پائيندا آهن.
4. اجاگر: نمايان، روشن
جملو: اسان کي اهڙا ڪپڙا پائڻ گهرجن جيڪي اسان جي شخصيت کي اجاگر ڪن.
5. سرتيءَ: سهيلي، ساھڙي
جملو: فاريه پنهنجي سرتيءَ سسئيءَ جي پارٽيءَ ۾ پيڪيدار وڳو پائي وئي.
6. پيڪيدار: چمڪدار
جملو: فاريه پنهنجي سرتيءَ سسئيءَ جي پارٽيءَ ۾ پيڪيدار وڳو پائي وئي.
7. وهڻ: ڪپڙا ڪترڻ
جملو: ڪجهه درزين کي سني نموني ڪپڙا وهڻ نه ايندا آهن.
8. نفاست: نزاکت

- جملو : هٿ جي ڀرت ۾ نفاست جو خاص خيال رکيل هوندو آهي.
9. گهرج پٽاندر: ضرورت مطابق
- جملو : گهرن ۾ گهرج پٽاندر ئي کاڌو تيار ڪيو ويندو آهي.
10. نت : بلڪل، صفا
- جملو : عيد جي موقعي تي تقريباً سڀئي ماڻهو نت نوان ڪپڙا پائيندا آهن.
11. تعارف: سڃاڻپ
- جملو : پهريون ڪلاس ۾ اچڻ تي استاد شاگردن کي تعارف ڪرائي رهيو هو.
12. آجيان : پليڪار
- جملو : سنڌ جا ماڻهو مهمانن جي آجيان تمام بهترين انداز سان ڪندا آهن.
13. سڪيا : تربيت
- جملو : اسان کي اهڙي سڪيا حاصل ڪرڻ گهرجي جيڪا اڳتي هلي اسان جي ملڪ کي فائدو ڏئي.
14. ڪانئن : انهن کان
- جملو : پوءِ فاريه ۽ سسئي ڪانئن موڪلايو.

(ج) ”نهيل نڪيل“ هڪ ٻڻو لفظ آهي اوهين اهڙا ٻيا لفظ لکي ڏيکاريو:

نت نوان، وڌگهراڻي، نهلي جڙي، گهرج پٽاندر، ڀرت ٿرڻ، رڌڇاڻ.

(د) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
جنم	موت، وصال
سڪيلڌي	اڪيلڌي، پٽيل
مهانگو	سسٽو
اچن	سادن
سوڙهو	ويڪرو
وڏو	ننڍو

(ه) هيٺيان خال ڀريو:

- هڪ ويسو انسان ۽ سو ويسو لباس.
- اڄ فاريه جي ساهيڙيءَ جو جنم ڏينهن هو.
- مارئيءَ سندن وڏيءَ دل سان آجيان ڪئي.
- مارئيءَ جو گهر ننڍو پر صاف سٿرو هو.
- ڪٽ تي رليءَ جو پُڙ وڇايل هو.

8. تريت علاج

نوٽ

- انساني زندگي الله سائينءَ جي طرفان هڪ قيمتي تحفو آهي. زندگيءَ ۾ اوچتو ڪيترائي حادثا درپيش ايندا آهن اهڙين حالتن ۾ احتياطي آپاءِ وٺڻ کي تريت علاج چئبو آهي. مثال طور:
1. رت وهڻ: ڌڪ لڳڻ ڪري جسم جي جنهن حصي تان رت وهي ته صاف ڪپڙي جي ٿلهي ٿلهي ٺاهي، رت وهڻ واريءَ جاءِ تي رکجي، ۽ ان تي پٽي ٻڌي ڇڏجي، جيڪڏهن ڪپڙو نه هجي، ته هڪدم هٿ جي تريءَ سان رت کي روڪي ڪنهن ويجهي اسپتال ڏانهن نيو وڃي.
  2. نڪهڻ: نڪهڻ واري ماڻهوءَ کي دريءَ جي سامهون هوا لڳڻ ڏجي، ان جو مٿو پوئتي ڦيرائي ٻانهون آيون ڪري ٿڌي پاڻيءَ سان ڪپڙو پسائي نڪ ۽ ڪنڌ تي رکجي، ساڻه وات مان ڪٽائجي نڪ ڪپهه سان بند ڪجي.
  3. هڏ پڇڻ: هڏ پڳل هڏ کان جهلي برداشت آهر زور ڏئي سڌو ڪجي، پڳل هڏ کي سنهين ۽ ويڪرين پٿين سان ٻڌجي، ٻانهن جي صورت ۾ ٻانهن کي ڪاٺين سان ٻڌي جهوليءَ ۾ رکجي.
  4. هڏ سنڌ کان نڪرڻ: سنڌ کي اهڙيءَ ريت قابو ڪجي ته جيئن اها جاءِ چري پري نه سگهي. ڪڏهن ڪڏهن هلندي پير مڙي پوندو آهي، ان حالت ۾ هڪدم بوت جي تري کان رومال جو وچ رکي، پڇڙيون مٿان ڦيرائي، مڙي کان ورائي، پٺيان ٻڌجن، بوت ۽ جوراب لاهي ٽاکور ڪجي ۽ ڪپڙي سان ويڙهجي.
  5. بيهوشي: بيهوش ماڻهوءَ کي هيٺ نه ڪرڻ ڏجي. لپٽائجي اهڙي نموني جو ساڻه نه منجهي، قميص وغيره کي خلاصو ڪري تازي هوا ڏجي، ساڻه نه ڪٽڻ جي حالت ۾ هٿرادو ساڻه ڪٽائجيس، مريض کي گرم رکيو وڃي ۽ پگهر اُگهيو وڃي. منهن تي ٿڌي پاڻيءَ جا چنڊا هڻجن يا آڪسيجن ڏجي. مرگهيءَ واري مريض جي وات ۾ ڏندن جي وچ ۾ ڪپڙو ڏجي.
  6. نانگ جي ڏنگڻ/ڪڪڻ: نانگ جو زهر جسم ۾ ڦهلجي ويندو آهي، جيئن زهر دل تائين نه پهچي ان لاءِ هي آپاءِ وٺڻ گهرجن.
  1. ڏنگ واري جاءِ کان ٿورو مٿي هڪدم چڪي، پٽي ٻڌجي ۽ ٿورو وڏي ڇڏي ٻنهي پاسن کي وري چڪي ٻڌجي.
  2. ڏنگ واري جاءِ تي اٽڪل اڍائي س.م جيترو ڊگهو ۽ اونهو چير ڏجي ته جيئن زهر نڪري وڃي.
  3. زخم کي ڪٽيل پوٽيشم پرمئنگنٽ سان ڀريو وڃي.
  7. چٽي گُٽي جو چڪ: زخم کي لوشن يا پاڻيءَ سان ڌوئجي نج ڪاربولڪ ائسڊ مان ڪپهه ٻوڙي زخم کي صاف ڪجي. ڪاربولڪ ائسڊ نه هئڻ جي صورت ۾ زخم کي ڏنپ ڏجي.
  8. ٻڏي پوڻ: ٻڏل جي ڦڦڙن مان پاڻي ڪڍجي ۽ جيستائين ساڻه پاڻ ڪٽي تيستائين هٿرادو ساڻه ڪٽائجيس، مريض جي قميص لاهي ويڙهيو، کيس اونڌو ڪري لپٽائي قميص ڇاتيءَ هيٺيان رکي، منهن هڪ پاسي کان مٿي ڏانهن ڪري، گوڏن ڀر ويهي ٻئي هٿ پٺيءَ جي وچ تي ڪرنگهي جي ٻنهي پاسي رکي، پنهنجي بُت کي اڳتي ڪري واجبي زور ڏيو ايستائين ائين ڪندو رهجي، جيستائين مريض نيڪ نه ٿي وڃي.
- تريت علاج هڪ عارضي آپاءِ آهي، ان ڏس ۾ هيٺين ڳالهين کي هميشه ڌيان ۾ رکڻ گهرجي.
1. تريت علاج لاءِ حاضر دماغيءَ کان ڪم وٺجي ۽ گهٻرائجي بلڪل نه.

2. گهر، آفيس، اسڪول، ڪارخاني، بس وغيره ۾ ”ترت علاج پيٽي“ رکڻ گهرجي، ته جيئن حادثي پيش اچڻ تي پريشان نه ٿيڻو پوي.
3. ترت علاج کانپوءِ متاثر ماڻهوءَ کي هڪدم ڊاڪٽر يا اسپتال تائين پهچائجي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ڪنهن به حادثي پيش اچڻ تي احتياطي آپاءِ نه وٺبا ته ڇا ٿيندو؟
جواب: ڪنهن به حادثي پيش اچڻ تي احتياطي آپاءِ نه وٺبا ته زندگي خطري ۾ پئجي ويندي.
2. اهڙن احتياطي آپائن کي ڇا چئبو آهي؟
جواب: اهڙن احتياطي آپائن کي ترت علاج (First aid) چئبو آهي.
3. ڌڪ لڳڻ ڪري، جيڪڏهن رت وهي، ته پهريائين ڇا ڪرڻ گهرجي؟
جواب: ڌڪ لڳڻ ڪري جيڪڏهن رت وهي ته پهريائين ان کي بند ڪجي، صاف ڪپڙي جي تلهي ٽهي ٺاهي رت وهڻ واري جاءِ تي رکجي، ۽ ان تي پتي ٻڌي ڇڏجي، جيڪڏهن ڪپڙو نه هجي ته هڪدم تريءَ جي زور سان رت کي روڪجي، زور زخم جي جاءِ کان پريرو ڏجي ته جيئن ايڏا نه اچي.
4. بيهوشيءَ جا ڪهڙا ڪارڻ آهن؟
جواب: بيهوشيءَ جا ڪيترائي ڪارڻ آهن.
جهڙوڪ: مٿي کي ڌڪ لڳڻ، گهڻو رت وهڻ، دل جو ضعف، گهٽ ٻوسٽ، گرميءَ جي چيٽ، مرگهي، نشيدار شين جو استعمال وغيره.

5. نانگ جي ڏنگ جي جاءِ تي چير ڇو ڏبو آهي؟
جواب: نانگ جي ڏنگ جي جاءِ تي اڍائي س.م کن ڊگهو ۽ اونهو چير ڏجي جيئن زهر نڪري وڃي.

6. ترت علاج لاءِ ڪهڙيون ڳالهون ڌيان ۾ رکڻ گهرجن؟
جواب: ترت علاج لاءِ هي ڳالهون ڌيان ۾ رکڻ گهرجن.
1. ترت علاج لاءِ حاضر دماغيءَ کان ڪم وٺجي ۽ گهٻرائجي بلڪل نه.
2. گهر، آفيس، اسڪول، ڪارخاني، بس وغيره ۾ ”ترت علاج پيٽي“ رکڻ گهرجي، ته جيئن حادثي پيش اچڻ تي پريشان نه ٿيڻو پوي.

3. ترت علاج کانپوءِ متاثر ماڻهوءَ کي هڪدم ڊاڪٽر يا اسپتال تائين پهچائجي.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. ترت : جلد
- جملو : ڪنهن حادثي جي زخمين کي ترت اسپتال پهچائڻ گهرجي.
- ايڏا : تڪليف
- جملو : هڏيڳل مريض کي ايڏا اچڻ نه ڏجي.
- تاکيون : کاڌ جون پٽيون
- جملو : ٻانهن جي هڏي پڇڻ جي حالت ۾ ٻانهن کي هيٺيان مٿيان تاڪيون رکي پوءِ ڪپڙو ٻڌجي.
- ضعف : عارضو، درد، سور
- جملو : دل جي ضعف هجڻ واري ماڻهوءَ کي سڀين شين کان پرهيز ڪرڻ گهرجي.
- اٽڪ : روڪ، رنڊڪ
- جملو : نشيدار شيون استعمال ڪندڙ ماڻهن جي ڳالهائڻ ۾ اٽڪ ٿي پوندي آهي.
- ڪڪڙڻ : ڏنگ لڳڻ
- جملو : برسات کانپوءِ ٿر ۾ ماڻهن جو ڪڪڙڻ عام جام ٿي ويندو آهي.
- رنج : ڌڪ، غم

جملو : اسان کي اهڙو ڪو به ڪم نه ڪرڻ گهرجي جنهن سان اسان جي والدين کي رنج پهچي.

8. اُپاءُ : تدبير

جملو : ميجرن جي چڪن کان بچڻ لاءِ اڳواٽ اُپاءُ وٺڻ ضروري آهن.

9. هٿرادو : مصنوعي

جملو : اڄ ڪلهه حڪومت هٿرادو هنرن جي حوصله افزائي ڪري رهي آهي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
تلهي	سنهي
بڌي	نفاق، ڪولي
ٿڌي	گرم
پڳل	جوڙيل، ڳنڍيل
سڌو	ڏنگو، ٿيڙو
پري	ويجهو
ٿورو	گهڻو

(د) بيهوش (بي + هوش) ۽ املهه (ا + ملهه) مرکب يا ٻٽا لفظ آهن. توهين ”بي“ ۽ ”ا“ اڳياڙي وارا مرکب لفظ لکو ۽ انهن جي معنيٰ لکو:

مرکب	معنيٰ
بي عقل	ناسمجھ
بي ايمان	جنهن کي ايمان نه هجي
بي سبب	بغير ڪنهن وجهه جي
اڍنگو	بي ترتيب
اُڀوجه	بي عقل، ناسمجھ

(ه) هيٺيان خال ڀريو:

1. انساني زندگي الله سائينءَ جو هڪ پيارو ۽ املهه تحفو آهي.
2. اهڙن احتياطي اپائڻ کي ترت علاج چئبو آهي.
3. مرگهيءَ جي حالت ۾ مريض کي ڪرڻ کان بچائجي.
4. ٻڌندڙ ماڻهوءَ کي پنهنجا هٿ پاڻيءَ کان ٻاهر اصل نه ڪڍڻ گهرجن.

9. عقلمند بادشاهه

نوٽ

هڪ تمام گهڻو امير شخص هو، جنهن وڏي محنت سان دولت ڪمائي هئي. کيس چار پٽ هئا جڏهن هو بيمار ٿيو ۽ علاج کان مايوس ٿيو ته سو چيائين ته ڪمايل دولت جيئري ئي چئن پٽن ۾ ورهائي ڇڏي ته جيئن مرڻ کان پوءِ پاڻ ۾ نه وڙهن هن پنهنجي دولت چئن حصن ۾ ورهائي، ڪٽ جي چئني پاون جي هيٺيان هر حصو پورائي ڇڏيو. هن پنهنجي پٽن کي گهرايو ۽ پنهنجي دولت بابت ٻڌايو. انهن ڀڳا وجهي پاوا پنهنجي نالي ڪري ڇڏيا. ان شخص جي مرڻ کان پوءِ پاون جي جاين کي کوٽيو ويو ته هڪ مان هيرا جواهر، ٻئي مان سون، ٽئين مان مٽي، ۽ چوٿين مان هڏا نڪتا! هو پاڻ ۾ وڙهڻ لڳا، چارئي پائر ان جو فيصلو ڪرائڻ لاءِ مختلف ڏاهن وٽ ويا پر ڪو به فيصلو نه ڪري سگهيو. هو هڪ ڏينهن گڏجي بادشاهه وٽ ويا. رستي ۾ شهزادو ملين جنهن ٻڌايو ته بادشاهه چريو ٿي پيو آهي. ٿورو پوءِ شهزادي ملين. جنهن ٻڌايو ته بادشاهه اندو ٿي پيو آهي. رستي ۾ راڻي ٻڌاين ته بادشاهه سال اڳ مري چڪو آهي. پر نيٺ هنن کي خبر پئي ته بادشاهه درٻار ۾ موجود آهي. هي سڀئي بادشاهه وٽ پهتا. بادشاهه هنن جي ڳالهه ٻڌي چيو ته توهان جو پيءُ صحيح فيصلو ڪري ويو آهي. بادشاهه پنهنجو فيصلو هن ريت ٻڌايو ته:

هينر جواهرن وارو ڀلي هيرا جواهر کڻي. سون وارو ڀلي سون کڻي، مٽيءَ وارو زمين کڻي ۽ هڏن وارو چوپايو مال کڻي! چارئي پائر اهو عقلمنديءَ وارو فيصلو ٻڌي خوش ٿيا. هو پاڻ ۾ سس پس ڪرڻ لڳا، بادشاهه کي هنن شهزادي، شهزاديءَ ۽ راڻي بابت ٻڌايو. بادشاهه ورائيو ته اهي به نيڪ آهن. شهزادو ان ڪري چريو چوي ٿو ته مان هن کي بادشاهي نه ڏني آهي ڇاڪاڻ ته مان چاهيان ٿو ته هو اڃان تعليم حاصل ڪري، شهزاديءَ ان ڪري اندو کونيو آهي ته مان هن جي جواني نه ڏسي سگهيو آهيان، پر مون کي ان لاءِ ڪو مناسب مڙس نٿو ملي. راڻيءَ ان ڪري مٿل چيو آهي ته مان بادشاهي جي ڪمن ۾ ايترو رڌل آهيان جو ان ڏانهن اک بابت به نه نهاري آهي بادشاهه هنن جا ان بابت ٿورا مڃيا ۽ چارئي، بادشاهه جي عقلمنديءَ تي حيران ٿيندي پنهنجي علائقي ۾ موٽي آيا ۽ محبت سان رهڻ لڳا.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. شاهوڪار شخص کي پنهنجي پتن ۾ جيئري ٿي ملڪيت ورهائڻ جو خيال ڇو آيو؟

جواب: شاهوڪار شخص کي پنهنجي پتن ۾ جيئري ٿي ملڪيت ورهائڻ جو فيصلو ان ڪري ڪيائين جو خيال ڪيائين ته ”مون وٽ جيڪا به ملڪيت آهي.“ سا پنهنجي جيئري ٿي پتن ۾ ورهائي ڇڏيان، ”متان منهنجي مرڻ کانپوءِ پاڻ ۾ وڙهي بچڙا نه ٿين.“

2. ڇوڪرن پنهنجو پاڻو ڪيئن مقرر ڪيو؟

جواب: ڇوڪرن پنهنجو پاڻو پکا وجهي مقرر ڪيو.

3. ڇئن پائرن جو پاڻ ۾ تڪرار ڇو ٿيو؟

جواب: جڏهن شاهوڪار مٿو تڏهن ڇئن ٿي پائرن ڪٽ جي پنهنجي پنهنجي مقرر ڪيل پائي هيٺيان زمين ڪوتي، پوريل ديڳڙا ٻاهر ڪڍيا، ڇا ڏسن، ته مار! هڪ ديڳڙي ۾ هيرا جواهر، ٻئي ۾ سون، ٽئين ۽ چوٿين ۾ ڪجهه ڪونهي! ٽئين ديڳڙي ۾ مٽيءَ جو ٻڪ، ۽ چوٿين ۾ به چار سڪل هڏيون! ائين ڇئن پائرن جو پاڻ ۾ تڪرار ٿي پيو.

4. بادشاهه هنن پائرن جو ڪهڙو فيصلو ڪيو؟

جواب: بادشاهه هنن جي ڳالهه ٻڌي چيو ته ”توهان جو پيءُ بلڪل صحيح فيصلو ڪري ويو آهي. جنهن کي هيرا جواهر پتيءَ ۾ آيا آهن اهو پلي هيرا جواهر ڪٿي، جنهن کي سون پتي ۾ آيو آهي سو پلي سون ڪٿي ۽ جنهن کي مٽيءَ وارو ديڳڙو مليو آهي، اهو زمين ڪٿي، جنهن کي هڏيون مليون آهن اهو چوپايو مال ڪٿي.“

5. بادشاهه انهن پائرن جو ٿورائتو ڇو ٿيو؟

جواب: بادشاهه ڇئن پائرن سان مخاطب ٿي چيو ته ”آئون توهان جو ٿورائتو آهيان جو توهان مون کي اهڙي مٽ ڏني ته آئون به پنهنجي اولاد سان، راڻيءَ سان ۽ پنهنجو پاڻ سان نياڻ ڪري سگهان.“

6. هن ڪهاڻيءَ ۾ ڪهڙي نصيحت سمائل آهي؟

جواب: هن ڪهاڻيءَ ۾ اها نصيحت سمائل آهي ته ڪنهن به مسئلي جي حل لاءِ ڪنهن عقلمند يا ڏاهي ماڻهوءَ وٽ وڃڻ گهرجي جيڪو مسئلي جو صحيح ۽ انصاف ڀرو ڀرو ڪري سگهي.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. نياڻ : انصاف

جملو : هڪ بادشاهه کي اها ڳالهه دل ۾ رکڻ گهرجي ته فيصلي ڪرڻ وقت سڀني سان نياڻ ڪري.

2. ويڄ : وڏو حڪيم

جملو : شاهوڪار ماڻهوءَ کي ٿاڻي ويڄ حڪيم گهريا پر هو نيڪ نه ٿي سگهيو.

3. محال : مشڪل

جملو : پاڪستان ڪريٽ ٽيم جي انهيءَ ڪارڪردگيءَ سان ورلڊ ڪپ کٽڻ ۾ محال آهي.

4. پروڙي : سمجهي

جملو : اسان کي هر ڳالهه کي پهريان پروڙي پوءِ ان کي شروع ڪرڻ گهرجي.

5. ڌيرج : صبر

جملو : اسان کي گهرجي ته مصيبت جي وقت ڌيرج کان ڪم وٺون.

6. سامت : هوش
جملو : اڪثر ڪري مٿي ۾ ڌڪ لڳڻ کانپوءِ ماڻهو سامت ۾ رهندو آهي.
7. نبيرو : حل
جملو : بادشاهه چئن ئي پائرن جي مسئلي جو انصاف ڀريو نبيرو ڪيو.
8. سڏ : ڄاڻ، خبر
جملو : اڪثر ماڻهن کي مليريا کان بچاءَ جي ڪا به سڏ نه هوندي آهي.
9. پٽيءَ : حصي
جملو : گهر ۾ ڪاٺ جي ڪا به شيءِ ايندي آهي ته سڀني کي پتي سارو ملندي آهي.
10. اچرج : تعجب
جملو : اسان جي ڪلاس جو چوڪرو پهرين پوزيشن اچڻ تي اچرج ۾ پئجي ويو.
11. سکيا : تربيت
جملو : ٻارن کي صحيح سکيا ڏيڻ استاد جو فرض آهي.
12. وُرُ : مڙس
جملو : ليلان پنهنجو وُرُ هيرن جي هار تي وڪڻي ڇڏيو هو.
13. ڳجهه : راز
جملو : اسان کي پنهنجا ڳجهه ٻين کي هرگز نه ٻڌڻ گهرجن.
(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
امير	غريب
ڇڱڻ	مٺڻ
نياڻ	انڀاءُ
چريو	سياڻو
تڪڙا	ڍار
وُرُ	وڻي

(د) سنڌيءَ ۾ ڪيترائي اهڙا مرکب لفظ آهن، جيڪي عربي ۽ فارسي لفظن مان جڙيل آهن، کي پڇاڙيءَ جي نشانين گڏڻ سان، ته ڪي اڳياڙيءَ جي نشانين گڏڻ سان، جيئن: بيشمار (بي+ شمار) توهين ان لفظ جي معنيٰ به لکو ۽ ”بي“ اڳياڙيءَ وارا ٻيا مرکب لفظ به لکي ڏيکاريو.
ٻيا لفظ:

بي پناه، بي جان، بي نياز، بي ادب، بي عقل.

(ه) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. ڦڪين جو فرق نه ڪرڻ : دوا جو اثر/فائدو نه ٿيڻ
جملو : شاهوڪار شخص جڏهن بيمار ٿيو ته ڪنهن به ڦڪيءَ فرق نه ڪيس.
2. ڳجهه سڀو نه ٿيڻ : راز ٻڌائڻ / ظاهر نه ڪري سگهڻ
جملو : هن کان پنهنجي دوست سان ڳجهه سڀو نه ٿيو.
3. نپَ نرڻ : حيران ٿي وڃڻ / اچرج ۾ پئجي وڃڻ
جملو : پنهنجي ڪاميابيءَ جو ٻڌي هن جا نپ ٿي نري ويا.
4. ٿورا مڃڻ : احسان مڃڻ/ قبول ڪرڻ
جملو : جڏهن چئن پائرن جي ڳالهين سبب بادشاهه کي پنهنجي ذميوارين جو احساس ٿيو ته هن انهن جا ٿورا مڃيا.

5. سُسُ پُسُ ڪرڻ : آهستي ڳالهڻ/ ڪن ۾ ڳالهائڻ

جملو : ڪلاس مان استاد جي ويڻ کانپوءِ ٻار پاڻ ۾ سُسُ پُسُ ڪرڻ لڳا.

6. لائق لڳڻ : قابل/ اهل هئڻ.

جملو : اسان کي هر ڪم ڪرڻ جي لائق لڳڻ گهرجي.

(و) ”سُسُ پُسُ“ ”هوندي سوندي“ ٻٽا لفظ آهن. توهين اهڙا ڪجهه ٻيا لفظ لکي ڏيکاريو.

ڳالهه بولڻ، حساب ڪتاب، گهمڻ ڦڙڻ، هلڻ چلڻ.

(ز) ”مار! هڪ ڊيگري ۾ هيرا جواهر، ٻئي ۾ سون، ٽئين ۽ چوٿين ڊيگري ۾ ڪجهه ڪونهي.“ ان جملي ۾ ليک ڏنل لفظ کي گرم ۾ ڇا چئبو آهي؟ ان لفظ سان ٻيا ڪجهه جملا ٺاهي ڏيکاريو.

1. مار! هن کي گرامر ۾ حرف ندا چوندا آهن.

2. مار! ڪيڏي نه وڌي بلا آهي.

3. مار! هي ته بلڪل ٻوڙو ٿي ويو آهي.

10. جمشيد نسر وانجي هڪ نيڪدل انسان

نوٽ

ڪراچيءَ ۾ رهندڙ اڄ جا ڪروڙين انسان شايد ئي املهه ۽ نرالي ورثي کان واقف هجن، جيڪو ڳچ سال اڳ، جمشيد اسان کان موڪلائيندي، اسان جي حوالي ڪري ويو هو. جمشيد پنهنجي رتابندين ۾ پورو پورو عملي، وڏي حوصلي وارو ۽ عقلمند ڪاروباري ماڻهو هو. هن جي هڪ ئي دلي تانگهه هوندي هئي ته ڪراچيءَ جي رهواسين کي اهي سمورا موقعا ملن، جيئن هو صحتمند رهن، سڪي زندگي گذارين ۽ سندن ٻارن کي صحيح تعليم ملي سگهي ۽ هو پنهنجي صلاحيتن پٽاندر وڌن ويجهن، ترقي ڪن ۽ خوش رهن.

جمشيد اسان کي نه وسارڻ جهڙا سبق ڏنا آهن. غريبن ۽ پٽ ۾ پيل انسانن لاءِ، بيمارن، هيٺن ۽ پنگلن لاءِ، زالن ۽ ٻارن لاءِ ۽ پٽ گگدام حيوانن لاءِ ڪهل، قياس، الڪي ۽ اون جا سبق! جمشيد جي دور ۾ اڃايل جانورن لاءِ پاڻيءَ جا حوض هوندا هئا. غريبن جي پوري پوري سنڀال ۽ سهائتا ڪندو هو. جمشيد هڪ فقير منش ۽ صوفي ماڻهو هو، پر سجاڳ ۽ عملي ماڻهو. هن کي حالتن جو پورو پورو اندازو ٿي ويندو هو. جمشيد ڪڏهن به اقربا پروري جو مظاهرو نه ڪيو، هو دوستن سان به رڻا نه ڪندو هو. جيڪڏهن جمشيد جي شخصيت ۽ ڪردار هڪ ئي لفظ ۾ بيان ٿي سگهي ته اهو لفظ آهي ”پاڻ اريڻ“. هن پنهنجي هر فرض ۽ ذميواريءَ کي چڱيءَ ريت سمجهيو ٿي ۽ ان کي پاڻ اريڻ واري جذبي سان ادا ڪرڻ گهريو ٿي. ان ڏس ۾ کيس سخت ۽ لاڳيتو ڪم ڪرڻو پوندو هو ۽ ڪافي قرباني ڏيڻي پوندي هيس، پر ان راهه ۾ هو نه ڪڏهن پوئتي هٽيو، نه ئي ڪڏهن هار کاڌائين. هن جي زندگي عظيم آدرشن جي حاصلات لاءِ وقف ٿيل هئي. جمشيد لاءِ زندگيءَ جو ڪو ٻيو مقصد هوندي ڪو نه! پاڻ اريڻ ئي هن جي سڄي زندگي هئي.

سچ ۽ نيڪيءَ جا ههڙا انسان روز روز پيدا ڪو نه ٿيندا آهن، پر اسين پنهنجي زندگيءَ ۾ نيڪي ۽ سچ جي اعليٰ انساني آدرشن سان ڪافي ڪجهه وڌيڪ سرسيتائي ڏيکاري سگهون ٿا، ۽ ائين جمشيد جهڙن عظيم انسانن جي نقش قدم تي هلي سگهون ٿا.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. جمشيد نسروانجيءَ جي ڏينهن ۾ ڪراچيءَ جي آدمشماري ڪيتري هئي؟
جواب: جمشيد نسروانجيءَ جي ڏينهن ۾ ڪراچيءَ جي آدمشماري ٽي لک مس هئي.
2. جمشيد اسان کي ڪهڙا نه وسرڻ جهڙا سبق ڏنا آهن؟
جواب: جمشيد اسان کي غريبن ۽ پٽ ۾ پيل انسانن لاءِ، بيمارن لاءِ، هيٺن ۽ پنگلن لاءِ، زالن ۽ ٻارن لاءِ ۽ پڻ گگدار حيوانن لاءِ ڪهل، قياس، اُلڪي ۽ اون جا سبق ڏنا آهن.
3. ڪراچيءَ جي آدمشماري ڪيتري آهي؟
جواب: اڄ ڪراچيءَ جي آدمشماري هڪ ڪروڙ آهي.
4. ايلفنسٽن اسٽريٽ ۾ جڏهن باهه لڳي ته باهه وسائيندڙ عملي جي بالا عملدار کي جمشيد اتان ڇو هٽايو؟
جواب: جمشيد ڏٺو ته باهه وسائڻ واري عملي جو بالا عملدار ڪجهه غلط ۽ منجهيل حڪم ۽ هدايتون ڏئي رهيو آهي. دراصل اهو عملدار نشي ۾ ورتل هو، ان ڪري ابتا سبتا حڪم ڏئي رهيو هو. جمشيد انهيءَ مهل ئي ان عملدار کي اتان هٽائي ڇڏيو.
5. جمشيد جي شخصيت ۽ ڪردار کي ڪهڙي هڪ لفظ ۾ بيان ڪري سگهجي ٿو؟
جواب: جمشيد جي شخصيت ۽ ڪردار کي هڪ ئي لفظ ۾ بيان ڪري سگهجي ته اهو لفظ آهي ”ڀاڻ اريڻ“ يا ”سرسيتائي“.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. يگاني : نرالي
جملو : اڄ ڪراچيءَ ۾ رهندڙ اڄ جا لکين انسان شايد ئي ان املهه ۽ يگاني ماڻهوءَ کان واقف هجن.
2. تانگهه : سک
جملو : جمشيد هڪ ئي دلي تانگهه هوندي هئي ته ڪراچيءَ جا رهواسي هڪ سڪي زندگي گذارين.
3. وانجهيل : خالي
جملو : اڄوڪي دؤر ۾ ماڻهو هنري تعليم کان وانجهيل آهي.
4. سهائتا : مدد
جملو : گذريل برساتن جي متاثرن جي حڪومت سني سهائتا ڪري رهي آهي.
5. سٽس : خبر، ڄاڻ
جملو : جمشيد نسروانجيءَ کي ٿيندڙ هر ڪم جي سٽس هوندي هئي.
6. اٿل : پڪو، پختو
جملو : مون اٿل ارادو ڪيو آهي ته آئون وڏو ٿي پنهنجي ملڪ جي خدمت ڪندس.
7. معقول : مناسب
جملو : حڪومت پاڪستان برسات متاثرن جي معقول مدد ڪري رهي آهي.
8. خانگي : غير سرڪاري
جملو : اڄ ڪلهه والدين خانگي اسڪولن ۾ ٻار پڙهائڻ کي سٺو سمجهن ٿا.
9. سپاءُ : ورتاءُ، سلوڪ
جملو : ڄام تماچيءَ نوريءَ کي سندس سني سپاءُ ڪري سڀني راڻين کان پسند ڪندو هو.

10. رهڻو : رهيل، بچيل، باقي
جملو : رهڻو ڪم ڪي سڀاڻ تي نه ڇڏڻ ڇڏجي.

11. ڪارج: ڪم
جملو : جمشيد نسروانجيءَ هر ڪارج جي نگراني پاڻ ڪندو هو.
(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
سڪي	ڌڪي
آباد	غير آباد
پنهنجائپ	ڌاريائپ
خانگي	سرڪاري
ڏوري	ويجهڙائپ
ناڪام	ڪامياب
چُست	سست
هار	جيت

(د) ”منهن مهاندي“ هڪ پٽو لفظ آهي. توهين هن سبق مان اهڙا ٻيا پٽا لفظ لکي ڏيکاريو.

سرسيٽائي، پليءَ پٽ، ابتا سبتا، سٺ سٺ، سو سو، ساهه پساهه، پيش بندي،
صحت صفائي، گوڙ ۽ شور، وڏن ويجهن.

(ه) ”ظرف“ اهو لفظ آهي جو فعل، صفت يا ٻئي ظرف سان لاڳو ٿئي ٿو ۽ منجهانئس وقت، جاءِ، قدر، هاڪار ۽ ناڪار جي معنيٰ نڪري ٿي: هو هيئر اچي پيو. ”هيئر“ وقت ڏيکاري ٿو. جيڪو ظرف، وقت ڏيکاري. تنهن کي ”ظرف زمان“ چئجي ٿو. اڄ، سڀاڻ، پوءِ، اڳهرو، هميشه يا سدائين ظرف زمان آهن. توهين انهن کي پنهنجن جملن ۾ ڪتب آڻيو:

1. اڄ : اڄ چنڇر جو ڏينهن آهي.
2. سڀاڻ : آئون سڀاڻ ڪراچي ويندس.
3. پوءِ : ڪتاب کولي پوءِ سبق ياد ڪريو.
4. اڳهرو : اسان جي اسڪول جو ڪم اڳهرو هلي رهيو آهي.
5. هميشه يا سدائين : اسان کي سدائين سچ ڳالهائڻ گهرجي.

11. آئيندي جو اونو

نوٽ

بشير: محمود ڇو اڄ ڳڻتئين ۾ ويٺو آهين؟

محمود: بشير اڄ مان فڪر ۾ آهيان ته هاڻي نائين ڪلاس ۾ ڪهڙا مضمون ڪٿان، آرٽس جا يا سائنس جا؟

بشير: بس! ڳالهه به اها. هو نه سهي، هو ئي سهي. البت امتحان ۾ مارڪون سنيون ڪڍجن.

محمود: دوست اصل ڳالهه اها آهي ته آئيندي جو خيال رکي، ڪو فيصلو ڪرڻ گهرجي.

بشير: ڇڏا، آئيندي جي ڳڻتئين کي!

محمود: دوست تو کي خبر نه آهي، ته منهنجي وڏي ڀاءُ اڳئين سال بي.اي پاس ڪئي آهي. ليڪن نوڪري نٿي مليس. گهر ۾ ان پاتي آهيون، ڪمائن وارو فقط هڪ.

بشير: ته پوءِ اسان کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟

محمود: بس، اهو ته تعليم سان گڏ اهڙي تربيت حاصل ڪجي جنهن جي مدد سان پنهنجي روزي ڪمائي سگهجي.

بشير: واقعي هاڻ ته آئيندي جو فڪر ڪرڻ گهرجي.

محمود: تو اخبار ته پڙهي هوندي ته اسان جي ملڪ جي آدمشماري تيزيءَ سان وڌي رهي آهي، جيڪڏهن اها رفتار جاري رهي ته پنجويهين سالن اندر آدمشماري ٻيڻي ٿي پوندي.

بشير: آئون سمجهان ٿو ته اسان جي ملڪ ۾ وسيلا ته گهڻا آهن.

محمود: ها، ته اسان انهن جي حاصل ڪرڻ ۽ استعمال ڪرڻ جا اهل به ته ثابت ٿيون! تنهنڪري ٿو چوان ته اهڙا مضمون ڪٿون جن جي تعليم ۽ تربيت حاصل ڪرڻ کانپوءِ، انهن وسيلن کي استعمال ڪري سگهون ۽ پنهنجي ملڪ جي خوشحاليءَ ۽ ترقيءَ ۾ پاڻي پائيواري ٿي سگهون.

بشير: ته پوءِ آئينده سائنسي، فني ۽ ٽيڪنيڪل تعليم حاصل ڪنداسين.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. آئيندي جو اُونو ڇو ضروري آهي؟

جواب: آئيندي جو اُونو ان لاءِ ضروري آهي ته جيئن اسين پنهنجي زندگي فڪر ۽ پریشانيءَ کان سواءِ صحيح نموني گذاري سگهون.

2. نوڪريءَ نه ملڻ جا ڪهڙا ڪارڻ آهن؟

جواب: نوڪريءَ نه ملڻ جو ڪارڻ اهو آهي ته اسان جي تعليم اڃان بي مقصد ۽ بي فائدي آهي. اسان جا ماڻهو ٿورو پڙهي ننڍي نوڪريءَ هٿ ڪرڻ کي تعليم جو معراج سمجهن ٿا. هڪ خاص سبب اهو به آهي ته آبادي وسيلن کان وڌيڪ وڌي رهي آهي.

3. پاڪستان ۾ آدمشماري وڌڻ جي شرح ڪهڙي آهي؟

جواب: پاڪستان ۾ هر سال سؤ تي ٽي ماڻهو وڌن ٿا. ان رفتار سان پنجويهه سالن اندر آدمشماري ٻيڙي ٿي ويندي.

4. آدمشماري وڌڻ سان ڪهڙا مسئلا ٿا پيدا ٿين؟

جواب: آدمشماري وڌڻ سان کاڌ خوراڪ، صحت، تعليم، روزگار ۽ رهائش سان گڏوگڏ ٻيا به ڪيترائي مسئلا پيدا ٿين ٿا.

5. ميڊيڪل سائنس جي ترقيءَ جو ڪهڙو اثر ٿيو آهي؟

جواب: ميڊيڪل سائنس ايتري ترقي ڪئي آهي جو ڪيتريون بيماريون ختم ٿي ويون آهن. جيئن ”ماتا“ ٻين بيمارين جو علاج ڳوليو ويو آهي. ان ڪري آئينده ماڻهن جي صحت سٺي رهندي ۽ هو وڌي ڄمار ماڻيندا.

6. ملڪي وسيلن کي ڪيئن صحيح استعمال ڪري ٿو سگهجي؟

جواب: ملڪي وسيلن کي صحيح استعمال ڪرڻ لاءِ اسان کي پنهنجو پاڻ کي اهل ثابت ڪرڻو پوندو. اهڙا مضمون ڪٿڻا پوندا جيڪي اسان لاءِ ملڪ جي ترقيءَ لاءِ ڪارائتا هجن. ائين انهن وسيلن کي پرپور نموني استعمال ڪري سگهجي ٿو. يعني فني ۽ ٽيڪنيڪل تعليم حاصل ڪرڻ گهرجي.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. اُونو : فڪر، پریشاني

جملو : اسان کي پنهنجي آئيندي جو اُونو ضرور ڪرڻو پوندو.

2. استقبال: آڃيان، آڌرپاءُ

جملو : اسان کي گهرجي ته ايندڙ مهمانن جو سٺي نموني استقبال ڪريون.

3. ڪارڻ : سبب

جملو : مليريا ۽ ڊينگي بخار جو ڪارڻ مڇر هوندا آهن.

4. معراج : ڪمال، عروج

جملو : ٿورو پڙهي ۽ ننڍي وڏي نوڪري هٿ ڪرڻ کي تعليم جو معراج نه سمجهڻ گهرجي.

5. نجی : خانگي

جملو : ماڻهن کي فني ۽ هنري تعليم نه هجڻ سبب پنهنجي نجی ڪمائي به نه ڪري سگهندا آهن.

6. سٿيا : هڪٻئي مٿان

جملو : آدمشماري وڌي وڃڻ سبب سرڪاري اسڪولن ۾ ٻار ڪلاس ۾ سٿيا پيا هوندا آهن.

7. سڪيا : تربيت

جملو : اسان کي پنهنجي سڪيا دل لڳائي حاصل ڪرڻ گهرجي جيئن اڳتي هلي ڪا پریشاني نه ٿئي.

8. ڄمار : عمر

جملو : اڄ ڪلھ ميڊيڪل سائنس جي ترقيءَ ڪري هر بيماريءَ جو علاج آهي ۽ هاڻ ماڻهو وڏي ڄمار ماڻيندا.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
ماضي	حال
هلڪو	ڳرو
آخر	اول
تيزي	مندي
عام	خاص
ترقي	تنزلي
اڳتي	پوئتي
صحيح	غلط

(د) هيٺين جا جمع ۽ واحد لکو:

واحد	جمع
ڳٽي	ڳٽيون
سني	سنيون
ماڪوڙي	ماڪوڙيون
مڪ	مڪيون
خبر	خبرون، اخبار
ڪوشش	ڪوششون
جاءِ	جايون
درخواست	درخواستون

(ه) اسم يا ضمير جي صورت حالتن موجب ڦري ٿي. جڏهن ڪو ”حرف جر“ يا ”حرف اضافت“ انهن سان لڳي ٿو، تڏهن اُهي عام صورت ۾ رهن ٿا، نه ته اصل صورت ۾ جيئن حالت فاعلي ۽ مفعوليءَ ۾ ”ڪُتو آيو“ ۽ حالت جري اضافت ۾ ڪُتي ۾، ڪُتي جو، ڪتي کي. ان ريت آءٌ، اسين، تون، توهين، هو، ڪتو، ڀلي، ڪڍو، اصل صورت ۾ آهن، توهين انهن کي عام صورت ۾ بدلايو.

مون ۾ حرف جر

منهنجو حرف اضافت مون کي

تو ۾ حرف جر

تنهنجو حرف اضافت تو کي

اسان ۾ حرف جر

اسان جو حرف اضافت اسان کي

توهان ۾ حرف جر

توهان جو حرف اضافت توهان کي

هن ۾ حرف جر

هن ۾ حرف اضافت هن کي

ڪتي ۾ حرف جر

ڪتي جو حرف اضافت ڪتي کي

ڀليءَ ۾ حرف جر

ڀليءَ جو حرف اضافت ڀليءَ کي

12. نيويارڪ جا رنگ

نوٽ

آمريڪا جو وڏي ۾ وڏو هوائي اڏو شايد نيويارڪ ۾ آهي. اتي ڪيتريون ئي هوائي ڪمپنيون غيرسارڪاري آهن. جن کي اهوئي اڏا به پنهنجا آهن. هي هوائي اڏو ڏاڍو صاف ۽ روشنين وارو آهي. هوائي اڏي کان ٻاهر نڪرڻ وارو رستو به پنهنجو پاڻ هلي پيو. نيويارڪ ڪٿي صاف به آهي. پر ڪٿي ڪٿي گند جا ڍير پيل ڏسڻ ۾ آيا. نيويارڪ ۾ ڊائون ٽائون واپاري ۽ آفيسن جو علائقو آهي. آمريڪا جي سڃاڻپ جو نشان ”اسٽيچو آف لبرٽي“ آهي. جيڪو هڪ وڏي نديءَ جي وچ ۾ ٺهيل آهي، اهو گهمڻ جو هنڌ آهي جتي سياح به ايندا آهن. مجسمي جا ڪيترائي طبقا آهن اتي تاريخي اهميت جون شيون به رکيون ويون آهن. مجسمي جي چوٽيءَ تي چڙهڻ لاءِ ڏاڪڻ ۽ لفٽ ٻئي آهن. نيويارڪ جي ماڻهن ۾ خوش لباسي، خوش ڪلامي ۽ منهن تي مرڪ نظر نه ايندي، اتان جي شهرين کي پنهنجي لباس جو ڪو فڪر نه هوندو آهي. نيويارڪ جا شهري هڪ ٻئي کان بلڪل بي پرواه هوندا آهن. ڪو ڪنهن سان همدردي به ڪندو ته ان کي عجيب نظرن سان ڏٺو ويندو. نيويارڪ ۾ پاڙي جو ڪو به تصور نه آهي. نيويارڪ ۾ اڳ ايلميٽرانسٽيٽ بلڊنگ وڏي ۾ وڏي سمجهي ويندي هئي پر هاڻ ان جي ڀرسان به جاڙيون عمارتون ٺهيون آهن جيڪي ان کان به وڏيون آهن. اتي وڏا وڏا شاپنگ سينٽر به آهن. نيويارڪ شهر جي وچ ۾ هڪ ندي آهي جنهن جو نالو ”هيڊ رور“ آهي ان جي اندر سرنگ جهڙو رستو آهي جيڪو اٽڪل ٽي ميل ڊگهو هوندو! پاڻيءَ جي هيٺيان هئڻ جي باوجود اوهان کي گهٽ يا ٻوست نه ٿيندي. تڏهن به اوچتن حادثن لاءِ ڪيترائي ٽيلفون لڳايا ويا آهن. ”ريڊيو سٽي ميوزڪ هال“ ۾ ڊراما ٿيندا آهن. نيويارڪ ۾ راکفيلر سينٽر به آهي. جتي سياري ۾ آئيس اسڪيٽنگ يعني برف تي ترڪڻ جا مقابلا ٿيندا آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. آمريڪا جو وڏي ۾ وڏو شهر ڪهڙو آهي؟
جواب: آمريڪا جو وڏي ۾ وڏو شهر نيويارڪ آهي.
2. نيويارڪ جو واپار ۽ آفيسن جو علائقو ڪهڙو آهي؟
جواب: نيويارڪ جي واپاري ۽ آفيسن واري علائقي کي ڊائون ٽائون سڏيو وڃي ٿو.
3. آمريڪا جي قومي سڃاڻپ جو نشان ڪهڙو آهي؟
جواب: آمريڪا جي قومي سڃاڻپ جو نشان ”اسٽيچو آف لبرٽي“ يعني آزاديءَ وارو مجسمو آهي.
4. ميڊسن اسڪوائر گارڊن چو مشهور آهي؟
جواب: ميڊسن اسڪوائر گارڊن هڪ تمام وڏو ھال آھي، اھو ان ڪري مشهور آھي جو ان ۾ محمد علي ڪلي جي باڪسنگ کان وٺي هر ڪا انڊور راند ٿي سگهي ٿي جنهن ۾ لکها تماشائي ويهي سگهن ٿا.
5. دنيا جي جديد اسٽيچ ڪهڙي ھال ۾ آھي؟
جواب: ريڊيو سٽي ۾ هڪ وڏو ميوزڪ هال جيڪو ٽيٽر نما آهي اتي دنيا جي جديد ترين اسٽيچ آهي.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. تجسس: جستجو، جدوجهد
جملو: ننڍڙن ٻارن کي نين نين شين ڏسڻ ۽ گهمڻ جو ڏاڍو تجسس هوندو آهي.
2. لاک: تالو
جملو: اڄ ڪلهه ته چور لاک ٿيل موٽرسائيڪلون به آسانيءَ سان چوري ڪري ويندا آهن.
3. مصنوعي: هٿرادو
جملو: نيويارڪ ۾ هڪ هال ۾ سائنس جي مدد ۽ رنگين روشنين سان سمنڊ ۾ مصنوعي بادشاهت جو نظارو ٺهيل آهي.
4. لاڳيتو: مسلسل
جملو: سپر هاءِ وي تي ڏينهن رات لاڳيتو گاڏيون هلنديون رهنديون آهن.
5. امرجنسي: ترٽ
جملو: ڪنهن به حائي ٿيڻ جي صورت ۾ اسپتال ۾ امرجنسي لاڳو ڪئي ويندي آهي.
6. نيگرو: شيدي نسل جا ماڻهو
جملو: نيويارڪ ۾ نيگرو علائقن کانسواءِ ڪٿي به پاڙي جو تصور نه آهي.
7. جديد: نئون
جملو: هاڻ ته اهڙا جديد ڪمپيوٽر اچي ويا آهن جيڪي ماڻهو پاڻ سان هر وقت گڏ کڻي هلي سگهي ٿو.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
آسان	مشڪل
فرش	عرش
آزادي	غلامي
سويل	اوڀل
ميٽو	هڪلو، اڪليو
گورن	ڪارن
روشنِي	اونداه
جديد	قديم

(د) هيٺين جا جمع ۽ واحد لکو:

واحد	جمع
ڪمپني	ڪمپنيون
پنهنجي	پنهنجيون
روشنِي	روشنيون
ٽئڪسي	ٽئڪسيون
ندي	نديون
تصوير	تصويرون
جاڙي	جاڙيون

(ه) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. مک جو ترڪڻ : صفائي سترائي

جملو : نيويارڪ جو هوائي اڏو ايترو ته صاف هو جو اصل مک پئي ترڪي.

2. هانءُ ٻڌڻ ويڻ : پريشان ٿيڻ

جملو : عليءَ کي موٽرسائيڪل تان ڌڪ کائيندي ڏسي منهنجو ته هانءُ ئي ٻڌي ويو.

(و) ”ڪير؟“ ”ڪهڙو؟“ ”ڇا؟“ اهي سوال پڇڻ جا لفظ ڪن اسمن بدران ڪم اچن ٿا، تنهن

ڪري ضمير آهن، اهڙن ضميرن کي چئبو آهي ”ضمير استفهام“. فھر معنيٰ سمجھه يا ڄاڻ.

توهين انهن استفهامي لفظن سان پنهنجا جملا ٺاهي ڏيکاريو:

ڪير : هوءَ چوڪرو ڪير آهي.

ڪهڙو: مرڪ کي مون سان ڪهڙو ڪم آهي.

ڇا : هنن ڪا ڇا ڪبي.

13. سنڌي ادب جي مختصر تاريخ

نوٽ

سنڌي زبان هڪ پراڻي ۽ شاهوڪار ٻولي آهي. ان جا اهڃاڻ موئن جي دڙي مان به ملن ٿا. عرب سياحن ۽ تاريخدانن جي تحريرن موجب نائين صدي عيسويءَ، بلڪ ان کان به اڳ سنڌي ٻولي سنڌ ۾ رائج هئي. عربن جي دور ۾ قرآن شريف جو سنڌيءَ ۾ ترجمو ٿيو. عربي ٻوليءَ جا ڪيترائي لفظ سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪتب اچڻ لڳا ۽ سنڌيءَ لاءِ عربي رسم الخط پڻ سنڌ تي سومرن جو دور 1050ع کان 1350 تائين ڦهليل آهي. هن دور ۾ ڀاڳو ڀان شاعر ٿي گذريو آهي. جنهن دودي چنيسر بابت ”رزميه“ ڪلام جوڙيو. هن ئي دور ۾ اسماعيلي مبلغن جو ڪلام ”گنان“ جي صورت ۾ ملي ٿو. هن دور جو پير صدرالدين هڪ نالي وارو شاعر هو.

سمن (1350 کان 1521) جي دور ۾ ڪن شاعرن بابت خبر پوي ٿي ته هنن شاعرن شيخ حماد، اسحاق آهنگر، شيخ احمد، شيخ چوهڙ ۽ ماموئي فقيرن جا بيت اهم آهن. هن دور جو مشهور شاعر قاضي قادن به هو. جنهن جا سؤ کن بيت مليا آهن. ارغونن (1521ع کان 1555ع) جو دور اچي ٿو. هن ۾ محمد لکوي، عثمان احساني، مخدوم نوح، سرور شاهه، لطف الله قادري ۽ شاهه ڪريم جهڙا شاعر اچي وڃن ٿا. هنن جي ڪلام ۾ تصوف خاص موضوع رهيو آهي. هن دؤر جو ناليوارو شاعر شاهه ڪريم آهي، جنهن جا 93 بيت آهن. ڪلهوڙن (1700ع کان 1783ع) جو دؤر سنڌي ادب جي تاريخ ۾ وڏي اهميت وارو آهي. شاهه عبداللطيف ڀٽائي هن ئي دور ۾ ٿي گذريو آهي.

سندس ڪلام جي مجموعي کي ”شاهه جو ڪلام/ رسالو“ سڏيو آهي. هن دور جي ٻين عالمن شرعي ۽ ديني مسئلن تي به شاعري ڪئي آهي. انهن عالمن ۾ مخدوم ضياءُ الدين، مخدوم ابوالحسن، مخدوم محمد هاشم اهم آهن. مخدوم ابوالحسن جو ڪتاب ”مقدمة الصلوة“ مخدوم ابوالحسن جي سنڌي جي نالي سان مشهور ٿيو. ان دور ۾ بيتن ۽ وائين سان گڏ الف اشباع جي صنف به رائج ٿي. هن دور ۾ شاهه عنايت رضوي، شاهه عنايت شهيد، خواجہ محمد زمان، ميون عيسو، تمر فقير ۽ سچل سرمست جا به نالا اچن ٿا. ان کان علاوه ٻين شاعرن ۾ خليفو نبي بخش قاسم، جمن چارڻ، مخدوم عبدالرؤف ڀٽي، ميان سرفراز خان عباسي، صادق فقير، روجل فقير، مراد فقير، عبدالرحيم گرهوڙي ۽ دلپت به انهيءَ دور جا اهم شاعر آهن. ٽالپر دور جو هڪ وڏو شاعر ثابت علي شاهه آهي جنهن مرثئي جي صنف سنڌي شاعرن ۾ رائج ڪئي.

سن 1843ع ۾ سنڌ تي انگريزن قبضو ڪيو، انگريزن منصوبو جوڙيو ته مادري زبان جي تعليم کي اهميت ڏني وڃي. 1853ع ۾ هڪ ڪميٽيءَ سنڌي جي ”رسم الخط“ به منظور ڪئي جيڪا اڄ به هلندڙ آهي. انگريزن جي دور ۾ پرنٽنگ پريس قائم ٿيون ۽ درسي ڪتاب تيار ڪيا ويا.

آدي ڪتاب لکيا ويا ۽ ٻيا ڪتاب ترجمو پڻ ڪيا ويا. هن دور جا مکيه ليکڪ هي آهن: ننديرام، اڏيرام، ڪانن داس، ميران محمد شاهه (اول) ڪوڙومل، مرزا قليچ بيگ هن دور جا وڏا نالا آهن ٻيا اهم نثر نويس ڏيارام، گدومل، نولراءِ، چينمل پرسرام، پيرومل مهرچند، لال چند امر ڏنومل، دين محمد وفائي ۽ عبدالحسين شاهه موسوي.

ميرن ۽ انگريزن جي دور ۾ علم عروض پڻ ترقي ڪئي. ان جي ڪري غزل، قصيدي، رباعي ۽ مثنويءَ جو بنياد پيو. هن دور جا وڏا شاعر خليفو محمد آخوند قاسم، فاضل شاهه، غلام محمد گدا، محمد هاشم مخلص، مير عبدالحسين سانگي، حافظ حامد ٽڪڙائي، محمد بخش واصف ۽ هدايت الله نجفي آهن. انگريزن پڻ سنڌي زبان، ويا ڪرڻ، سنڌي ادب سنڌ جي تاريخ ۽ ٻين مضمونن تي لکيو. پاڪستان جي آزاديءَ کانپوءِ سنڌي اديبن همت ڪئي. هن دور ۾ نثر توڙي نظم ٻنهي ترقي ڪئي. موجوده دور تخليق، تنقيد، تحقيق ۽ ترجمي جي لحاظ کان اهميت وارو آهي. هن ڏس ۾ شيخ اياز، استاد بخاري، ابراهيم جوئي، امر جليل، نورالهدئي شاهه، حسام الدين راشدي ۽ ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جون ادبي خدمتون و سارڻ جهڙيون نه آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. سنڌيءَ ۾ قرآن شريف جو ترجمو ڪهڙي دور ۾ ٿيو؟
جواب: سنڌيءَ ۾ قرآن شريف جو ترجمو عربن جي دور ۾ ٿيو.
2. سنڌيءَ ۾ عظيم رزميو ڪنهن جوڙيو؟
جواب: سنڌيءَ ۾ ”رزميه“ شاعري جي شروعات ڀاڳو پان نالي شاعر ڪئي.
3. اسماعيلي مبلغن جي ڪلام کي ڇا ٿو سڏجي؟
جواب: اسماعيلي مبلغن جي ڪلام کي ”گنان“ سڏجي ٿو.
4. سمن جي دور جو وڏو شاعر ڪير آهي؟
جواب: سمن جي دور جو وڏو شاعر قاضي قادن آهي.
5. ڪلهوڙن جي دور جو وڏو شاعر ڪير آهي؟
جواب: ڪلهوڙن جي دور جو وڏو شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائي آهي.
6. مخدوم ابوالحسن جي ڪتاب جو نالو ڇا آهي؟
جواب: مخدوم ابوالحسن جي ڪتاب جو نالو ”مقدمة الصلوة“ آهي.
7. سنڌي ٻوليءَ صحيح معنيٰ ۾ جديد دور ۾ ڪڏهن پير پاتو؟
جواب: سنڌي ٻوليءَ صحيح معنيٰ ۾ جديد دور ۾ انگريزن جي وقت ۾ پير پاتو.
8. سنڌي ٻوليءَ جو هاڻوڪو رسم الخط ڪهڙي سال منظور ڪيو ويو؟
جواب: سنڌي ٻوليءَ جو هاڻوڪو رسم الخط انگريزن جي دور ۾ 1853ع ۾ منظور ڪيو ويو.
9. موجوده دور جي ڪن به ٽن جديد شاعرن جا نالا لکو.
جواب: شيخ اياز، استاد بخاري، امداد حسيني.
10. موجوده دور جي ڪن به ٽن ڪهاڻيڪارن جا نالا لکو.
جواب: نورالهدى شاهه، عبدالقادر جوڻيجو، علي بابا.

(ب) هيٺيان خال ڀريو:

1. انهيءَ دور ۾ ڀاڳو پان عظيم رزميو جوڙيو.
2. سچل جو ڪجهه ڪلام علم عروض تي به چيل آهي.
3. 1843ع ۾ انگريزن سنڌ تي قبضو ڪيو.
4. موجوده دور جي نثري صنفن ۾ ڪهاڻي کي وڏي اهميت حاصل ٿي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
قديم	جديد
شاهوڪار	مسڪين، غريب، ڪنگال
ابتدائي	انتهاڻي
گڻ	اوگڻ
صحيح	غلط

نثر	نظم
وسيع	تنگ
اعليٰ	ادنيٰ

(د) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. آڳاٽي : پراڻي
جملو : آڳاٽي زماني ۾ موبائل ۽ ڪمپيوٽر جو نالو نشان به ڪو نه هو.
2. جتن : ڪوشش
جملو : پاڪستان حڪومت بجليءَ جي بحران تي قابو پائڻ لاءِ جتن ڪري رهي آهي.
3. ابتدائي : شروعاتي
جملو : ابتدائي دور ۾ ماڻهو جسم ڍڪڻ لاءِ جانورن جون ڪلون ۽ ٻوٽن جا پن استعمال ڪندا هئا.
4. همعصر : سنگتي، ساٿي
جملو : اسان کي پنهنجي همعصرن سان سٺو ورتاءُ ڪرڻ گهرجي.
5. ڪڻ : خاصيت
جملو : ڪجهه ٻارن کي پنهنجن سٺن ڪڻن سبب گهر توڙي اسڪول ۾ هر هنڌ مان ملندو آهي.
6. جديد : نئون
جملو : ڪمپيوٽر ۽ موبائل سائنس جون جديد ايجادون آهن.
7. وسيع : ڪشادو، وڏو
جملو : ٿر جو علائقو وسيع ايراضيءَ تي پکڙيل آهي.
8. جدوجهد : ڪوشش
جملو : اسان وٽ غربت، بيروزگاريءَ ۽ مهنگائيءَ سبب هر ماڻهو سخت جدوجهد ڪري رهيو آهي.
9. جيوت : زندگي
جملو : اڄ ڪلهه وڏا ماڻهو ۽ سرڪاري ڪامورا شڪار ڪري جهنگلي جيوت کي سخت نقصان پهچائي رهيا آهن.
10. نمايان : ظاهر
جملو : شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي شاعريءَ ۾ امن ۽ محنت جو پيغام نمايان طور تي ڏنل آهي.
11. رزميو : جنگي نظم
جملو : سومرن جي دور ۾ ڀاڳو ڀان نالي شاعر رزميو جوڙيو.

(ه) ”لا فاني“ ۾ ”لا“ اڳياڙي ملائي ٻٽو يا مُرڪب لفظ ٺاهيو ويو آهي. ”لا“ جي معنيٰ آهي ”نه“، لا فاني جي معنيٰ ٿي ”جنهن کي فنا نه هجي“، توهين ”لا“ اڳياڙي وارا ڪجهه ٻيا لفظ لکو ۽ انهن جي معنيٰ به لکو:

1. لاوارث : جنهن جو ڪو به وارث نه هجي.
2. لازوال : نه ختم ٿيندڙ، جنهن کي زوال نه هجي.
3. لاپرواهه : بي پرواهه، جنهن کي پرواهه نه هجي.
4. لامحدود : جنهن جي ڪابه حد نه هجي.
6. لاجواب : بي مثال، جنهن جو ڪو جواب نه هجي.
7. لاريب : بي شڪ، جنهن ۾ ڪو شڪ نه هجي.

14. آغا خان فائونڊيشن

نوٽ

آغا خان فائونڊيشن جو بنيادي ڪم اهو آهي ته ايشيا ۽ آفريڪا جي ملڪن جي صحت، تعليم ۽ ڳوٺاڻي آباديءَ کي امداد ڏئي سڌاريو وڃي. هيءُ تنظيم سئزرلينڊ ۾ رجسٽر ٿيل آهي ۽ هن جي هيڊ آفيس جنيوا ۾ آهي. هن جون شاخون پاڪستان، ڪينيا، ڀارت ۽ بنگلاديش ۾ آهن. فائونڊيشن جون مددگار شاخون برطانيه، ڪئناڊا ۽ آمريڪا ۾ آهن. فائونڊيشن جون پاليسيون ڊائريڪٽر جوڙيندا آهن. فائونڊيشن جو چيئرمين پرنس ڪريم آغا خان پاڻ آهي. اسرندڙ ملڪن ۾ قومي ڪميٽيون آهن، ان کان علاوه ويم-گهر، بالڪ سنڀال مرڪز وغيره به آهن. فائونڊيشن جو چار چئن ڪنڊن تائين ڦهليل آهي ۽ انهن سڀني جو هڪ ٻئي سان رابطو پڻ آهي. اتي سڀني مسئلن جي حل لاءِ ڪوششون پڻ ڪيون وينديون آهن. هن جو ساليانو، هلندڙ مجموعي فنڊ ذري گهٽ ڇهه ڪروڙ آهي.

آغا خان فائونڊيشن ٽن شعبن تي ٻڌل آهي. 1. صحت 2. تعليم 3. ڊيھي ترقياتي پروگرام

صحت: پاڪستان ۾ جيئن ته صحت جون سهولتون گهٽ آهن ۽ غذا جي سٺي نه هئڻ ۽ ڪميءَ ڪري سلھ، دست ۽ ٻيون وڇندڙ بيماريون عام آهن. اترين علائقن ۾ گائٽر جهڙو مرض پڻ موجود آهي. فائونڊيشن هن مسئلي لاءِ ويچار ڪري ۽ حل لاءِ ڪوششون ورتيون ۽ انهن بيمارين جي لاءِ ڪم شروع ڪيو ويو آهي. ان ڏس ۾ فائونڊيشن ٻه وڏا پروگرام هٿ ۾ کنيا.

1. ڪارڪنن ۾ جاڳرتا پيدا ڪرڻ.

2. اترين علائقن ۾ بنيادي صحت ۽ سنڀال.

اترين علائقن ۾ رهائشي علائقن ۾ هڪ ٽيم موڪلي. جنهن گائٽر جا سبب معلوم ڪيا ان جو وڏو ڪارڻ آئيوڊين جي ڪميءَ/ ڪوٽ آهي. فائونڊيشن آئيوڊين آئيوڊين مليل لوڻ گهٽ قيمت تي فراهم ڪري رهي آهي.

تعليم: پاڪستان ۾ تعليم جون عمارتون ۽ ان ۾ سکيا ورتل استادن ۽ سامان جي ڪوٽ آهي. انهن مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ آغا خان فائونڊيشن اترين ۽ ڏاکڻين علائقن ۾ جديد پڙهائيءَ جا طريقا سيکارڻ ۽ ”پنهنجي مدد پاڻ“ جي اصول تي ڪم ڪري رهي آهي. فائونڊيشن ان ڏس ۾ هي پروگرام چونڊيا آهن.

1. استادن لاءِ معلوماتي مرڪز 2. استاد جي سندس اسڪول ۾ سڌاري لاءِ پروگرام 3. پنهنجي مدد پاڻ ڪريو جي بنياد تي اسڪولن لاءِ عمارتون جوڙائڻ جو پروگرام.

ڳوٺاڻيءَ ترقيءَ جو پروگرام سن 1984ع ۾ آغا خان فائونڊيشن ڳوٺاڻي ترقياتي پروگرام اترين علائقن لاءِ بنيادي طرح شروع ڪيو ويو. فائونڊيشن پنهنجي مدد پاڻ ڪرڻ تي يقين رکي ٿي.

فائونڊيشن جو عملو ڳوٺاڻن سان ملي پروگرام جوڙي ٿو. فائونڊيشن هنري ۽ مالي امداد به ڏيندي آهي. اترين علائقن ۾ رستن ۽ نهرن ۾ سڌاري جي ڪري انهن جي زندگيءَ ۾ به سڌارو آيو آهي.

فائونڊيشن ان جاءِ تي ڪم ڪندي آهي. جتي مڪاني خدمتون حاصل ٿي سگهن. ان جي عمل لاءِ فائونڊيشن ٻه وڏا ترقياتي پروگرام شروع ڪيا.

1. ڳوٺاڻي علائقن لاءِ امدادي پروگرام.
2. رهائشي حالتن جي ترقيءَ جو پروگرام.
- پاڪستان ۾ فائونڊيشن جي پهرين شاخ 1969ع ۾ قائم ٿي هئي. هن وقت اهو پروگرام تيزيءَ سان وڌي رهيو آهي. سن 1979ع ۾ ڪل پنج پروگرام هئا ۽ 1989ع ۾ 16 ۽ 1990ع ۾ 19. اميد آهي ته فائونڊيشن مستقبل ۾ اڃا به وڌيڪ ترقي ڪندي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. آغا خان فائونڊيشن ڪنهن قائم ڪئي آهي؟
جواب: آغا خان فائونڊيشن، هز هائينس پرنس ڪريم آغا خان قائم ڪئي.
2. آغا خان فائونڊيشن جو بنيادي مقصد ڪهڙو آهي؟
جواب: آغا خان فائونڊيشن جو بنيادي ايشيا ۽ آفريڪا جي ملڪن جي سماجي حالتن کي سڌارڻ آهي ۽ خاص طور تي صحت، تعليم ۽ ڳوٺاڻي آباديءَ جي ترقياتي پروگرامن کي امداد ڏئي بهتر ڪرڻ آهي.
3. آغا خان فائونڊيشن ڪٿي رجسٽر ٿيل آهي؟
جواب: آغا خان فائونڊيشن سئزولينڊ ۾ رجسٽر ٿيل آهي.
4. فائونڊيشن جون شاخون ڪهڙن ملڪن ۾ آهن؟
جواب: فائونڊيشن جون شاخون پاڪستان، ڀارت، بنگلاديش ۽ ڪينيا ۾ آهن.
5. فائونڊيشن کي فنڊ ڪهڙن وسيلن مان حاصل ٿئي ٿو؟
جواب: آغا خان فائونڊيشن کي فنڊ چندن، امداد، اريٽ ڪيل رقم مان ڪمائي ۽ وڏن پروجيڪٽن کي هلائڻ لاءِ اوڏر جي وسيلي حاصل ٿئي ٿو.
6. فائونڊيشن جا پروگرام ڪهڙن ٽن وڏن شعبن تي مشتمل آهن؟
جواب: فائونڊيشن جا پروگرام هيٺين ٽن وڏن شعبن تي مشتمل آهن:
1. صحت 2. تعليم 3. ڳوٺ سڌار پروگرام

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. سهڪاري: مددي
- جملو: آغا خان فائونڊيشن جون سهڪاري شاخون برطانيه، آمريڪا ۽ ڪئناڊا آهن.
2. مڪاني: علائقائي
- جملو: سنڌي، بلوچي، پنجابي ۽ پشتو پاڪستان جون مڪاني ٻوليون آهن.
3. سرشتو: نظام
- جملو: آغا خان فائونڊيشن جو سرشتو چئن کنڊن تائين پکڙيل آهي.
4. نشاندهي: ٻڌائڻ، اشارو ڪرڻ
- جملو: استادن جو فرض آهي ته هو مائٽن کي ٻارن جي ڪمزورين جي نشاندهي ڪندو رهي.
5. جاڳرتا: سجاڳي، شعور
- جملو: سر سيد احمد خان مسلمانن ۾ تعليم جي جاڳرتا لاءِ ڪوششون ورتيون.
6. ويساهه: يقين، ڀروسو
- جملو: هن زماني ۾ ڪير به ڪنهن تي ويساهه نٿو ڪري.
7. انيڪ: بي شمار، ڪيترائي
- جملو: الله تعاليٰ اسان انسانن لاءِ انيڪ نعمتون پيدا ڪيون آهن.
8. واکاڻ: تعريف
- جملو: غريبن ۽ مسڪينن جي مدد ڪرڻ سبب عبدالستار ايڏهيءَ جي هر هنڌ واکاڻ ڪئي ويندي آهي.

15. گورک هل اسٽيشن

نوٽ

دادو ضلعو سنڌو ندي ۽ کير ٿر جبل جي قطارن جي وچ ۾ آهي. کير ٿر جبل جون قطارون سنڌ صوبي جي تعلقي شهداد ڪوٽ جي مٿان اترين پاسي کان شروع ٿين ٿيون ۽ ڪراچي جي مٿان اتر-اوڀر ۾ ختم ٿين ٿيون. کير ٿر جبل جي ڊيگهه هڪ سو پنجاھ (150) ميل آهي. کير ٿر جبل جون ٽي وڏيون قطارون آهن.

1. پٽ جبل 2. ڪرو جبل 3. کير ٿر.

کير ٿر اولهه واري قطار سڀ کان اوچي آهي. ان جي چوٽين تي ويڪريون ماٿريون آهن. جتي ڪيترائي تلاءُ ڏينون آهن. انهن ۾ گڏ ٿيل برسات جو پاڻي ماڻهو توڙي جانور ڪم آڻيندا آهن. کير ٿر جبل کي اڇو جبل به چيو ويندو آهي. کير ٿر جبل ۾ مکيه نئون هي آهن.

1. نئن موهن 2. نئن باران 3. نئن گاج.

پهريون به نئون سنڌو نديءَ ۾ ۽ پوئين نئن منڇر ڍنڍ ۾ ڇوڙ ڪري ٿي. نئن گاج جي ڏکڻ ۾ کير ٿر جبل جون ٽي چوٽيون آهن. سڀني کان اوچي چوٽيءَ کي ”گورک“ چيو ويندو آهي. ان تي ماڻهن ۽ سياسي فقيرن جي اڇ وڇ رهي آهي. گورک چوٽي، سمنڊ جي سطح کان پنج هزار ڇهه سو اناسي فوٽ اوچي آهي. ان تي ڪيترائي تلاءُ آهن. اتي هڪ حوض به آهي. چوٽيءَ جي ڏکڻ-اولهه ۾ مينگڻ نالي نئن وهي ٿي. اتي ڪجهه پوک به ٿيندي آهي. گورک واري ماٿري ٽن چئن سؤن ايڪڙن تي پکڙيل آهي. ان ماٿريءَ تي بادام، انجیر، انگور، ڄمن ۽ شاهه بلوط جا وڻ آهن. اتي ميوو نه صرف گهٽ ٿيندو آهي پر منو به گهٽ ٿيندو آهي. گورک چوٽيءَ تي بيشمار ٻوٽيون اڀرن ٿيون، جن جي خوشبوءِ ماحول کي معطر بڻايو ڇڏيندي آهي. اتان جي خاص ٻوٽي ”حسيني“ آهي. جنهن جي خوشبوءِ ڦوڏني وانگر آهي. اتي ڪيتريون ئي وليون پڻ ٿين ٿيون. برسات کانپوءِ ساوڪ ٿي ويندي آهي. گورک چوٽيءَ تي ڪجهه قبيلا پڻ رهن ٿا. جن جو خاص ڌنڌو راهڪي ۽ چوپايو مال پالڻ آهي. هتان جا مرد توڙي عورتون ڪم ڪار ڪنديون آهن. کير ٿر جبل جي قطارن ۾ گهو، لوهيڙو، ٻٻر، ڪڇي ۽ ڪنڊيءَ جا وڻ به جام آهن ۽ لاهين ۾ وري لڪ، ڪٻڙ، ڍومڻ ۽ لئو به گهڻو ٿيندو آهي. هنن چوٽين، تلائن ۽ نئن تي هرڻ ۽ چيتا وغيره به ڪڏهن ڪڏهن ڏسڻ ۾ ايندا آهن. هتي بگو ۽ ڪارڙو تتر گهٽ ٿيندو آهي پر پٽ تتر گهڻي تعداد ۾ آهي. ٻارنهن سڱو ۽ ڦاڙهو شڪارين جي ڪري ختم ٿيڻ وارو آهي. هتان جي آبھوا اونھاري ۾ وڻندڙ ۽ سياري ۾ تمام گھڻي ٿڌي ٿيندي آهي. ان ڪري هتان جا ماڻهو سياري ۾ شهرن جو رخ ڪندا آهن. گورک چوٽيءَ جي آس پاس دڙا ۽ لڪ آهن. گورک چوٽيءَ تي چڙھڻ لاءِ ڪي سولا ۽ ڪي ڏکيا پيچرا آهن. چوٽي تي عام ماڻهو ڇهن ستن ڪلاڪن ۾ ۽ جابلو ماڻهو ٽن چئن ڪلاڪن ۾ پهچي سگهي ٿو. اتي پهچڻ سان سڀ تڪليفون وسري وڃن ٿيون. گورک چوٽيءَ تي سنڌ ۽ پاڪستان سرڪار ”هل اسٽيشن“ ٺاھڻ جي رٿابندي ڪئي آهي. اتي ”گورک“

”شڪلوئي“ ۽ ”ڪچرڪ“ چوٿين تي هوائي جهولا پڻ لڳايا ويندا ۽ ٻيا ترقياتي ڪم به ڪرايا ويندا جن سان اهو علائقو شهر سان پڻ ڳنڍجي ويندو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ڪير ٿر جبل جون قطارون ڪٿان شروع ٿي ۽ ڪٿي ختم ٿين ٿيون؟
جواب: ڪير ٿر جبل جون قطارون لاڙڪاڻي ضلعي جي شهداد ڪوٽ تعلقي جي مٿان اتر کان شروع ٿي سنڌ ڀرڳڻي جي اولهه واري سرحد ٺاهي ڪراچيءَ جي مٿان اتر-اوڀر ۾ ختم ٿيو وڃن.

2. ڪير ٿر جبل ۾ مکيه نئون ڪهڙيون آهن؟
جواب: ڪير ٿر جبل جي قطارن مان مکيه نئون هي آهن.

1. نئن موهن 2. نئن باران 3. نئن گاج

3. گورڪ چوٽيءَ جي پوئي ڪهڙا ميويدار وڻ ٿيندا آهن؟
جواب: گورڪ چوٽيءَ تي هي ميويدار وڻ ٿيندا آهن: بادام، انجیر، انگور، ڄمن ۽ شاھ بلوط جا وڻ عام جام ڏسڻ ۾ ايندا آهن.

4. گورڪ ۽ ٻين چوٿين تي رهندڙ قبيلن جو مکيه ڌنڌو ڪهڙو آهي؟
جواب: گورڪ ۽ ٻين چوٿين تي رهندڙ ماڻهن جو مکيه ڌنڌو پوکي راهي ۽ چوپايو مال ڌارڻ آهي.

5. گورڪ چوٽيءَ تي ڪهڙا پکي ۽ جانور ٿيندا آهن؟
جواب: گورڪ چوٽيءَ تي هي پکي ۽ جانور ٿيندا آهن: گد، سرھ، هرڻ، چيتا ۽ ٻارنهن سڱو. هتي بگو ۽ ڪارڙو تتر گهٽ پر پٽ تتر عام ڏسڻ ۾ ايندا آهن.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. وسندي : آبادي

جملو : پهڙن جي انهن علائقن ۾ وسندي هوندي آهي جتي ڪجھ نه ڪجھ پاڻي جو بندوبست هوندو آهي.

2. استان : جاءِ هنڌ

جملو : سنڌ ۾ ٿر واري علائقي ۾ هندن جي عبادت جا استان ٻين علائقن کان وڌيڪ آهن.

3. خودرو : پاڻمرادو

جملو : جبلن ۽ ريگستانن ۾ اڪثر ڪري خودرو ٻوٽا ۽ وڻ ٿيندا آهن.

4. سرهاڻ : خوشبوءِ

جملو : صبح جي وقت باغن ۾ گلن جي سرهاڻ دماغ کي معطر ڪري ڇڏيندي آهي.

5. وايو منڊل : ماحول

جملو : ڪارخانن مان نڪرندڙ دونهين ۽ ٻين فضوليات سبب اسان جي وايو منڊل ۾ آلودگي وڌي وئي آهي.

6. راهڪ : هاري

جملو : گورڪ چوٽيءَ تي رهندڙ قبيلن ۾ گهڻو ڪري مالوند ۽ راهڪ آهن.

7. ڪرت : ڌنڌو

جملو : ٻهراڙيءَ جي عورتن جي وانڌڪائي جي وقت ڀرت ڀرڻ پسندیده ڪرت آهي.

8. ماڳ : هنڌ

جملو : برهمڻ آباد به سنڌ جي قديم تاريخي ماڳن مان هڪ آهي.

9. اوکو : مشڪل

جملو : گورڪ چوٽيءَ تي چڙهڻ جو رستو تمام گهڻو اوکو آهي.

10. سرگوشيون: آهستي ڳالهائڻ

جملو : استاد جي موجودگيءَ ۾ به چوڪريون ڪلاس ۾ سرگوشيون ڪري رهيون هيون.

11. هٻڪاريل: خوشبوءِ سان ڀريل

جملو : برسات کانپوءِ گورڪ چوٽيءَ تي ڦٽندڙ ٻوٽن ۽ وڻن جي خوشبوءِ سان سڄو اويو منڊل هٻڪاريل هوندو آهي.

12. تفريحي: سير واري، گهمڻ واري

جملو : ڪينجهر ڍنڍ هڪ بهترين تفريحي هنڌ آهي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
وسندي	غير آبادي
سڀاجها	اڀاجها
اوچي	نيچي
لاهيون	چاڙهيون
قديم	جديد
اورتي	پرتي
اوکو	سوکو
سسٽو	مهانگو

(د) هيٺيان خال ڀريو:

1. گورڪ چوٽي سمنڊ جي مٿاڇري کان 5688 فوٽ اوچي آهي.

2. گورڪ چوٽيءَ واري ماٿري ٽن چئن سؤن ايڪڙن تي پکڙيل آهي.

3. گورڪ چوٽيءَ جي خاص ٻوٽي حسيني آهي.

4. سنڌ ۽ پاڪستان سرڪار گورڪ چوٽيءَ تي هل اسٽيشن ٺاهڻ جو پروگرام رٿيو آهي.

(ه) ”عام جام“ هڪ ٻٽو لفظ آهي. توهين هن سبق مان اهڙا ٻيا ٻٽا لفظ چونڊي لکي ڏيکاريو.

آس پاس، اڇ وڇ، سرسبز، لڏپلاڻ، لاهين چاڙهين، پوکي راهي.

(و) هيٺين مان جيڪي مذڪر آهن، تن جا مؤنث لکو ۽ مؤنث جا مذڪر لکو:

مؤنث	مذڪر
ٿڳڙ	ٿڪري
ريون	گهيٽا
مايون	مرد
ننڍڙي	ننڍڙو

(ز) جملا ٽن قسمن جا آهن.

1. مفرد، 2. مرتب، 3. مرڪب

مفرد جملو اهو آهي، جنهن ۾ فقط ”مبتدا“ ۽ ”خبر“ هجن، جيئن ته: ”پڪي اڏامن ٿا“.

توهين اهڙا ٻيا مفرد جملا لکي ڏيکاريو.

1. پڪي اُڏامن ٿا.
2. هوءُ روئي ٿي.
3. هو وڃن ٿا.
4. هو کلن ٿا.

16. بچت

نوٽ

بچت اها رقم آهي جيڪا آمدنيءَ کي خرچ ڪرڻ کانپوءِ بچي، بچت ٿوري به ڪري سگهجي ٿي ته گهڻي به، اها هڪ شخص به ڪري سگهي ڪري ٿو ته پورو ڪٽنب به ادارا پڻ بچت ڪري سگهن ٿا. جن ڪٽنبن ۽ ادارن جي بچت گهڻي هوندي، اهي خوشحال ۽ ويساهه جوڳا سمجهيا ويندا آهن. ملڪن ۾ به اهي ملڪ آسودا هوندا آهن جن وٽ بچت جو اگهه گهڻو هوندو آهي.

بچت کي الله تعاليٰ پڻ پسند ڪيو آهي، ”سورة البقره“ ۾ حڪم آهي ته ”ڪاڻو ۽ پيئڻو پر اجايو نه وڃايو.“ ٻئي هنڌ اجايو خرچ ڪرڻ واري کي شيطان جو ڀاءُ سڏيو ويو آهي. اجايو خرچ ڪرڻ سان وسيع ختم ٿيندا ۽ تڪليف وقت ٻين جو محتاج ٿيڻو پوندو.

ڏاهن جو چوڻ آهي ته پهچ مطابق خرچ ڪجي وقت سدائين هڪ جهڙو نه رهندو آهي. ان ڪري ايندڙ وقت لاءِ ڪجهه بچائي رکڻ سياڻپ جو ڪم آهي. مثلاً بيماريءَ يا حادثي وقت بچايل رقم ئي ڪم اچي سگهي ٿي. مصيبت مان نجات حاصل ڪرڻ لاءِ بچت ضروري آهي. بچت ڪنجوسي نه آهي، ڪنجوسي اها آهي ته هوندي سوندي بڪون ڪاتي، قرآن مجيد ۾ وچولي انداز سان خرچ ڪرڻ وارن کي الله جا نيڪ ٻانهن سڏيو ويو آهي.

بچت جي عادت ٻارن ۾ به پيدا ڪري سگهجي ٿي. بچت ڪيل رقم بئنڪن، پوسٽ آفيس يا بچت کاتن ۾ رکي سگهجي ٿي. اتي پئسو وڌندو به آهي ته قومي ڪمن ۾ لڳايو به ويندو آهي جنهن سان ملڪ ترقي ڪندو آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. بچت مان ڇا مراد آهي؟

جواب: بچت مان مراد آمدنيءَ جو اهو حصو آهي جيڪو خرچ ڪرڻ کانپوءِ پاهي ٿئي، يعني ڪمائيءَ يا ايت مان خرچ پڪو لاهي جيڪي ڪجهه به بچي ان کي بچت سڏيو ويندو آهي.

2. بچت نه ڪرڻ مان ڪهڙا نقصان آهن؟

جواب: اجايو خرچ ڪندڙ کي شيطان جو ڀاءُ سڏيو ويو آهي. جيڪڏهن بيجا خرچ ڪبو ته وسيلن جو زيان ٿيندو ۽ نيٺ اهي وسيلا ختم ٿي ويندا يا انهن ۾ ڪوت پوڻ شروع ٿيندي ۽ پوءِ ضرورت وقت ٻين آڏو هٿ تنگ ٿي پوندو، قرض ۽ امداد لاءِ واجهائڻو پوندو.

3. بچت ڪرڻ مان ڪهڙا فائدا آهن؟

جواب: بچت جو وڏو فائدو اهو آهي ته انسان پرهيزگار ۽ محتاط بڻجي پوندو آهي اجاين خواهشن ۾ نه ڦاسندو آهي. سندس زندگي منظم انداز ۾ گذرندي آهي. بچت هئڻ ڪري انسان کي دلي سڪون به حاصل ٿيندو آهي. اهڙي انسان جو نه رڳو ماضي ۽ حال سٺو گذرندو آهي بلڪه مستقبل به موچارو رهندو اٿس. سندس ٻچڙا به سٺي نموني پلجندا آهن ۽ بچت جي ڪري سندن تعليم ۽ تربيت به سٺي نموني ٿيندي آهي. اهڙا ماڻهو ٻين کان مدد وٺڻ بدران ٻين جي مدد ڪري سگهندا آهن.

4. سورة البقره ۾ بچت بابت الله تعاليٰ ڪهڙو حڪم فرمايو آهي؟

جواب: قرآن شريف جي ”سورة البقره“ ۾ حڪم آهي ته ڪاٺو ۽ پيو پر اجايو نه وڃايو.

5. ڪنجوسيءَ ۽ فضول خرچيءَ کان بچڻ لاءِ ڇا ڪرڻ گهرجي؟

جواب: فضول خرچيءَ ۽ ڪنجوسيءَ کان بچڻ جو هڪڙو ئي اُڀاءُ آهي جيڪو اسان جي رسول اڪرم ﷺ جن ڏسيو آهي يعني وچٿرائيءَ وارو رستو.

6. ملڪ جي خوشحاليءَ جو دارومدار ڇا تي آهي؟

جواب: بچت جي انهيءَ انفرادي توڙي اجتماعي نفعي کي نظر ۾ رکندي چئي سگهجي ٿو ته بچت مجموعي طور تي پوري قوم لاءِ ڪارائتي آهي. ماڻهو جيڪا بچت ڪندا آهن اها هو بئنڪن ۽ پوسٽ آفيس يا بچت کاتن ۾ رکندا آهن اتي نه رڳو سندن جمع ڪرايل پئسو وڌندو آهي بلڪه اهوئي پئسو مختلف قومي ڪمن تي لڳايو ويندو آهي جنهن ڪري ملڪي صنعت ۽ حرفت توڙي رزاعت جي شعبن ۾ ترقي ٿيندي آهي.

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. ويچارڻ: سوچڻ

جملو : ڪجهه به ڪرڻ کان اڳ ان تي ضرور ويچارڻ گهرجي.

2. پاڇي : بچت

جملو : اسان کي پنهنجي آمدنيءَ مان اهڙيءَ طرح خرچ ڪرڻ گهرجي جو آمدنيءَ مان ڪجهه نه ڪجهه پاڇي ضرور ٿئي.

3. اُپت : پيداوار، آمدني

جملو : جيڪڏهن اُپت سٺي نه ٿئي ته پوءِ خرچ سوچي سمجهي ڪرڻ گهرجي.

4. دائرو : حد

جملو : بچت جو دائرو ڏاڍو وسيع آهي.

5. وسيع : وڏو، ڪشادو

جملو : ٿر جو علائقو وسيع ايراضيءَ تي پکڙيل آهي.
6. گڻ : خوشي
جملو : بچت ڪرڻ اهو گڻ آهي جنهن کي الله تعاليٰ به پسند ڪري ٿو.

7. بيجا : اجايو
جملو : اسان کي پئسن جو بيجا خرچ نه ڪرڻ گهرجي.
8. زيان : نقصان
جملو : اجايا خرچ ڪري پئسن جو بيجا زيان نه ڪرڻ گهرجي.
9. ڪارائتي : فائديمند
جملو : بچت ڪرڻ ڪارائتي عادت آهي.
10. مختلف : جدا جدا
جملو : بچت ڪيل پئسا مختلف ڪمن ۾ استعمال ڪري سگهجن ٿا.
11. خوشحالي : آسودا
جملو : بچت ڪندڙ ماڻهو سدائين خوشحال زندگي گذاريندو آهي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
ظاهر	باطن
سادو	پيچيده
سولو	ڏکيو
آمدني	خرچ
وسيع	تنگ
ڏکي	سڪي
انسان	حيوان
نفعي	نقصان
انفرادي	اجتماعي
خوشحالي	بدحالي

(د) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. هٿ تنگڻ : پنڻ، خيرت گهرڻ
جملو : اسان کي ٻين جي اڳيان هٿ تنگڻ کان پاسو ڪرڻ گهرجي.
2. سوڙ آهر پير ڊگهيڙڻ : حيثيت مطابق خرچ ڪرڻ
جملو : اسان کي سوڙ آهر پير ڊگهيڙڻ گهرجن.
3. هڙ ۾ ڪجهه هڻڻ : بچت هجڻ
جملو : هڙ ۾ ڪجهه هوندو ته اوکيءَ ويل ڪم ايندو.
4. کاڌي خرار ڪڍي وڃڻ : ويني کائڻ سان رقم ختم ٿيڻ.
جملو : سياڻن سچ چيو آهي ته کاڌي خرار به ڪٽيو وڃن.
5. ڦڙي ڦڙي تلاءُ ٿيڻ : ٿورو ٿورو بچائڻ سان وڏي رقم گڏ ٿيڻ.
جملو : جيڪڏهن اسان ٿوري ٿوري بچت به ڪنداسين ته ڦڙي ڦڙي تلاءُ ٿي ويندو.
6. گهر ۾ ڪوڏي به نه هئڻ : گهر ۾ ڪجهه به نه هجڻ
جملو : جيڪڏهن اسان خرچ ڪرڻ وقت خيال نه ڪنداسين ته هڪڙي ڏينهن گهر ۾ ڪوڏي به نه بچندي.
7. جهڳو جهڻ ڪرڻ : تباهي ڪرڻ، بربادي ڪرڻ

جملو : ڪجهه ماڻهو اجايو خرچ ڪري پنهنجو جهڳو جهڻ ڪري ڇڏيندا آهن.

(هم) هيٺيان خال ڀريو:

1. بچت هڪ پائيءَ کان ڪرين تائين ڪري سگهجي ٿي.
2. بيجا خرچ ڪبو ته وسيلن جو اجايو زيان ٿيندو.
3. هو پنهنجي ٻارن کي به بچت تي هيرانديون آهن.

(و) مرتب جملو اهو آهي، جنهن ۾ هڪڙو مک جملو هجي، ۽ ٻيا جملا انهيءَ تي تعلق رکندڙ هجن، جيئن: ”تون روانو ٿيندين، تنهن کان اڳي آءُ تو کي ڏسندس.“ توهين اهڙا ٻيا مرتب جملا لکي ڏيکاريو.

1. تون پڙهندين، ته پاس ٿيندين.
2. تون محنت ڪندين، ته پاس ٿيندين.
3. تون ڪمائيندين، ته ڪائيندين.

17. مشيني دماغ: ڪمپيوٽر

نوٽ

جهڙيءَ ريت انسان هن ڌرتيءَ تي اشرف المخلوقات آهي. تهڙيءَ ريت دماغ جسم جي سڀني عضون کان وڌيڪ اهميت وارو آهي. انسان دماغ کي استعمال ڪندي ڪيتريون شيون پنڌا ڪيون آهن ڪمپيوٽر انهن مان هڪ آهن. ڪمپيوٽر به هڪ دماغ وانگر آهي. اڳ ۾ ڪمپيوٽر سائنسي تحقيق لاءِ ڪم آندو ويندو هو. پر هاڻي هر جاءِ تي ڪتب آندو وڃي ٿو. ڪمپيوٽر جي سڀ کان اهم خاصيت ان جي ياداشت ۽ رفتار آهي. ڪمپيوٽر انساني دماغ کان ڏهه لک ڀيرا وڌيڪ تيز آهي. ڪمپيوٽر تمام تيز ڳڻپ ڪندڙ اوزار آهي. ڪمپيوٽر جون ٻيون به ڪيتريون ئي خاصيتون آهن، جهڙوڪ تيزيءَ سان حساب ڪتاب ڪرڻ، ان کي محفوظ ڪرڻ، گهرج پٽاندر وضاحت ڪرڻ، هي سڀ ڪم هڪ ڇاپي تختي وسيلي ٿين ٿا. هي تختي ڪمپيوٽر جي سينٽريل پروسيسنگ يونٽ سان جڙيل هوندي آهي. گهرجي استعمال واري ڪمپيوٽر ۾ هڪ مائوس ۽ ٽچ اسڪرين به استعمال ڪري سگهجن ٿا.

ڪمپيوٽر هٿ جي ٺهيل ذهانت آهي. ان ۾ جيڪو مواد وڌو ويندو آهي، اهو سينٽرل پروسيسنگ يونٽ ۾ محفوظ ٿي ويندو آهي. هن يونٽ جا ٽي مکيه حصا آهن.

1. ڪنٽرول يونٽ
2. آرٿميٽڪ لاجڪ يونٽ
3. ميمري يونٽ.

پهريون يونٽ سڀني کي ڪنٽرول ڪري ٿو. آرٿميٽڪ لاجڪ يونٽ رياضيءَ ۽ لاجڪ جا ڪم ڪري ٿو ۽ ميمريءَ ۾ مواد محفوظ ڪيو ويندو آهي. پهريون ڪمپيوٽر هڪ ٽيوب وانگر هو. جيڪو وڏو به هو ته وولٽيج گهڻي چڪي پيو ۽ گرم ٿيڻ کانپوءِ ڪم ڪندو هو.

پر 1948ع ۾ ٽرانزسٽر جي ايجاد کان پوءِ ٽيوب جي جاءِ ٽرانزسٽر والاري، ان کان پوءِ IC جوڙي ان کي ڪمپيوٽر ۾ لڳايو ويو. 1971ع وارو مائڪرو پروسيسر ٺاهيو ويو. اڳتي ڇا ٿيندو اهو چوڻ مشڪل آهي.

سائنسدان ڪوشش ڪري رهيا آهن ته حياتياتي ڪمپيوٽر ٺاهيو وڃي. کي وري روشنيءَ تي هلندڙ ڪمپيوٽر ٺاهڻ جي جاکوڙ ڪري رهيا آهن.

ڪمپيوٽر اڄ ڪلهه زندگيءَ جو ضروري حصو سمجهو وڃي ٿو. ڪمپيوٽر تمام تڪڙي ترقي ڪئي آهي ۽ هر جاءِ تي استعمال ڪيو وڃي ٿو. پاڪستان ۾ ڪمپيوٽر جي شروعات 1964ع کان ٿي. هن وقت هر جاءِ تي ڪمپيوٽر ڪم ڪري رهيو آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. ڪي ماهر انساني دماغ بابت ڇا ڄاڻا ٿا؟
جواب: ڪي ماهر ته ائين به چون ٿا ته انساني دماغ هڪ ننڍڙو ڪمپيوٽر آهي.
2. اڄڪلهه ڪمپيوٽر ڪهڙن ڪمن لاءِ ڪتب اچي ٿو؟
جواب: اڄڪلهه ڪمپيوٽر صنعتي ميدان ۾ ڪنهن پلانٽ يا مشين کي ڪنٽرول ڪرڻ، ٽيليفون ڪالن کي سچ ڪرڻ ۽ وسيع مواصلاتي نيٽ ورڪ کي ڪنٽرول ڪرڻ لاءِ ڪتب اچي ٿو.
3. ڪمپيوٽر جو مکيه گڻ ڪهڙو آهي؟
جواب: ڪمپيوٽر جو مکيه گڻ اُن جي ياداشت ۽ رفتار هوندي آهي.
4. ڪمپيوٽر جي ڪنٽرول يونٽ جو ڪهڙو ڪم آهي؟
جواب: ڪنٽرول يونٽ سمورن ڪمن کي ڪنٽرول ڪري ٿو.
5. اِن پُٽ جو ڪهڙو ڪم آهي؟
جواب: اِن پُٽ وسيلي پروگرام ۽ ڊيٽا ڪمپيوٽر ۾ داخل ڪندا آهن.
6. پروگرام ۽ ڊيٽا ڪمپيوٽر جي ڪهڙي حصي ۾ ذخيرو ڪئي ويندي آهي؟
جواب: اِن پُٽ وسيلي پروگرام ۽ ڊيٽا ڪمپيوٽر ۾ داخل ڪندا آهن، ته اها سينٽرل پروسيسنگ يونٽ (CPU) پاڻ وٽ ميمري واري حصي ۾ ذخيرو ڪندو آهي.
7. سڀني کان پهرين ڪهڙو ڪمپيوٽر ٺهيو؟
جواب: سڀني کان پهرين ڪمپيوٽر ويڪيوم ٽيوب (وال) وارو ٺهيو.
8. پاڪستان ۾ سڀ کان پهرين ڪهڙي سال ۾ ڪمپيوٽر استعمال ڪيو ويو؟
جواب: پاڪستان ۾ سڀ کان پهرين 1964ع ۾ ڪمپيوٽر استعمال ڪيو ويو.
9. سنڌي ٻوليءَ جي ترقيءَ جون راهون ڪيئن کليون آهن؟
جواب: سنڌي اخبارن ۽ سنڌي ڪتابن جي ڪمپوزنگ به ڪمپيوٽر تي ٿي رهي آهي، جنهن سنڌي ٻوليءَ جي ترقيءَ لاءِ پڻ نيون راهون کولي ڇڏيون آهن.

(ب) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو:

1. ڪارناما سرانجام ڏيڻ: مشڪل ڪمن کي مڪمل ڪرڻ.
2. ڏندين آڱريون اچڻ: حيرت ۾ پئجي وڃڻ.
3. چانئجي وڃڻ: غلبو حاصل ڪرڻ.
4. راهون کُلڻ: ترقيءَ جا رستا کُلڻ.

(ج) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. رُتبو: درجو
- جملو: الله تعاليٰ جي مخلوق مان انسان ذات کي سڀني کان اعليٰ رتبو مليل آهي.
2. اعليٰ: وڏو
- جملو: اسان جي نبي ﷺ جو مقام سڀني کان اعليٰ آهي.
3. ڪرشمو: جادو، معجزو
- جملو: ڪمپيوٽر جي ايجاد انساني دماغ جو ڪرشمو آهي.
4. ڪوجنا: ڳولا
- جملو: پهريائين ڪمپيوٽر رڳو سائنسي ڪوجنا لاءِ استعمال ڪيا ويندا هئا.

5. وسيع : ڪشادو، ڦهليل

جملو : ڪمپيوٽر وسيع مواصلاتي نيٽ ورڪ کي ڪنٽرول ڪرڻ لاءِ ٻه ڪتب اچي ٿو.

6. افاديت : اهميت

جملو : علم جي افاديت کان ڪير به انڪار نٿو ڪري سگهي.

7. ڪارڻ : سبب

جملو : دينگي بخار جو ڪارڻ هڪ خاص قسم جو مچر آهي.

8. واهپو : استعمال

جملو : ڪمپيوٽر جو واهپو ڏينهن ڏينهن وڌي رهيو آهي.

(د) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
اعليٰ	ادنيٰ
جُڙيل	تٽل
گڻ	اوگڻ
تيز	ڍرو
مختصر	مفصل
هٿرادو	مَشِينِي
روشنِي	اونڊاھ
ترقي	تنزلي

(ه) هيٺيان خال ڀريو:

1. ڪمپيوٽر به انساني دماغ جو هڪ اهڙو ڪرشمو آهي.
2. ڪمپيوٽر جي رفتار انساني دماغ کان ڏهه لک ڀيرا وڌيڪ آهي.
3. آرٿميٽڪ لاجڪ يونٽ ۾ رياضيءَ ۽ لاجڪ جا بنيادي عمل سرانجام ڏنا ويندا آهن.
4. سڀني کان پهريون ڪمپيوٽر ويڪيوم ٽيوب (وال) وارو ٺهيو.
5. سنڌي اخبارن، رسالن ۽ ڪتابن جي ڪمپوزنگ به ڪمپيوٽر تي ٿي رهي آهي.

(و) هيٺين لفظن کي پنهنجي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. جيئن، تيئن : علي جيئن تيئن سنڌي جو پرچو ڏنو.
2. هيئن، هونئن : هيئن هونئن ڪرڻ سان امتحان پاس ڪونه ٿيندو.
3. جڏهن، تڏهن : ڪلثور جڏهن تڏهن بيماريءَ جا بهانا ڪري اسڪول نه ايندي آهي.
4. اهڙي، تهڙي : اهڙي تهڙي شيءِ هلندڙ ماڻهو کان وٺي نه کائجي.
5. جيسين، تيسين : جيسين ٻار محنت نه ڪندا تيسين سنڌيءَ جي پرچي ۾ پاس نه ٿيندا.

(ز) ڪي مرڪب لفظ ڪنهن اسم، صفت يا عدد سان ملائڻ سان جُڙن ٿا، جيئن: گهر ڌڻي، چڱو ڀلو، گهٽ وڌ وغيره. توهين اهڙا ٻيا لفظ لکي ڏيکاريو، جيڪي ڪنهن اسم، صفت ۽ عدد سان جُڙيا هجن.

هيٺ مٿي، ٿورو گهڻو، ننڍو وڏو.

(ح) هن يونٽ مان مُرڪب لفظ ڳولي لکو:

سوچ لوچ، غور فڪر، ان پٽ، آئوٽ پٽ، حساب ڪساب، ڏينھون ڏينھن، ڪاروھنوار، اچ ڪلھ.

هيٺين لفظن جو اشتقاق ڪريو ۽ معنيٰ لکو:

1. اشرف المخلوقات: اشرف = اعليٰ + ال = جو + مخلوقات = مخلوق.

سڀني کان اعليٰ مخلوق.

2. عظيم الشان: عظيم = وڏو + ال = جو + شان = رتبو، مان.

وڏي رتبي وارو.

3. سرانجام: سر = تي + انجام = آخر.

ڪم کي پورو ڪرڻ.

18. انسانيت

نوٽ

انسان سڀ هڪ جهڙا آهن. الله تعاليٰ سڀني انسانن کي هڪجهڙو بڻايو آهي. پر تمدن جي شروعات ۾ ڪن انسانن پنهنجي طاقت ۽ حرقت جي زور تي ڪمزور کي پنهنجو زبردست ۽ غلام بڻائي ان کان ڪم وٺڻ لڳا. ڪن قومن ته انهيءَ اصول تي طبقا ٺاهيا ۽ هڪ طبقو ٻئي کي پاڻ کان گهٽ سمجهڻ لڳو. جڏهن انسانيت طبقن ۾ ورهائجي ويئي، پاڻي ۽ برادري فنا ٿي وئي ته اهڙي وقت

الله تعاليٰ جا پيغمبر انسانن کي سندس پيغام پهچائيندا رهيا ۽ اها تلقين ڪندا رهيا ته توهان سڀ انسان هڪجهڙا آهيو ۽ توهان ۾ ڪو به فرق نه آهي. آخري پيغمبر اسان جا رسول حضرت محمد ﷺ آهن جن انسانيت جو سبق صحيح نموني ۾ ڏنو. جهڙيءَ طرح اسلام چوي ٿو ته الله تعاليٰ هڪ آهي، تهڙيءَ طرح ائين به چوي ٿو ته سڀ انسان به هڪ آهن. ڪنهن به انسان کي رنگ ۽ نسل جي ڪري ٻئي انسان تي فضيلت ۽ فوقيت ڪانهي. انسانيت انهيءَ کي چئجي جو ڏاڍي کي هيڻي جي، امير کي غريب جي ۽ عقل واري کي ابوجهه جي مدد ڪرڻ گهرجي.

انسانيت تڏهن قائم ٿي سگهندي جڏهن اسين هڪ ٻئي کي پنهنجو ڀاءُ سمجهنداسين. هڪٻئي سان پاڻي ۽ برادريءَ سان هلڻ، هڪ ٻئي جي استحصال کان پاسو ڪرڻ گهرجي ۽ ننڍ وڏائيءَ جا فرق ۽ ويڇا وسارڻ کي ئي انسانيت چئبو آهي. نفرت ۽ حقارت جي ڪري انسان ۾ طبقا پيدا ٿين ٿا ۽ هڪٻئي طبقو ٻئي طبقي جو استحصال ڪرڻ لڳي ٿو ۽ دنيا جون سموريون سهولتون هڪٻئي طبقي کي مهيا ٿي وڃن ٿيون ۽ ٻيو طبقو مانيءَ ٽڪر لاءِ پيو سڪندو آهي. ان ڪري انتشار پيدا ٿئي ٿو ۽ انسان انسانن جا دشمن ٿي پون ٿا.

ڪوبه سچو مذهب هڪٻئي کان نفرت ڪرڻ جي اجازت نه ڏئي. اسلام ته اسان کي ائين سڀڪاريو آهي ته مذهب ۾ رواداري اختيار ڪريون ۽ ٻين جا حق نه کائون، مٿن ظلم نه ڪريون ۽ ٻين کي پاڻ کان گهٽ نه سمجهون.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. انسانيت ڇا ڪي ٿو چئجي؟

جواب: انسانيت اها آهي ته هڪ ٻئي کان نفرت نه ڪجي، نه غرور ۽ نه تڪبر ڪري پاڻ کي مٿانهون سمجهجي، انسانيت انهيءَ کي چئجي، جو ڏاڍي کي هيٺي جي، امير کي غريب جي ۽ عقل واري کي اٻوجهه جي مدد ڪرڻ گهرجي.

2. جڏهن انسانن الله تعاليٰ جي حڪمن تي هلڻ ڇڏي ڏنو، تڏهن ڪهڙو نتيجو نڪتو؟

جواب: جڏهن انسانن الله تعاليٰ جي حڪمن تي هلڻ ڇڏي ڏنو، تڏهن انسانيت اهڙيءَ طرح هٿرادو طبقن ۾ ورهائجي وئي، انساني پائپي ۽ برادري فنا ٿي وئي، تڏهن الله تعاليٰ جي رحمت کي جوش آيو، الله تعاليٰ طرفان پنهنجن پلارن ٻانهن کي انسانن جي سڌاري لاءِ موڪليو ويو اهڙيءَ طرح وقت بوقت اهي الله تعاليٰ جا پيغام پهچائيندا رهيا ته اوهين سڀ انسان هڪ آهيو اوهان ۾ فرق ۽ ويڇا نه هئڻ گهرجن. ذات پات جي تقسيم اوهان جي فطرت جي خلاف آهي. انهيءَ ڪري هڪ ٿي وڃو ۽ هڪٻئي سان هڪجهڙو ورتاءُ ڪريو. انسانيت جو سبق پيغمبرن ذريعي انسانن تائين پهچايو ويو پر صحيح انسانيت جو درس آخري پيغمبر حضرت محمد ﷺ جن ڏنو.

3. اسلام انسانيت بابت اسان کي ڇا ٿو سيکاري؟

جواب: اسلام اسان کي ائين سيکاريو آهي ته مذهب ۾ رواداري اختيار ڪريون، جيڪڏهن اسان ۾ صحيح معنيٰ ۾ انسانيت پيدا ٿئي ته اسان کي جڳائي ته ٻين جا حق نه کائون، مٿن ظلم نه ڪريون ۽ ٻين کي پاڻ کان گهٽ نه سمجهون ڪنهن جي ڳلا ۽ غيبت نه ڪريون، خودغرضي ڇڏي ايتار وارو ڪڻ اختيار ڪريون، ڪنهن کي دوکو نه ڏيون ۽ ٻين جي حقن جي حفاظت ڪريون.

(ب) هيٺئين ٽڪري مان صفت، حرف جر ۽ حرف جملا چونڊيو:

ڪوبه سڄو مذهب، هڪٻئي کان نفرت ڪرڻ ۽ ٻئي مذهب جي ماڻهن کي بي گناهه قتل ڪرڻ جي اجازت نه ٿو ڏئي.

صفت = سڄو، نفرت

حرف جر = کان، جي، کي

حرف جملو = ۽

(ج) هيٺين لفظن جا اشتقاق ڏيو:

1. پيغمبر : پيغام = نياپو + بردن = ڪڍندڙ.

پيغام آڻيندڙ.

2. طاقتورن : طاقت = سگهه + ور = وارو

طاقت وارو.

3. اٻوجهه : ا = نه + اٻوجهه = سمجهه.

اڻ ڄاڻ، اڻ سمجهه.

4. اوگڻ : ا = نه + گڻ = خاصيت.

خاصيت جو نه هجڻ.

5. خيرخواه : خير = پلائي + خواستن = چاهيندڙ.

پلائي چاهيندڙ.

6. رواداري : روا = طرف، پاسو + داشتن = رکڻ.

پاسو وٺڻ.

(د) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
هيٺي	ڏاڍي
فنا	بقا
رحمت	زحمت
خلاف	موافق، حمايت
اوڪي	سوڪي
خوبيون	خاميون
نفرت	محبت
مٿانهون	هيٺانهون
امير	غريب
اوگڻ	گڻ

19. روهڙي

نوٽ

روھڙي سنڌ جي قديم ۽ تاريخي شهرن مان هڪ آهي. هي شهر سنڌو نديءَ جي اڀرندي ڪناري تي اڏيل آهي. هي شهر قديم زماني کان آباد ٿيندو رهيو آهي. هتي تمام وڻندڙ ۽ تاريخي جايون آهن. هاڻوڪو شهر گهڻو قديم نه آهي. عربن جي ڪاهه وقت هن جو نالو نشان ئي نه هو. ان وقت اروڙ سنڌ جي گاديءَ جو هنڌ هو. درياءَ جي رخ بدلائڻ ڪري اروڙ شهر ڦٽڻ لڳو ۽ روهڙيءَ جو نئون شهر آباد ٿيو.

هن شهر کي خاص اهميت حضور اڪرم ﷺ جن جي وار مبارڪ جي ڪري آهي. وار مبارڪ وارو روضو ايران جي بادشاهه نادر شاهه نهرايو هو. روهڙيءَ جو شهر اوڻهينءَ صديءَ تائين هميشه علم ۽ فضل جو مرڪز رهيو. هن شهر جي ڏکڻ ۾ درياءَ جي ڪناري تي ”ستين جو آستان“ نالي هڪ جاءِ آهي. جنهن لاءِ ڪيتريون ئي روايتون آهن. روهڙيءَ جي سامهون درياءَ ۾ هڪ ٻيٽ آهي. جنهن کي خواجہ خضر جو آستان ڪري چيو ويندو آهي. هي شهر سکر سان ٻن پلين ذريعي ڳنڍيل آهي. عربن مؤرخن ۽ يورپي سياحن روهڙيءَ جي باغن، ميون، گلن، کارڪن ۽ درياءَ جي مڇي، پلن ۽ بندر جي وڻج واپار جي تمام گهڻي ساراهه ڪئي آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. روهڙي شهر سنڌونديءَ جي ڪهڙي ڪپ تي آهي؟
جواب: روهڙي شهر سنڌونديءَ جي اڀرندي ڪناري تي اڏيل آهي.
2. سنڌ جي ڪهڙي حاڪم جي وقت ۾ روهڙيءَ کي ترقي ملي؟
جواب: شاھ بيگ ارغون سنڌ جي فتح کانپوءِ بکر جي قلعي کي مضبوط ڪرڻ وقت بکر جي سيدن ۽ قاضين کي هن شهر ۾ زمين ڏيئي آباد ڪيو انهيءَ ڪري هيءُ شهر گهڻو وڌي ويو.
3. روهڙي ڪهڙين ڳالهين کان مشهور آهي؟
جواب: روهڙي شهر کي خاص اهميت هڪ دٻليءَ ۾ رکيل حضور اڪرم ﷺ جن جي وار مبارڪ جي ڪري آهي. وار مبارڪ وارو روضو ايران جي بادشاهه نادر شاهه ٺهرايو هو. وار مبارڪ واري روضي ڀرسان هڪ عاليشان مسجد ٺهيل آهي. جيڪا 1545ع ۾ ٺهي هئي. روضي جي ڀرسان شهنشاهه اڪبر جي گورنر فتح خان طرفان 1583ع ۾ ٺهرايل جامع مسجد آهي. ٽين عاليشان مسجد عيدگاهه آهي. جيڪا 1002ھ 1593ع ۾ مير معصوم بکري ٺهرائي هئي. مير يعقوب علي شاهه طرفان 1677ع ۾ اڏايل وسيع مسجد به آهي. ان کان علاوه پلو، مڇي، ڪڇين، ڪارڪن، بندر جي وڻج واپار ۽ عالمن ۽ فاضلن جي ڪري به مشهور آهي.
4. روهڙيءَ جو شهر ڪهڙين ڳالهين جي ذريعي سکر سان ڳنڍيل آهي؟
جواب: هيءُ شهر سکر سان ٻن پلين ذريعي ڳنڍيل آهي، هڪ پل جو نالو ”لئنسڊائون پل“ ۽ ٻي پل جو نالو ”ايوب پل“ آهي.

(ب) هيٺين جملي مان حرف جر چونڊيو:

روھڙيءَ جي ڏکڻ ۾ درياءَ جي ڪناري تي ستين جي ٿاڻ نالي، هڪ ڀر فضا جاءِ آهي.

جي، ۽، تي

(ج) هيٺين لفظن جا اشتقاق ڏيو:

1. عاليشان : عالي = وڏو + شان = عزت.

وڏي عزت وارو.

2. دولتمند : دولت = پئسو + مند = وارو.

پئسي وارو.

3. ابوالقاسم : ابو = پيءُ + ال = جو + قاسم = ماڻهو جو نالو

قاسم جو پيءُ

4. ڪربلا : ڪرب = مصيبت + بلا = آفت

مصيبت واري جاءِ

5. ڏهيسر : ڏه = ڏهه + سر = مٿو

ڏهن سرن وارو، سورهيه، بهادر

(د) اهڙا ٽي لفظ ٻڌايو، جن جي پٺيان ”گاهه“ پڇاڙي هجي، جيئن عيدگاهه.

بندر گاهه، آرام گاهه، درس گاهه، انتظار گاهه، جنازه گاهه.

20. سورٺ ۽ راءِ ڏياچ

نوٽ

راءِ ڏياچ نالي هڪڙو راجا جهونا ڳڙهه تي حڪومت ڪندو هو، سندس پيٽ کي ڪوبه اولاد ڪونه ٿيندو هو. هڪڙي پيري ڪنهن فقير دعا ڪيس ته تو کي پٽ ته ڄمندو پر وڏو ٿي تنهنجي پاءُ کي قتل ڪندو. فقير جي دعا سان راجڪماريءَ کي پٽ ڄائو هو جنهن کي هن صندوق ۾ وجهي درياءُ ۾ لوڙهي ڇڏيو. اها صندوق انيراءِ جي ملڪ ۾ اچي نڪتي ۽ هڪڙي چارڻ ۽ سندس زال کي ملي، اهي ٻار کي ڏسي ڏاڍا خوش ٿيا ۽ ان کي پالڻ شروع ڪيائون سندس نالو بيجل رکيائون. بيجل وڏو ٿيو ته جهنگ ۾ گڏهه ۽ گهوڙا چارڻ لڳو. جهنگ ۾ ڪن شڪارين هرڻ کي ذبح ڪري ان جا آندا ڪرڙ جي وٽ تي ڦٽا ڪيا هئا. جڏهن ڏکڻ جي هوا لڳندي هئي ته انهن آندن مان سريلو آواز نڪرندو هو. ان تي پڪي پڪڙ ۽ جانور به موٽ ٿي اچي گڏ ٿيندا هئا. بيجل انهن آندن کي چنگ تي چاڙهي وڃائيندو هو. ان جي سرن جي هاڪ هر هنڌ پهچڻ لڳي. راجا انيراءِ کي اڳ ئي گهڻيون ڏيئرون هيون سو آخري ڏيئڙي ڄاڻي ته ان کي صندوق ۾ بند ڪري درياءُ ۾ لوڙهي ڇڏيائين، اها صندوق وري راءِ ڏياچ جي ملڪ ۾ اچي نڪتي ۽ اها رتني ڪنڀار کي ملي. ڪنڀار هن کي وڏي لاڏ ڪوڏ سان پاليو ۽ سورٺ نالو رکيائينس. سورٺ تمام گهڻي خوبصورت هئي. انيراءِ کي خبر پئي ته هن رتني کان سورٺ جو سڱ گهريو، هن هائوڪار ڪئي. جڏهن ڪنڀار دهلن دمان سان جڳ وٺي انيراءِ ڏانهن روانو ٿيو ته راءِ ڏياچ کي خبر پئي ته هن سورٺ کي ڪٿائي پاڻ ان سان شادي ڪئي. اها خبر جڏهن انيراءِ کي پئي ته هو جهونا ڳڙهه تي ڪاهه ڪري آيو، پر ٻارنهن مهينا گهيري ڪرڻ باوجود ڪجهه به نه وريس ۽ واپس موٽي ويو.

واپس اچي دولت جو ٿالهه پري اعلان ڪرايائين ته جيڪو به راءِ ڏياچ جو سر وڍي ايندو ان کي اها دولت ملندي. بيجل جي زال تمام لالچي هئي سو هن اهو ٿالهه وٺي رکيو ۽ بيجل کي راءِ ڏياچ جو سر ڪپڻ لاءِ راضي ڪيائين. جهونا ڳڙهه پهچي بيجل چنگ وڃائڻ شروع ڪيو ۽ سڄي شهر ۾ ماڻهن کي موٽ ڪري ڇڏيائين اها خبر راءِ ڏياچ تائين به پهتي. هن بيجل کي درٻار ۾ گهرائي اهو ساز ٻڌائڻ جو چيائين ساز ٻڌڻ ڪري راءِ ڏياچ اهڙو ته مست ٿيو جو بيجل کي چيائين ته جيڪو گهرڻو اٿئي گهر بيجل هڪدم چيو ته تنهنجي سر جو گهورو آهيان. راءِ ڏياچ به مڱڻي کي مان ڏنو ۽ ڪٿاريءَ سان ڪنڌ ڪپي ڪٽي بيجل آڏو اڇلايائين. بيجل جڏهن راءِ ڏياچ جو سير ڪئي انيراءِ وٽ پهتو ته انيراءِ هڪل ڪري چيس ته ”هيڏي وڏي سخي سردار جو سر ڪٽي آيو آهيان سو اسان جو وري ڪهڙو سڄڻ ٿيندين هاڻي ڏيهه نيڪالي اٿئي جتان آيو آهيان تيڏانهن هليو وڃ“ ان کانپوءِ بيجل کي به گهڻي حيرت ٿي ۽ جهونا ڳڙهه ڏانهن ڊوڙندو ويو. جڏهن شهر جي ويجهو پهتو ته ڏٺائين سورٺ ڏاڳهه تي چڙهي رهي هئي ۽ پوءِ هن پاڻ کي به باهه ۾ اڇلايو ۽ ائين هو به ختم ٿي ويو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1. راجڪماريءَ کي فقير ڇا چيو؟
جواب: راجڪماريءَ کي فقير چيو ته ”پٽڙو سو ملندڙي، پر اهو پاڻهين جي سسي ڌڙ کان ڌار ڪندو“.
  2. راجڪماريءَ جنهن صندوق ۾ وجهي ٻار کي لوڙهيو هو، اها صندوق ڪنهن کي هٿ آئي؟
جواب: راجڪماريءَ جنهن صندوق ۾ ٻار وجهي لوڙهيو هو اها صندوق راجا انيراءَ جي ملڪ ۾ هڪ چارڙ ۽ ان جي زال کي هٿ آئي.
  3. انيراءَ جهونا ڳڙهه تي ڇو ڪاهي آيو؟
جواب: انيراءَ جهونا ڳڙهه تي ان ڪري ڪاهي آيو ڇو ته ان ملڪ جي بادشاهه يعني راءِ ڏياچ انيراءَ جي مڱيندي (سورٺ) سان وهانءُ ڪيو هو.
  4. راءِ ڏياچ جو روح ڇا تي ريجهي پيو؟
جواب: ٻيجل اهڙو ته چنگ چوريو ۽ ساز مان اهڙا ته سوز پريا جو راجا جو روح ريجهي پيو.
  5. ٻيجل، راءِ ڏياچ کان ڪهڙي گهر ڪئي؟
جواب: ٻيجل، راءِ ڏياچ کان ان جي سسيءَ جي گهر ڪئي.
  6. ٻيجل، راءِ ڏياچ جو سر ڪٿي جڏهن انيراءَ وٽ پهتو، تڏهن هن ڇا چيس؟
جواب: ٻيجل راءِ ڏياچ جو سر ڪٿي جڏهن انيراءَ وٽ پهتو، تڏهن هن پريان ئي هڪل ڪئي ”هيڏي وڏي سخي سردار جو سر لڙي آيو آهين، سو اسان جو وري ڪهڙو سڄڻ ٿيندين هاڻي ڏيهه نيڪالي اٿئي، جيڏانهن جو آهين اوڏانهن هليو وڃ!“.
- (ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو:

1. سمي : وقت
- جملو : ڪنهن سمي انسان غارن ۾ رهندو هو.
2. لڱا : ڏينهن
- جملو : هڪ لڱا هيءَ دنيا ضرور فنا ٿيندي.
3. ملوڪ : سهڻو
- جملو : صندوق ۾ هڪ ملوڪ ٻار پيل هو.
4. پرولي : گجھارت
- جملو : هن وڏي ڪوشش کانپوءِ هڪ مشڪل پرولي سلي ورتي.
5. سرهو : خوش
- جملو : مائٽ اولاد جي ڪاميابيءَ تي هميشه سرهو ٿيندو آهي.
6. چوچ : پيار
- جملو : ڪجهه والدين چوڪرن کي چوچ سان پاليندا آهن.
7. سڏ : خبر، ڄاڻ
- جملو : محترم بينظير ڀٽو جي قاتلن جي اڃا تائين سڏ نه پئجي سگهي آهي.
8. افسرا : خوبصورت
- جملو : راءِ ڏياچ جي ملڪ ۾ سورٺ نالي هڪ افسرا رهندي هئي.
9. وهانءُ : شادي
- جملو : اسان پنهنجي سوٽ جي وهانءُ ۾ ڪراچي وينداسين.
10. پڇڙڻ : تڙپڻ

جملو : اسان کي ٻين جي پوزيشن ڪٿڻ تي پڇرڻ نه گهرجي.

11. منشا : مرضي

جملو : اسان کي هر ڪم پنهنجي منشا سان ڪرڻ گهرجي.

12. وچن : واعدو

جملو : وچن اهڙو ڪجي جيڪو پورو ڪري سگهجي.

13. رنگ رتول: محل جي خاص جاءِ، ڌري

جملو : راءِ ڏياچ جي خواهش تي بيجل کي رنگ رتول ۾ آندو ويو.

14. وويڪ: ضمير

جملو : ڪوبه غلط ڪم ڪرڻ کانپوءِ اڪثر ماڻهن کي وويڪ جا وڏا پوندا آهن.

15. پيسر : ختم

جملو : بيجل پنهنجو پاڻ کي باهه ۾ اڇلايو ۽ سڙي پيسر ٿي ويو.

(ج) هيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو:

1. پرولي سلڻ : ڳالهه کي سمجهي وڃڻ

2. هڙ حاصل نه ٿيڻ : ڪجهه به نه ملڻ

3. جڻ پڇو رڻائڻ : پاڙ پٽي ڇڏڻ

4. تند تنوارڻ : ڳاڻڻ يا ساز شروع ڪرڻ

5. گجهه گرهڻ : راز جي ڳالهه ڪرڻ

6. چنگ چورڻ : ساز وڄائڻ، ڳالهه شروع ڪرڻ

7. روح ريجهڻ : دل خوش ٿيڻ

8. ماڻڪن مينهن وسائڻ: گهڻي انداز ۾ انعام ڏيڻ

9. ڇهه ڇڄڻ : حواس خطا ٿيڻ

(د) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

لفظ	ضد
راجا	پر جا
سَرهو	ار هو
سخي	ڪنجوس
ڏيهه	پر ڏيهه
مانُ	بي عزتي
سڄڻ	دشمن

(هه) هن سبق مان مرڪب لفظ چونڊي لکو، جيئن ”مال متاع“.

رنگ رتول، پڪي پڪڻ، تند تنوارڻ، چنگ چورڻ، گجهه گرهڻ، دهلن دمان، ڇهه ڇڄڻ.

(و) ”ظرف“ اُهو لفظ آهي، جو فعل يا صفت يا ٻئي ظرف سان ٿو لڳي، ظرف وقت يا هنڌ يا دستور يا انداز انڪار ٿو ڏيکاري، جڏهن ظرف وقت ٿو ڏيکاري، تڏهن انهيءَ کي ظرف زمان ٿا چون، جيئن ته اڃ، سڀاڻي، هاڻي، پوءِ، هميشه ۽ جڏهن هنڌ ٿو ڏيکاري تڏهن ان کي ظرف مڪان ٿو چئجي، جيئن ته هتي، هتي، هيٺ، مٿي، اڳيان، پٺيان: توهين ”ظرف زمان“ ۽ ”ظرف مڪان“ ۾ ڄاڻايل لفظ پنهنجن جملن ۾ ڪتب آڻي ڏيکاريو.

ظرف زمان:

1. اُڃ : مرڪ اڃ اسڪول آئي آهي.
2. سڀاڻي: سڀاڻي اربع جو ڏينهن آهي.
3. هاڻي : هاڻي اسان نئون سبق شروع ڪيون ٿا.
4. پوءِ : آئون اسڪول مان اچي پوءِ آرام ڪندي آهيان.
5. هميشه: مرڪ هميشه مرڪندي رهندي آهي.
6. جڏهن: آئون جڏهن به ڪلاس ۾ ايندو آهيان ته ٻار خاموش هوندا آهن.

ظرف مڪان:

1. هتي : هتي جو ماحول ڏاڍو سٺو آهي.
2. هتي : هو هتي ڪم ڪندي آهي.
3. هيٺ، مٿي: اسان جو چاچو مٿي ۽ اسان هيٺ رهندا آهيون.
4. اڳيان : منيشا اڪثر ڪري اڳيان ويهندي آهي.
5. پٺيان : ڪنهن جي پٺيان ان جي باري ۾ نه ڳالهائجي.

شاعري جو حصو

سندھ سلامت

1. شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمته الله عليه

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
سارين	ياد ڪن
پرينءَ	محبوب (الله پاڪ)
لا مقصود في الدارين	انهن لاءِ ٻئي جهان پنهنجي محبوب (الله) کان سواءِ بي مقصد آهن.
اِنَ پَر	اهڙي طرح
اتائون	چيائون
سڳر	ڏکيو رستو
سونائون	ڳولي لڌو
رَسِيلا	ملاقات
سونهين	ڳولين
واڏايون	مبارڪون _ مبارڪباد
وصال	ملاقات
چتا	دل سان
اجار	صاف ڪر
علم لدني	ڳجهو علم (God gifted)
چوريجه	پڙهجان

شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمته الله عليه (احوال)

شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح حيدرآباد ضلعي جي هالا تعلقي ۾ هالا حويلي ڳوٺ ۾ ڄائو. سندس والد جو نالو شاهه حبيب هو. شاهه حبيب جي وفات کانپوءِ شاهه عبداللطيف ڀٽ کي پنهنجو مسڪن بڻايو. هڪ روايت آهي ته شاهه صاحب امي هو. ان بابت مختلف عالمن مختلف رايا ڏنا آهن. ڪن کيس يگانو عالم سڏيو آهي، ته ڪن صاحبن جي راءِ ۾ کيس ”علم لدني“ حاصل ٿيل هو. جيڪو ڏڻي تعاليٰ طرفان ڪامل وٺين کي حاصل ٿيندو آهي. شاهه صاحب ٽن ڪتابن کي هميشه پاڻ سان گڏ رکندو هو، قرآن شريف، مثنوي مولانا روم ۽ شاهه عبدالڪريم بلڙيءَ واري جو رسالو. ”شاهه جو رسالو“ شاهه عبداللطيف رح جو مشهور رسالو آهي. شاهه عبداللطيف کي سنڌ جا ماڻهو عقيدت ۾ ”ڀٽائي گهوٽ، لاکيڻو لطيف ۽ لالڻون لال لطيف“ جي نالن سان ياد ڪن ٿا. شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح 14 صفر 1165ھ ۾ 1752ع تي وفات ڪئي.

بيتن جون سمجهاڻيون

(1)

سا سٺُ نہ سارين ، الف جنهن جي اڳ ۾
ناحق نهارين، پنا پيا پرينءَ لاءِ

سمجهاڻي: شاعرن جا سرتاج حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح هُن بيت ۾ انهن انسانن لاءِ چيو آهي، جڏهن علم ارواح ۾ الله سائين انهن کان ”الست برِڪم“ جو واعدو ورتو ۽ سڀني ”قالو بلٰى“ چيو هو. هاڻ اهي الله سائين جي ذڪر کي ڇڏي اجايو پنهنجي محبوب سان ملڻ لاءِ هيڏانهن هوڏانهن نهارين ٿا.

(2)

سا سٺُ نہ ساريائون، الف جنهن جي اڳ ۾
لا مقصود في الدارين، ان پر تائون
سڳر سونائون، ٿيا رسيلا رحمان سين

سمجهاڻي: شاعرن جا سرتاج حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح هُن بيت ۾ انهن سچن صوفين ۽ سالڪن جو ذڪر ڪندي چيو آهي ته انهن فقط الله سائينءَ جو ئي ذڪر ڪرڻ پسند ڪيو ۽ اهو سمجهيو ته ٻئي جهان پنهنجي محبوب جي ملاقات کانسواءِ ٻي مقصد آهن. انهن اهڙو رستو اختيار ڪيو جو وڃي پنهنجي محبوب سان ملاقات ڪيائون.

(3)

ٿيا رسيلا رحمان سين، سڳر سونهين جي،
آئيون تنين ڪي، واڏايون وصال جون

سمجهاڻي: شاعرن جا سرتاج حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح هُن بيت ۾ انهن انسانن لاءِ چيو آهي، جن کي پنهنجي محبوب سان ملڻ جو رستو ملي ويو آهي ۽ انهن انسانن کي پنهنجي محبوب الله سائين سان ملڻ جون مبارڪون ملن ٿيون.

(4)

پڙهيو پڙهيجاءُ سبق انهيءَ سور جو،
ميم رکجانءِ من ۾، الف تنهن اڳيائ،
چتا چوريڄاءُ اها لات لطيف چي.

سمجهاڻي: شاعرن جا سرتاج حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح هُن بيت ۾ سمجهاڻي ڏني آهي ته توهان فقط اهو سبق پيا پڙهجو جنهن ۾ توهانجي دل ۾ محمد صه جن جو نالو هجي. پر ان کان اڳ ۾ الله جو نالو اچي يعني ڪلمي ۾ ذڪر ڪندا رهو ۽ هميشه اها لات دل سان لڳائي رکجو.

(5)

اڪر پڙه الف جو، پيا ورق سڀ وسار،
اندر تون اچار، پنا پڙهندين ڪيترا.

سمجهاڻي: شاعرن جا سرتاج حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحم هن بيت ۾ انهن عالمن لاءِ چيو آهي جيڪي اجايا ڪتاب پيا پڙهن. شرعي مسئلن ۾ مونجهارا پيدا ڪن ٿا. انهن لاءِ صلاح اها آهي ته فقط الله ۽ الله جي ڪتاب کي پڙهي پورو ڪن ۽ پنهنجي سوچن ۽ خيالن کي پاڪ رکن.

2. سچل سرمست رحمته الله عليه

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
ساريم	ياد ڪيم
سنگهار	مائت
لُڪَ	رستا
پيهي	لنگهي
پائر	ڏکڻ طرف وارو حصو (ٿر جو)
پنهوار	مائت
پڪڙا	ڪچا گهر
اجڙوار	تباھ
مڪا	موڪليا
ويڙهيڇا	مارو _ ماڻهو
وريام	سورهيہ
مدام	سدائين _ هميشہ (گهڻا)
سانگن	مائتن
سانگ	ڪو ڪم (اتفاق سان پيش آيو).
خاصا	اهم، چڱا
خابرو	خبرون وٺندڙ
سُڌَ	خبر، سار سنڀال ڏهندڙ
پانڌي	پنڌ ڏهندڙ
هيجئون	دل سان
تيلهائون	ڪناري
اتائون	چيائون
ڌر	طرف
ڌريجو	مائت، پنهنجو
ريءَ	ڪانسواءِ
گرهيم	ڪيم
وسئن	آبادي

سچل سرمست رحمته الله عليه (احوال)

سچل سرمست جو اصل نالو ميان عبدالوهاب هو، پر ننڍي هوندي کان ئي کيس سچيڏنو ڪري سڏيندا هئا ۽ ان ڪري پاڻ شاعريءَ ۾ پڻ ”سچو، سچل ۽ سچيڏنو“ جو تخلص ڪم آندو اٿس. سچل

پنهنجي ڪلام ۾ ”آشڪار“ تخلص پڻ ڪم آندو آهي. سچل سرمست 1152ھ _ 1739ع ۾ درازن ۾ ڄائو. سندس والد جو نالو ميان صلاح الدين هو. سندس پيءُ جي وفات کانپوءِ سندن چاچي ميان عبدالحق جي سنڀال هيٺ رهيو. سچل سائين کي ”هفت زبان شاعر“ پڻ سڏيو ويندو آهي. سچل سرمست رح نوي ورهين جي ڄمار ۾ 14 رمضان المبارڪ 1242ھ ۾ 1827ع تي درازن ۾ وفات ڪئي.

بيتن جون سمجهاڻيون

مارئيءَ جا بيت

(1)

ساريءَ اڄ سنگهار، جن ڏني مون ڏينهن ٿيا!
سي هي لڪ لنگهي پيهي ويا، پانور منجهه پهوار،
هڻي وينا پڪڙا، هت سڪ ٿي آجڙ وار،
جن جي ساهه سنڀار، سي اڄ پهوار پري ٿيا.

سمجهاڻي: سچل سرمست جي هن بيت ۾ مارئي چوي ٿي ته آئون اڄ پنهنجا مارو ياد ٿي ڪريان، جن کي ڏني مون کي ڏينهن ٿي ويا آهن. شايد سي هي رستا گذاري وڃي ٿر جي ڏکڻ طرف پنهنجا پڪا اڏي وينا آهن. آئون انهن لاءِ پريشان آهيان ۽ انهن کي پئي ياد ڪريان، پر اهي منهنجا مائٽ اڄ مون کان پري ٿي وينا آهن.

(2)

پهنوارن پيغام، جيڪر مڪا تڏهن،
پر اڄ مون کان پري ٿيا، ويڙهيچا وريام،
تيلها مون ڏي نه آيا، ڏنهن سنگهارن سلام،
هئا ملير مدام، پر ڪو سانگين اچي سانگ پيو.

سمجهاڻي: سچل سرمست جي هن بيت ۾ مارئي چوي ٿي ته منهنجا مائٽ مون کي پيغام موڪلين هئا. هنن مون ڏانهن ڪي سلام نه موڪليا آهن، هو جيڪي سدائين ملير ۾ رهندا هئا. شايد هنن سان ڪو ڏکيو مسئلو پيش آيو آهي، جو هتان هليا ويا آهن.

(3)

تڏهن مڪائون، جيڪر مون ڏي خاصا خبرو،
لهڻ سڌ سنگهار جي، نڪو پاندي پنيائون،
پر پري شايد پهوار ويا، جو سڏ نه لڌائون،
پڪا پانور ڪنڌئين، نئين هيڃئون هنيائون،
چڏي ملڪ ملير ويا، هن تر تيلهائون،
ائين اٿائون، ته هن ڏر ڏريجو ناه ڪو.

سمجهاڻي: سچل سرمست جي هن بيت ۾ مارئي چوي ٿي ته منهنجا مارو مون ڏانهن ڪا خاص خبر ونڻ لاءِ ڪو ماڻهو موڪلين ها. پر هنن نه ڪا خبر لڌي نه ئي ڪو ماڻهو موڪليو. شايد هو هتان

پري هليا ويا آهن يا پنهنجا گهر ٻئي پاسي اڏي وينا آهن. ملڪ ملير ڇڏي ٿر جي هن ڪناري تي گهر ٺاهي وينا آهن. هنن ايئن سمجهيو ته شايد هن طرف هنن جو پنهنجو ڪو ڪونهي.

(4)

ڪڏهن ڏينهن ڏٺا، ٿي ساعت ساعت سومرا،
مارو ڪالهه ملير ۾، پر پري اڄ پيام،
آهن ڪين انهن ريءَ، اڪڙين ۾ آرام،
سدا وتن سڪنديون، پر سانڀڻ سور ٿيام،
سي پڻ ڪيڻ ويام، ٿي جن سان گرهيم ڳالهڙيون.

سمجهاڻي: سچل سرمست هن بيت ۾ مارئي کان چورائي ٿو ته اي عمر بادشاهه! مون کي پنهنجو وطن ڏني گهڻو وقت ٿي ويو آهي. جنهن کان آئون هڪ ڀل به پري نه رهندي هئس. جيڪي منهنجا مائٽ ملير ۾ رهندا هئا، سي اڄ اتان پري هليا ويا آهن. مون کي انهن کانسواءِ اڪين ۾ ننڊ، آرام ۽ سڪون نه آهي. منهنجون اڪيون انهن لاءِ آيون آهن. پر پنهنجا سور ويني سنڀاليان. آئون اهي سارو ٿيون ٿي ياد ڪيان. جيڪي پنهنجي مائتن سان ڪندي هئس.

(5)

جي هوند اتيئي، هئا ماروڙا ملير ۾
سُڌ لڏائون سگهڙي، حال ٻڌي هيئي،
پر ٿر چڙهي ويئي، جيڪسُ وسڻ ويڙهيچن جي.

سمجهاڻي: سچل سرمست هن بيت ۾ مارئي کان چورائي ٿو ته جيڪڏهن منهنجا مائٽ ملير ۾ هجن هاڻ ته منهنجو حال ٻڌي منهنجي جلد خبر لهن ها. پر جيڪڏهن هو هتان هليا ويا هوندا ۽ وڃي ٻئي هنڌ ڪٿي وينا آهن. پوءِ هنن تي ڪهڙي ميار ڏيان.

3. سامي

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
مايا	ڌن، دولت
جيءُ	زندگي، جسم
پَرَم	وسوسو، وهم (اعتبار، پروسو)
غوطا	ٽپي
مڙهي	نڪاڻو، مندر، اندر ۾ جهاتي پائڻ
ستگر	مرشد، رهنماءُ
ڪوٽ	قيد
اوڍيا	غفلت جي ننڊ
نگارو	دھل
نرڀاڻ	چوٽڪارو

گرو نانڪ جهڙو	نانا روپ
شان و شوڪت	نن
فريب	ول چل
تڪليف	ڏجها
اعلىٰ	اتم
دولت	ڏن
غافل	مورڪ
عقل	مت
ڪانسواءِ	ري

سامي (احوال)

هن درويش جو پورو نالو پائي چين راءِ بچو مل لنڊ هو. پائي چين راءِ 1743ع ۾ شڪارپور ۾ ڄائو. پنهنجي گرو سوامي مينگهراج ٻانيڻ جي نالي کي شرف ڏيڻ جي لاءِ شاعراڻو تخلص ڪڏهن ”سامي“ ته ڪڏهن ”ٻانيڻ“ ڪم آندو اٿس. پائي چين راءِ سن 1850ع ۾ شڪارپور ۾ 107 سالن جي عمر ۾ فوت ٿيو. هن جيڪي بيت چيا آهن تن کي ساميءَ جا سلوڪ سڏبو آهي.

بيتن جون سمجهاڻيون

(1)

مايا ڀلائي، وڏو ڇي پَرَم ۾
اڻ هوندي درياءَ ۾، غوطا نٿ ڪائي،
سامي ڏسي ڪين ڪي، منهن مڙهيءَ پائي،
ستگر جاڳائي، ته جاڳي جڙي پاڻ سان.

سمجهاڻي: هن ساميءَ جي سلوڪ ۾ شاعر چوي ٿو ته دنيا جي ڏن دولت ڀلائي اسان جي زندگين کي وهڻ ۽ وسوسن ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو آهي ۽ اسان ان عارضي دنيا جي درياءَ ۾ اجايا غوطا ڪائي رهيا آهيون. سامي چوي ٿو ته پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي ڪير به نٿو ڏسي. جيڪڏهن اسان جو رهبر رهنماءِ اسان جي رهنمائي ڪري ته اسين پنهنجو پاڻ کي سڃاڻون.

(2)

مايا ڀلائي، وڏو ڇي پَرَم ۾
پاڻ پنهنجو پاڻ ۾، ويٺو وڃائي،
سڀني ۾ سامي چئي، ڪوٽ جنم پائي،
اوديا پٽ لاهي، جاڳي ڏسي ڪين ڪي.

سمجهاڻي: هن ساميءَ جي سلوڪ ۾ شاعر چوي ٿو ته دنيا جي ڏن دولت ڀلائي اسان جي زندگين کي وهڻ ۽ وسوسن ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو آهي. اسان پنهنجي پاڻ کي وڃائي ڇڏيو آهي. اسان پنهنجي

پاڻ کي خيالن جي دنيا ۾ قيد ڪري ڇڏيو آهي. پنهنجي پاڻ تان غلط خيالن جا پردا لاهي جاڳي پنهنجي پاڻ کي نٿا سڃاڻون.

(3)

مايا ڀلائي، وڏا جيءُ ڀر ۾
سامي ڏسي ڪين ڪو، منهن مڙهيءَ پائي،
جنهن کي اوديئا ننڊ ۾، ستگر جاڳائي،
سو ويهي وڃائي، نگارو نرپاڻ جو

سمجهاڻي: هن ساميءَ جي سلوڪ ۾ شاعر چوي ٿو ته دنيا جي ڏن دولت ڀلائي اسان جي زندگين کي وهم ۽ وسوسن ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو آهي. سامي! ڪير به پاڻ کي سڃاڻڻ لاءِ تيار نه آهي. ۽ پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي نه ٿو ڏسي. جنهن کي ان جو گرو (مرشد) ان کي نياڳ جي ننڊ مان اٿاريندو، اهو ئي ويهي چوٽڪاري جو نعرو هڻندو.

(4)

مايا ڀلائي، وڏا جيءُ جهان جا
نانا روپ رچي ڪري، ويٺا نٿ ٺاهي،
پاڻ وائو مت ڪي، سيڪو وڌائي،
منهن مڙهيءَ پائي، سامي ڏسي ڪو نه ڪو.

سمجهاڻي: هن ساميءَ جي سلوڪ ۾ شاعر چوي ٿو ته دنيا جي ڏن دولت جي حوس اسان کي هن دنيا جو قيدي بڻائي ڇڏيو آهي. ماڻهو شرافت جو ڪوڙو روپ ڌاري عيش پرستي ۾ مبتلا آهن ۽ هر ڪو پنهنجي پاڻ کي عقلمند سمجهي پڌرائي رهيو آهي. سامي! پنهنجي جيءَ ۾ جهاتي پائي ڏسڻ لاءِ ڪو به تيار نه آهي.

(5)

مايا سڀ موهي، جيءُ ڪيا وس پانهجي،
وڌائين ول چل سان، انڌا ٻڌي ٿوئي،
ڏيئي ڏجها پاڻ کي، ڪن هوئي هوئي،
آتر ڏن ڪوهي، مورڪ ويٺا مت ري.

سمجهاڻي: هن ساميءَ جي سلوڪ ۾ شاعر چوي ٿو ته دنيا جي ڏن دولت اسان کي پنهنجي چڪر ۾ ڦاسائي اسان جي زندگين کي به پنهنجي فريب سان، اسان کي غافل ڪري ڇڏيو اٿس ۽ اسان پنهنجي پاڻ کي تڪليف ڏئي پوءِ دانهون ڪندا آهيون. اسان انسانيت جي اعلى دولت وڃائي بيوقوف ٿي بنا عقل جي زندگي جي رهيا آهيون.

4. سيد ثابت علي شاه

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
قطب تارا	وڏا، روشن تارا
عرش	آسمان
جُزاءُ	سينگار
شمس و قمر	سج ۽ چنڊ
نورعين	اکين جا تارا
نت	هميشه
بشر	انسان
سپر	ڍال
ٿر	پريل
ڪرسي	زمين

سيد ثابت علي شاه (احوال)

سيد ثابت علي شاه 1740ع ۾ ڄائو، سندس وڏا اصل ملتان جا رهاڪو هئا. مولوي مداح کان شعر جي اصلاح وٺندو هو ۽ ان کانسواءِ تفسير، حديث ۽ فقه جي تعليم پڻ ورتائين. سنڌي مرثيه گوئيءَ ۾ سندس ٻيو ڪو به مٽ ناهي. انڪانسواءِ قصيده پڻ لکيا اٿس. 27 جمادي الثاني 1225 هجري، 1810ع ۾ سيوهڻ ۾ وفات ڪيائين.

بيتن جون سمجهاڻيون

(1)

ڪربلا جي قتل جي ڪر ڪا خبر اي آسمان،
ڪيئن ڏٺو نيزن چڙهيا، شاهن جا سر اي آسمان.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ سائين ثابت علي شاه آسمان سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اي آسمان! واقع ڪربلا ۾ جيڪي شهيد ٿي ويا انهن جي خبر ڇا ڏي. اي آسمان تو انهن عظيم سردارن جا سر نيزن تي چڙهندي ڪيئن ڏٺا؟

(2)

هي خدا جا قطب تارا ، عرش ڪرسيءَ جا جڙا
هي رسول الله جا شمس و قمر اي آسمان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ سائين ثابت علي شاهه آسمان سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اي آسمان! هي خدا جا روشن تارا ۽ زمين و آسمان جا سينگار، هي رسول الله ﷺ جا سج ۽ چنڊ آهن.

(3)

مرتضيٰ مولیٰ جا هي سر ساهه ۽ تنهن نورعين،
فاطمه الزهرا جا هي جان و جگر اي آسمان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ سائين ثابت علي شاهه آسمان سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اي آسمان! هي مولیٰ علي ع جا پيارا انهن جي اکين جا تارا، فاطمه الزهرا ع جا جان و جگر آهن.

(4)

هن سرن کي نت نبي صلواه جا بخشيا ثواب
تن جي ڀارت ڪيائين با جن وبشر اي آسمان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ سائين ثابت علي شاهه آسمان سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اي آسمان! هنن کي سدائين رسول الله ﷺ سلام ثواب بخشيا آهن، هنن جي هميشه جنن ۽ انسانن کي ڀارت ڪئي اٿن.

(5)

جڏ علي اصغر ڏٺو ٿي تير سان رت ۾ ٻڌل
چون ان جي تير جي تون ٿئين سپر اي آسمان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ سائين ثابت علي شاهه آسمان سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اي آسمان! جڏهن تو ڇهن مهينن جي معصوم علي اصغر ع کي تير سان رت سان ٻڌل ڏٺو، تڏهن چو نه تون ان جي تير آڏو اچي ڍال ٿئين.

(6)

جڏ ڏٺو عباس پياسن ڪاڙ پاڻيءَ تي ڪنو
تو کي روڻو هو ، جي تو ۾ هو ڪر اي آسمان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ سائين ثابت علي شاهه آسمان سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اي آسمان! جڏهن تو ڏٺو ته حضرت عباس علمدار ع ڪربلا جي اڃايلن لاءِ پاڻي ڪٿي اچڻ جي ڪري شهيد ٿي ويو ته جيڪڏهن تو ۾ ڪڪر هئا ته تو ڪربلا جي اڃايلن لاءِ مينهن چو نه وسايو، اڃايلن جي اڃ اجهامي ها.

(7)

منهن ڏٺو اڪبر جو هو ساڳيو مثال مصطفيٰ
ڪيئن ڏٺو نيزي تي، پنهنجي رت ۾ تر اي آسمان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ سائين ثابت علي شاهه آسمان سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اي آسمان! تو وٽ 18 سالن جي نوجوان شهزادي علي اڪبر ۽ جن جو چهرو مبارڪ پاڻ ڪريم ص جن جي چهرې مثل هو. ان کي پنهنجي ئي رت ۾ ٻڌل نيزي تي چڙهندي ڪيئن ڏٺو.

(8)

سر حسين ابن علي هو سڀ جي اڳ ۾ نيزه سر
پر سندس ۾ پائتيا ۽ سڀ جگر اي آسمان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ سائين ثابت علي شاهه آسمان سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته اي آسمان! تو کي خبر آهي ته سڀ کان اڳ ۾ نيزي تي حسين ابن علي جو سر هو ۽ ان جي پر ۾ سندس اهل بيت ۽ وفادار ساٿي مٿ مائت ۽ جگر گوشه هئا.

5. مير حسن علي خان ٽالپر

ڏکين لفظن جي معنیٰ

لفظ	معنیٰ
ابر	ڪڪر
آتش فشان	ٻرندڙ جبل
ڪارزار	جنگ جو ميدان
تپ	گرم
لرزہ	ڏڪڻ
ڪوهسار	جابلو سلسلو
يلان	بھادر سپاھي
پوست	ڪل
استخوان	هڏا
اجل	موت
قلب	دل (وچ)
مرغ روح	روح جا پکي
آشيان	آکيرو
دشت	جھنگ
رڻ	بيابان
سرڪش	باغي
لافون	ٻٽاڪون
سندم	مون جھڙو

هم ترازو	برابر
چرم	ڪل

مير حسن علي خان ٽالپر (احوال)

مير علي حسن خان ”حسن“ 1240ھ 1824ع ۾ ڄائو سندس والد جو نالو مير محمد نصير خان هو. 1843ع ۾ جڏهن انگريزن سنڌ تي حملو ڪيو تڏهن سندس عمر 19 سال هئي. هن به پنهنجي والد ۽ ٻين ٽالپرن سان گڏ قيد ٿي بمبئي پوني ۽ ڪلڪتي ۾ نظر بنديءَ کانپوءِ 1863ع ۾ سنڌ آيو. مير صاحب نه رڳو هڪ سٺو شاعر هو، چڱو نثر نويس پڻ هو، سندس جوڙيل مثنوي سنڌ جو شاهه نامو مشهور آهي، جنهن ۾ ڪلهوڙن ۽ ميرن جي وچ ۾ لڳل جنگ جو بيان آهي. هن 1344هجري، 1909ع ۾ وفات ڪئي.

بيتن جون سمجهاڻيون

جنگ جي ميدان جو هڪ ڏيک

(1)

ٻه لشڪر چوان يا ٻه درياءُ چوان،
ٻه لشڪر ها يا ابر آتش فشان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي منظر کي بيان ڪندي چوي ٿو ته آئون انهن کي ٻه لشڪر يا ٻه درياءُ چوان، ڇاڪاڻ ته اهي ٻئي لشڪر درياءُ جي لهرن وانگر چوليون هڻي رهيا هئا. يا اهي ٻئي لشڪر ڪارن ڪارن جيان هڪ ڦاٽندڙ جبل جيان هئا.

(2)

ايئن گرم ٿي آتش ڪار زار،
جو تپ لڙهه ٿيودر دل ڪوهسار.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي ميدان جو ذڪر ڪندي چوي ٿو ته جنگ جي ڪري جنگ جو ميدان ايئن گرم ٿيو جو زمين ٽپي پئي ۽ جبلن جا سلسلا به ڏڪي ويا.

(3)

پري باهه وئي در دماغ يـ____لان،
جلي جنهن ۾ ويا پوست ۽ استخوان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي بهادر سپاهين جو ذڪر ڪندي چوي ٿو ته انهن جي دماغ ۾ ويڙهه جي باهه ايتري قدر ته پري پئي جو جنهن ۾ سندن ڪلون ۽ هڏا به پري ٿي ويا.

(4)

رسيو جنهن جي سر تي اجل جو پيام
تنهن نوڙائي سر تن کي ڪيو ٿي سلام

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته ان جنگ ۾ جنهن کي به موت جو پيام اچي مليو، ان پيام کي دل سان ٿي نوڙي قبول ڪيو.

(5)

جدا ٿي قلب کان گهڻا روح ويا،
چڙي مرغ روح آشيانه هليا.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي منظر بابت چوي ٿو ته اهڙي گهمسان جي جنگ لڳي جو ڪيترن جا ئي هاءِ چڙي پيا ۽ روح وارا پکي به پنهنجا اکيرا چڙي هليا ويا.

(6)

لنگهي جنگ وڻي انداز کان پري
نه مشڪل هو جو دشت رڻ جو پري.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي منظر کي بيان ڪندي چوي ٿو ته جنگ تمام وڏي وڻي، جنگ ايتري ته وڏي وڻي جو جنگ جي ميدان ۾ ڪو به مشعل پري نه سگهيو.

(7)

اچي پهتو جنهن وقت در دشت جيئن
اتي بيهي لافون ٿي هنياڻين ٿي هيئن.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي منظر کي بيان ڪندي چوي ٿو ته جڏهن اهڙي ڪوڙي پهلوان جنگ جي ميدان ۾ اچي اهڙي قسم جون ڊاڙون ٿي هنيون.

(8)

سندم ناه ڪو مت جو تنهن سان وڙهان
اچي دل جهلي جي ڪو هوءِ پهلوان

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي منظر کي بيان ڪندي چوي ٿو ته هن ڪوڙي پهلوان ٿي چيو ته مون جهڙو ڪو ٻيو ناهي. جنهن سان آئون مقابلو ڪريان. جيڪڏهن آهي ته دل جهلي اچي مون سان مقابلو ڪري.

(9)

ڏسي قوت زور بازو سندم،
نه ٿي سگهندو ڪو هر ترازو سندم

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي منظر کي بيان ڪندي چوي ٿو ته هن ڪوڙي پهلو ان هٿ وڌائي، فخر ڪندي چيو ٿي ته منهنجي ٻانهن جي طاقت ڏسي ڪو منهنجي برابر ٿي نه سگهندو.

(10)

ڏٺو مير فتح علي خان دلير
گذر آه آيو ڍڪي چرم شير

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر جنگ جي منظر کي بيان ڪندي چوي ٿو ته جڏهن مير فتح علي خان جهڙي بهادر ان کي ڏٺو ته چيائين ته هو گذر بزدل شينهن جي ڪل پهري ڦوڪون هڻي رهيو آهي پر هو ڪوڙو، جنگ جو تاب سهي نه سگهندو.

6. مير عبدالحسين ”سانگي“

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
اهل نظر	بزرگ، وڏا
مرغوب	راغب ٿيڻ، پسند اچڻ
طلب	گهرج
تنب	وڌائي، هٿ
توت ٿيلارا	غرور، تڪبر
ٿرڻ	پري رهڻ، پاسو ڪرڻ
راج	قبيلو، خاندان
آشنائي	واقفيت، سڃاڻپ
پرت	محبت، پيار
پلڻ	پري رکڻ
ڏنگن	ڏاڍن
ڌرڻ	پاسو ڪرڻ
واجب	ضروري

مير عبدالحسين ”سانگي“ (احوال)

مير عبدالحسين سانگي جي والد جو نالو مير عباس علي هو. هن جي والد مير عباس علي هڪ انگريز خاتون سان ڪلڪتي جي هزارِي باغ ۾ نظربنديءَ دوران شادي ڪئي، جنهن مان مير عبدالحسين سانگي 1851ع ۾ پيدا ٿيو. 1857ع ۾ والد جي وفات کانپوءِ هن جي چاچي مير حسن علي خان ان جي سنڀال ڪئي ۽ پنهنجي چاچي سان گڏجي سنڌ ۾ آيو. حيدرآباد ۾ تعليم حاصل ڪيائين. سرڪار طرفان کيس اسپيشل فرسٽ ڪلاس مئجسٽريٽي جو عهدو مليو. سانگيءَ کي ننڍپڻ کان وٺي شاعري جو شوق هو. اڳتي هلي سانگي پنهنجي دور جي وڏن شاعرن ۾ ليڪچر لڳو. سنڌ جا ناميارا شاعر سندس محل ۾ اچي محفلون ڪندا هئا. سانگي 12 جون 1924ع ۾ وفات ڪئي. هن کي سنڌي غزل جو بادشاهه سڏيو وڃي ٿو. سندس ڪتابن مان ”ديوان سانگي، لطائف لطيفي ۽ ڪليات سانگي“ ڪافي مشهور آهن، جيڪي ڇپجي چڪا آهن.

بيتن جون سمجهاڻيون

(1)

آهي دنيا ۾ جي رهڻ واجب
سور تنهن جا آهن سهڻ واجب

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪڏهن توهان کي هن دنيا ۾ رهڻو آهي ته پوءِ توهان کي هن دنيا جا ڏک ۽ تڪليفون برداشت ڪرڻا پوندا.

(2)

اهل نظرن کي جا اچي مرغوب
چال اهڙي آهي چلڻ واجب

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته توهان اهڙي هلت هلو جيڪا توهان جي وڏڙن ۽ بزرگن کي پسند اچي.

(3)

توڙي درياءُ يا سمنڊ هجي
ٿيو طلب يار ۾ ترڻ واجب

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته توهان کي جيڪڏهن منزل حاصل ڪرڻي آهي ته پوءِ توهان کي ان جي طلب ۾ درياءُ يا سمنڊ به پار ڪرڻو پوندو.

(4)

تڏن مان ڪن جي ٿو ٿيلارا
انهيءَ ٽولي کان ٿيو ترڻ واجب

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اهي ماڻهو جيڪي هن وڏائي ۽ تڪبر ڪن ٿا انهن جي صحبت کان پري رهڻ گهرجي.

(5)

نيڪ و بد جيڪي ڪو چوي سو چوي
تنهن تي هرگز نه ڪن ڪرڻ واجب

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪڏهن توهان کي هن دنيا ۾ ڪير ڀلو يا خراب چوي ٿو ته به توهان هرگز ان جي ڳالهه تي ڌيان نه ڏيو.

(6)

رات کي ڏينهن، ڏينهن کي چئ رات
راج ۾ جي اٿي رهڻ واجب.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪڏهن توهان کي هن دنيا سان هلڻو آهي ته پوءِ دنيا جي روش مطابق ها ۾ ها ملائي پوندي.

(7)

آشنائي جا وڻ به ويا وڃي،
ڀرت کان پاڻ کي ڀلڻ واجب.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته انسانن مان سڃاڻپ واري خصلت نڪري وئي آهي، انڪري محبت ۽ پيار واري پرچار کان پاڻ کي پري رک.

(8)

پهلواني جو وقت ويو گذري.
آهي ڏنگن کان ٿيو ڏرڻ واجب

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته هاڻي بهادري جا جوهر ڏيکارڻ جو وقت ناهي رهيو ۽ ٻرن ماڻهن کان خوف کائڻ جو وقت اچي ويو آهي.

(9)

”سانگي“ آهي صلاح تان ڪنهن کي،
سور ناهن ڪڏهن سلڻ واجب.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر ”سانگي“ اسان کي صلاح ڏيندي چوي ٿو ته پنهنجي تڪليف ڪنهن کي به ٻڌائڻ ضروري ناهي، مطلب ته ڪنهن سان ڌڪ وٺڻ جو وقت ناهي رهيو.

7. مرزا قليچ بيگ

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنى
روز جزا	قيامت جو ڏينهن
هلاڪ	پريشان
حرص	لالچ
سرڪشي	مغروري
رنج و بلا	مصيبت

مرزا قليچ بيگ (احوال)

مرزا قليچ بيگ جا وڏڙا جارجيا، گرجستان (ايشيا تڪ ترڪي) جا رهاڪو هئا. سندس ڏاڏو هڪ عيسائي امير هو. هن جي پٽ جو نالو سڏني هو. ايران جي هڪ جاگيردار سڏني کي مسلمان ڪري مٿس فريدون بيگ نالو رکيو. مير ڪرم علي خان جڏهن ايران ويو فريدون بيگ کي پاڻ سان گڏ وٺي آيو. مير ڪرم علي خان فريدون بيگ کي مرزا خسرو بيگ جي سنڀال هيٺ ڇڏيو. مرزا خسرو بيگ کيس نياڻي ڏني جنهن مان کيس ست پٽ ۽ ٻه نياڻيون ٿيون، انهن مان ٽيون نمبر پٽ مرزا قليچ بيگ هو. هن جو جنم 4 محرم 1270 هجري - 1853 ع ۾ تندي ٺوڙهي ۾ ٿيو. قرآن شريف، عربي، فارسي ۽ سنڌي جي تعليم کانپوءِ حيدرآباد جي سرڪاري هاءِ اسڪول ۾ تعليم ورتائين. ان کانپوءِ ايليفنستن ڪاليج ۾ بي - اي ۾ داخلا ورتائين، مختيار ڪاري جي عهدي کانپوءِ ڊپٽي ڪليڪٽر ٿيو. سنڌ جو هي عظيم ليکڪ هڪ ئي وقت شاعر، ناٽڪ نويس، مورخ ۽ مترجم هو. سندس اصل توڙي ترجما ڪيل ڪتابن جو تعداد سون تائين پهچي ويو. سنڌ جي عظيم ليکڪ مرزا قليچ بيگ ستهتر (77) ورهين جي ڄمار ۾ 03 جولائي 1969 ع تي وفات ڪئي. مرزا قليچ بيگ کي سنڌ جو ”شيكسپيئر“ به چوندا آهن.

بيتن جون سمجهاڻيون

(1)

فخر دولت تي نه ڪر اي دل خدا جي واسطي،
مال ملڪ ۽ تاج تخت آهن فنا جي واسطي.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي دل! خدا جي واسطي مال، دولت، بادشاهي جيڪي سڀ هڪ ڏينهن ختم ٿي وينديون. انهن تي غرور ۽ تڪبر نه ڪر.

(2)

ڇا ڪندو ڪو اصل تي يا نسل تي پنهنجي غرور،
اصل نسل انسان جو آهي نما جي واسطي

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته ڪير پنهنجي خاندان يا نسل تي تڪبر، هٽ، وڏائي ڪهڙي ڪندو اصل ۾ اهو سڀ ڪجهه ڏيکاءِ جي لاءِ آهي.

(3)

ڪا ڪمائي ڪر هتي هُت آهي عملن جي پڇا
نيڪ بد آهي اصل روزِ جزا جي واسطي.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي انسان! هن دنيا ۾ ڪا نيڪ عملن جي ڪمائي ڪري وٺ، ڇاڪاڻ ته آخرت ۾، دنيا ۾ ڪيل نيڪين ۽ برائين بابت توکان پڇا ڪئي ويندي.

(4)

پاڻ کي ٿو عيش عشرت ليءِ ڪرين ناحق هلاڪ
هر طرح حيران ٿين حرص وهوا جي واسطي.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته تون پاڻ کي هرو ڀرو عيش و عشرت لاءِ پريشان ڪري رهيو آهين ۽ اهو سڀ ڪجهه لالچ جي ڪري ٿئي ٿو. دنيا جي خاطر ڇو پاڻ کي پريشان ڪري رهيو آهين.

(5)

لطف ۽ احسان هر ڪنهن تي ٿو جڳائي ڪرڻ،
سرڪشي گهرجي ڇڏڻ شرم و حيا جي واسطي.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي انسان! تو کي هر ڪنهن تي احسان ڏيئي ڪرڻ جڳائي ٿي، تون شرم و حيا جي ڪري پنهنجي هن وڏائي ۽ مغروريءَ کي ڇڏي ڏي.

(6)

خود پرستي، خود نمائي، خود خيالي غرق ڪر،
نفس سان ڪر جنگ تون، صلح و صفا جي واسطي

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته خود غرض پنهنجو پاڻ کي پڏائڻ ۽ پنهنجي خود پسند خياليءَ کي ڇڏي ڏي. انهن غلط خيالن کي ختم ڪرڻ لاءِ پنهنجي نفس سان جنگ ڪر ۽ امن ۽ محبت سان رهڻ جي ڪوشش ڪر.

(7)

صبر سان تون دور هن دنيا دورنگيءَ جو لنگهه
هر ڪو پيدا آ ٿيو رنج و بلا جي واسطي

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي انسان! تون خاموشي ۽ صبر سان هن ٻٽن معيارن جي دورنگي دنيا مان لنگهي پار ٿي، هتي هرڪو مصيبتون، پريشانيون ۽ ڏک سهڻ لاءِ پيدا ٿيو آهي.

(8)

ٿو گهري هر وقت جڳ جو خير قادر کان ”قليج“
هٿ ڪٿي درگاه حق جي ۾ دعا جي واسطي.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر الله پاڪ جي درٻار ۾ هٿ ڪٿي دعا ٿو گهري ته اي الله سائين! هن دنيا جو هر وقت خير رکجان.

8. محمد صديق ”مسافر“

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
ويساڪ	هندي مهيني جو نالو
لڪون ۽ جهولا	گرم هوائون
ڏکيرو	مشڪل
رولا	هيڏانهن هوڏانهن ڦرڻ
پڪا	وينجڻا
ڪٽولا	ڪٽون
ري	ڪانسواءِ
آڌر	سھاري
سُجھي	سمجھي
هِنيا	دل
مهر	رحمت
سنگھار	مائٽ، مارو
فلڪ	آسمان
نڪترن	نڪت، تارن جو جھرمٽ (ميڙ)
عرش	آسمان
ڪثرت	گھڻائي
وحدت	هڪڙائي
تڪوئي تاڻي	غور سان ڏسي
تاڏون	ٽپا

محمد صديق ”مسافر“ (احوال)

محمد صديق ”مسافر“ ولد گلاب خان تنڊي باگي ضلعي بدين ۾ 1879ع ۾ ڄائو، سنڌي ماستريءَ مان ترقي ڪري 1934ع ۾ سنڌ مسلم ادبي سوسائٽي جي مئنيجنگ ڪميٽيءَ جو ميمبر ٿيو. تصنيف ۽ تاليف ڪميٽيءَ ۾ پاڻ ميمبر هو. شاعر نقاد، نثر نويس ۽ بهترين استاد هو. اخبار تعليم جو ايڊيٽر پڻ ٿي رهيو آهي. 41 ڪتابن جو مصنف پڻ آهي. محمد صديق ”مسافر“ 1961ع ۾ وفات ڪئي.

بيتن جون سمجهاڻيون

(1)

ويساک جو مهينو، جنهن ۾ لکون ۽ جهولا،
ڄڻ آسمان اڇليا، ٿي گرم گرم گولا.
گذريو ٿي ڏينهن ڏکيرو، پر رات جو به رولا
ڪن کي پڪا هٿن ۾، ڪن جا کڏن کٽولا

*****

”تڏڪار ڪا ٿئي“ ايءُ وات سڀ جي وائي،
”ري مينهن مهر“ جي ٻي آڌر سجھي نه ڪائي.

سمجھاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جڏهن ويساک جو مهينو اچي ٿو ته گرم گرم هوائون گهلن ٿيون. ايئن لڳندو آهي ڄڻ آسمان مان ڪنهن باهه جا گولا وسايا هجن. ڏينهن ته نهيو پر رات جو آرام به نه ايندو آهي. پوءِ ڪن کي ڏينهن جو هٿن ۾ هولا پڪا هٿا پوندا آهن ۽ ڪي وري رات جو پنهنجون کٽون کڏن تي وڃي وجهندا آهن. سڀڪو پيو چونڊو آهي ته الله سائين ڪا رحمت وسائي ۽ ڪا تڏڪار ٿئي، انهيءَ کانسو ڪا راهه نه آهي. رب پنهنجي رحمت ڪري.

(2)

هارين هنيا لهي ويا، دل سست ڪئي سنگهارن،
پروردگار پل پل، پي ياد ڪيو پنهورن
ٿي بيقرار فطرت، پسنديئي ئي بيقرارن
پيو ٿرڻلو فلڪ ۾، منجهه نڪترن سيارن.

*****

ات عرش جون هنيون پڻ، بي اختيار ٿي پيو.
هارڻ هنجن جي ڪارڻ، تهڊل تيار ٿي پيو.

سمجھاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته ويساک جي موسم جي ڪري هارين جا دل لهي ويا آهن. مارو ماڻهو سست ٿي پيا آهن ۽ هر وقت پنهنجي پاڻهار کي ياد پيا ڪن. انهن جي بيقاراري ڏسي نيٺ قادر جي قدرت بيقرار ٿي پئي ۽ آسمان ۽ ستارن جي جهرمت (ميڙ) ۾ ٿرڻلو مڇي ويو اتي پڻ آسمان جي دل ڇاڪ ٿي، مينهن جي صورت ۾ دل سان هنجون هارڻ لڳي.

(3)

موليٰ جي مهر برسي، ڌرتيءَ جي اڃ اجهائي،
سر سبز سينو ان جو، مرڪي هينئر نماڻي،
ٿر بر تلاءِ ترين، پلٽيو پلر جو پاڻسي،
گل ڦل ٿريا ولين ۾، وڻڪار موج ماڻي

*****

برسات ري بڪن ۾ ، جي ٿي ويا ها پورا،
ٽپيو ڏين ٿا تادون ، اڄ ڍور سي سمورا.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته الله سائين پنهنجي رحمت جو مينهن وسايو ۽ ڌرتيءَ جي اڄ اجهامي وئي. ڌرتي جو سينو سائو ٿي ويو ۽ هن ڌرتي جي نياڻين خوشيون ملهائون. بيابان، رڻ پٽ، ڍنڍون، ترايون مينهن جي پاڻيءَ سان پرڄي ويون. هر هنڌ باغن ۾ ولين ۾ قسمن قسمن گل ڦل پيدا ٿي ويا. وڻن ۾ موج ۽ مستي اچي وئي. جيڪي غريب مارو برسات جي نه پوڻ سبب مايوس ٿي ويا هئا. اڄ اهي مالوند ماڻهو خوشيون ملهائي رهيا آهن.

(4)

اپ ڪي ڏني امانت، ڌرتيءَ بخار سان جا،
اپ ڪئي ادا امانت، لڙڪن قطار سان سا،
قدرت ڪشش پنهني ۾ ، ڪئي اهڙي ڪار سان ڪا
ڪثرت ۾ نقطو وحدت، لائين تار سان ڇا.

*****

پوءِ موج ۾ ”مسافر“ برسات ڇو نه آئي؟
ٿو ڌرو ڌرو جنهن جو، تن کي تڪوئي ٿاڻي

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته ڌرتي بخارات جي صورت ۾ آسمان کي جيڪا امانت ڏني آسمان اها امانت مينهن وسائي واپس موٽائي ڏني. الله سائين پنهنجي طاقت سان پنهني کي لاجواب طريقي سان ملايو. مطلب ته ان وحدت ۽ ڪثرت واري نقطي جي وضاحت ڪيل آهي. شاعر آخر ۾ پاڻ سان مخاطب ٿيندي چوي ٿو ته پوءِ اهڙي مستي ۾ برسات ڇو نه پوي جتي هر ڌرو ڌرو دل کي پانهجي وڃي ٿو.

9. ڪشچند بيوس

ڏکين لفظن جي معنیٰ

لفظ	معنیٰ
جائداد	ملڪيت
ورثي	حصي
وبال	مصيبت
زير بار	هينيان
گروي	ٻئي وٽ پيسن تي رکيل
اونو	فڪر، ڳڻتي
جوڪي	ڏکيائي
جنجال	پريشاني
هانو	دل
ونئن	پري
آجي	آزاد
اوچ	وڌائي
حريص	لالچي
خبيث	پليٽ
چانگي	وڻ جون تاريون وڍي
چنو	چير
محصول	ٽيڪس، چنگي
ڍوڍي	ماني
خمار	نشو
غالب	ڪنهن شيء تي قبضو ڪرڻ
چنتا	ڳڻتي
چوچڙي	باه، چٽنگ
پٽڪار	هوا جا سوساٽ

ڪشچند بيوس (احوال)

ڪشچند تيرٿ داس ڪٿي 1885ع ۾ لاڙڪاڻي ۾ جنم ورتو. سندس وڏا اصل ملتان جا هئا. سندس پڙ ڏاڏو اصل اٽڪل 18 هين صدي جي وچ ڌاري لاڙڪاڻي اچي رهيو. فائنل پاس ڪري، پرائمري ماسٽر ٿيو. ٽي سال ٽريننگ ڪاليج جا پاس ڪري هيڊ ماسٽريءَ تائين پهتو. 1940ع ۾ پيشن ورتائين، ان کانپوءِ طب جو ڌنڌو شروع ڪيائين. 23 سيپٽمبر 1947ع تي هن فاني دنيا مان لاڏاڻو ڪيائين..

بيتن جون سمجھاڻيون

(1)

جا آھـ جائداد نہ ورثي و بال کان،
 ٿيندي نہ زیر بار جا گرويءَ جي خيال کان،
 اونو نہ جنهن کي آھي ڪو جوکي جنجال کان،
 ھلڪي رھي جا ھانو تي سولي سنڀال کان،

*****

جنهن ۾ غرور زر نہ سراسر سگھي گھڙي،
 الا! جھريءَ مَ شال غريبن جي جھوپڙي!

سمجھاڻي: ھن بيت ۾ شاعر چوي ٿو تہ جيڪا ملڪيت، حصيداريءَ جي مصيبت کان آجي آھي جيڪا پئسن تي گروي نہ ٿيڻ جوڳي آھي. جنهن کي ڪنھن بہ پریشاني ۽ فڪر جي ضرورت ناھي. جيڪا سنڀال ڪرڻ ۾ انتهائي سولي آھي. جنهن ۾ ڪڏھن بہ غرور، ٽڪر، ھٿ، وڏائي داخل ٿي نٿي سگھي. الله سائين غريبن جي اھڙي جھوپڙي ڪڏھن بہ نہ ڏھي.

(2)

جا وٺڻ وڃي ٿي چيز ڪنھن نازڪ نفيس کان،
 آجي رھي جا اوچ گذاري جي ريس کان
 پٺ تي پناھ ۾ رھي حاسد حريص کان،
 ڌاري نہ خاص خوف ڪو خوني خبيث کان.

*****

بي ڪُرف ۽ ڪڙي رھي سوگھي صندوقڙي،
 الا! جھري مَ شال غريبن جي جھوپڙي!

سمجھاڻي: ھن بيت ۾ شاعر چوي ٿو تہ جيڪا نازڪ نفيس شين کان ھميشہ پري رھي ٿي جنهن ۾ قيمتي شين جي ڪا جاءِ نہ آھي، جيڪا لالچ جي حرص ۽ ساڙ کان پاڪ آھي. جنهن ۾ ڪنھن خبيث ۽ پليت جو ڪو بہ خوف ناھي. جيڪا بنا تالي ۽ ڪڙي ۾ محفوظ آھي. الله سائين! غريبن جي اھڙي جھوپڙي ڪڏھن بہ نہ ڏھي.

(3)

چانگي چنو اڏيائون جو لامن لڪن منجهان،
 سادو اجهو سڻيائون پراڻن پڪن منجهان،
 کاڍو ڪڍيائون ڪڙپ جي ڪانن ڪڪن منجهان،
 پورهيو پڻيائون پاڻ ۽ سرتن سڪن منجهان،

*****

مفتي مدد تي آيا مڇي مڙس ٿي مڙي،
 الا! جھري مَ شال غريبن جي جھوپڙي!

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جنهن کي لامن لکن جي ڪانن منجهان ٺاهي اڏيو ويو آهي، جنهن کي پراڻن ڪانن، تيلن منجهان سادي گهر طور ٺاهيو ويو آهي. جنهن کي انهن مارو ماڻهن پنهنجي هٿ جي محنت ۽ هنر سان ٺاهيو آهي. سڀئي نيڪ مرد ٻڌي ڪري هٿ هٿ وجهي ان کي ٺاهيو اٿن. الله سائين! غريبن جي اهڙي جهوپڙي ڪڏهن به نه ڏهي.

(4)

جنهن تي نه نقش ساز کي ڪو ناز ٿو رهي،
رازو ڊڪڻ نه جنهن تي ڪو لوهار ٿو وهي،
چوني، پٿر يا سر جو نه سر بار ٿي سهي،
”محصول جاءِ“ گاهه جي هيٺيان نه جا گهي.

*****

مسواڙ بي مهار جي آهي نه جا پڙي،
الا! جهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جنهن ۾ نه ڪو ڇٽ ڇٽيل آهي، جنهن تي نه رازي وادي ۽ نه لوهار ڪم ڪيو آهي. جنهن ۾ نه چن، پٿر جو ڪم ٿيل آهي. جنهن تي نه ئي ڪو ٽيڪس وغيره لاڳو ٿئي ٿو، جنهن جي ڪا مسواڙ وغيره به ناهي. الله سائين! غريبن جي اهڙي جهوپڙي ڪڏهن به نه ڏهي.

(5)

سج چنڊ واجهه ٿو وجهي جنهن جي وڻن منجهان،
ترڪيو اچن ٿا ترورا تارن ڪٽين منجهان،
پٽڪا ڪندي پڄي هوا جنهن جي پتين منجهان،
ڇٽڪار مينهن ٿو ڪري ڇٽڪي ڇتين منجهان،

*****

قدرت سنڌي ڪمال، صحت لاءِ سوکڙي،
الا! جهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جنهن جي سوراخن مان سج ۽ چنڊ جي روشني اندر اچي ٿي، جنهن جي ديوارن جي سوراخن مان هوا تيزي منجهان اچي ٿي. مينهن پنهنجي ڇٽڪار ڪري ٿو. قدرت پنهنجي ڪمال سان غريبن کي جيڪا صحتمند رهڻ لاءِ سوکڙي ڏني آهي. الله سائين! غريبن جي اهڙي جهوپڙي ڪڏهن به نه ڏهي.

(6)

جنهن ۾ جشن مڇي مٺي ڍوڍي جوار تي،
سادو گذر وجهي نه طبيبن تنوار تي،
پورهيو وجهي ٿو واڌ وڏيري ڄمار تي،
غالب پوي نه حرص خوشيءَ جي خمار تي،

*****

”بيوس“ جتي جلائي نه چنتا جي چوڇڙي
الا! جهري مَ شال غريبن جي جهوپڙي!

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جنهن جهوپڙي ۾ جوئرجي اتي مان ماني پچڻ تي خوشي ملهائي وڃي ٿي. سادو کاڌو کائڻ سان ڪڏهن به ڪا بيماري نه ٿي اچي. جنهن ۾ پورهيو ڪندڙ ماڻهو صحتمند رهن ٿا ۽ وڏي عمر ماڻين ٿا. هن ۽ وڏائيءَ نٿا ڪن. ”بيوس“ جتي ڳڻتي ۽ پریشانيءَ جي ڪابه پرواهه ۽ باهه نٿي پڙڪي. الله سائين! غريبن جي اهڙي جهوپڙي ڪڏهن به نه ڏهي.

10. غلام احمد نظامي

ڏکين لفظن جي معنیٰ

لفظ	معنیٰ
بشر	انسان
تنگدستي	پئسن جي تنگي
مفلسي	غربت
ملت	قوم
مهندار	اڳواڻ
عدو	دشمن
بخت	نصيب
بیدار	سجاڳ
طفيل	ذريعي

غلام احمد نظامي (احوال)

غلام احمد نظامي 15 جون 1895ع ۾ ڪراچيءَ ۾ ڄائو. سندس پيءُ جو نالو محمد صديق آهي. نشر توڙي شعر ٻنهي ۾ لکيو اٿس. پاڻ 1950ع ۾ ڪراچي ۾ وفات ڪيائين.

بيتن جون سمجهاڻيون

سچائي جو انجام

(1)

سچائيءَ جو جيڪو طلبگار ٿيندو،
اهو باغ جنت جو حقدار ٿيندو،

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪو انسان سچائيءَ جي ڳولا ڪندو، اهو ئي آخرت ۾ جنت جو حقدار ٿيندو.

(2)

خدا کانسواءِ مهل مشڪل ۾ ڪوئي،
نه حامي نه ساٿي مددگار ٿيندو.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته الله سائين کانسواءِ مشڪل وقت ۾ ڪير به مددگار، ساڻ ڏيڻ وارو ڪو به ناهي.

(3)

رهيو جي بشر ڪوبه غافل جهان ۾،
مصيبت ۾ آخر گرفتار ٿيندو.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪو هن دنيا ۾ رهي غافل ٿيندو، اهو ئي آخرت ۾ مصيبت ۽ پريشانيءَ ۾ مبتلا ٿيندو.

(4)

ڏسي تنگ دستي ۽ مفلسي ۾،
پڇي پاءُ کان پاءُ بيزار ٿيندو.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اهڙو وقت اچي ويو آهي جو تنگدستي، مفلسي ۽ غربت ۾ پاءُ پاءُ کان بيزار آهي ۽ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ لاءِ تيار ناهي.

(5)

سدا ڀروسو جنهن جو آهي خدا تي،
سو دريائي غم مان تري پار ٿيندو.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪو انسان هميشه الله تعاليٰ تي يقين رکي ٿو اهو ئي انسان مشڪلاتن ۽ مصيبتن مان الله جي مدد سان نڪري ويندو.

(6)

ڪندو قوم جي جيڪو خدمت سدا،
اهو ملڪ وملت جو مھدار ٿيندو.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪو ليڊر اڳواڻ قوم جي پلي لاءِ ڪم ڪندو اهو ئي قوم جو بهترين اڳواڻ ٿيندو.

(7)

اچي پيش پوندو عدو خود ادب سان،
جڏهن هي ستل بخت بيدار ٿيندو.

سمجھائي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جڏهن توهان جو ستل پاڳ سجاڳ ٿيندو ته توهان جو دشمن به اچي توهان جي اڳيان پيش پوندو ۽ توهان جا پاڳ جاڳي پوندا.

(8)

طفيل محمد ”نظامي“ خدا جو،
يقينا قيامت ۾ بيدار ٿيندو.

سمجھائي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اسان کي آخرت ۾ الله تعاليٰ جو جلوو حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جي صدقي ضرور نصيب ٿيندو.

11. حاجي احمد ملاح

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
دم	گهڙي، پل
خاڪ	مٽي
خاقان	بادشاهه
خانگهيون	محلاتون، درويشن جي رهڻ جو جايون
هر صلاحيون	ڪچهريون
سڳا سڳر	عزيز دوست
صبوحيون	شراب جي دنگي
جمعيت	طاقت واري جماعت
جمال	حسن
برهه	عشق محبت
مانجهاندي	ٿوري دير
ماڳ	هنڌ
ورڻ	واپس ٿيڻ
ڪوهه	چو؟
ڳت گراهيون	غلامي جا طوق، پاڪر
پنارا	واسطه
صاحبون	حڪومتون
صلاحيون	ڳالهيون

مولوي حاجي احمد ملاح (احوال)

مولوي حاجي احمد ملاح ولد ناگيو ملاح 1877ع ۾ ڳوٺ ڪنڊي ضلعي بدين ۾ ڄائو. ديني تعليم حاصل ڪرڻ بعد مدرسي مظهرالعلوم ۾ مدرس ٿيو. 1932ع ۾ مذهبي مباحثي ڪانپوءِ اتان هليو ويو. ۽ بدين ۾ ڪجهه وقت رهڻ کانپوءِ پنهنجو مدرسو قائم ڪيائين. مولانا صاحب قرآن پاڪ جو سنڌي ۾ منظوم ترجمو پڻ ڪيو آهي. سندس شاعري ٻولي، لغت ۽ انيڪ گڻن سان ڀريل آهي. شاعري ۾ سندس منفرد انداز آهي. 12 ڪتابن جو مصنف آهي. 19 جولاءِ 1969ع تي بدين ۾ وفات ڪيائين.

بيتن جون سمجهاڻيون

خواب آهي يا خيال

(1)

در ڪو آهيون يا نه آهيون، خواب آهي يا خيال،
هي بزرگيون بادشاهيون، خواب آهي يا خيال.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته هيءُ دنيا جتي خبر ناهي ته اسان هڪ گهڙيءَ لاءِ آهيون يا نه آهيون. اهو سڀ خواب ۽ خيال آهي. هي اسان جون بزرگيون بادشاهيون به هڪ خواب يا خيال وانگر آهن.

(2)

خاک ٿيندا خاک ۾، خاقان توڻي خان سڀ،
هي خوشيون هي خانگههون، خواب آهي يا خيال.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته هن دنيا ۾ امير توڙي غريب سڀ مٽي ۾ ملي ويندا. اهي خوشيون، محلاتون سڀ هڪ خواب يا خيال وانگر آهن.

(3)

هڪ ڪلو آئين هتي، ويندين پڻ هتان هڪ ڪلو،
هڪ ٻئي سان هر صلاحون، خواب آهي يا خيال.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي انسان! تون هن دنيا ۾ اڪيلو آئين ۽ هتان پڻ اڪيلو ويندين. هي اوهان جون هڪٻئي سان ملاقاتون ۽ مشورا سڀ هڪ خواب يا خيال وانگر آهن..

(4)

هي سڳا ۽ سڳر، هي صاحبيون هي صحبتون،
هي صبحيون، هي صراحيون، خواب آهي يا خيال.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي انسانو! هي توهان جا مٽ مائٽ، عزيز دوست، هي حڪومتون، هي توهان جون مدهوشيون سڀ هڪ خواب يا خيال وانگر آهن..

(5)

هي جواني يار جاني، هي جمعيت، هي جمال.

هي بدن تي برهم باهيون، خواب آهي يا خيال.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته هي توهان جو جوڀن، هي توهانجا دلي دوست، هي توهانجو حسن ۽ جمال، هي توهانجو گرم جوشيءَ سان ملڻ سڀ هڪ خواب يا خيال وانگر آهن..

(6)

مائٽاڻو ملڪ ٻيو ڪو، هي ته مانجهندي جو ماڳ،
راهه ۾ ڪيئن رات راهيون، خواب آهي يا خيال.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي انسان! هي دنيا ٿوري وقت لاءِ آهي. اصل توهانجو ماڳ يا وطن ڪو ٻيو آهي. توهان هن ۾ ڪيسيتائين رهي سگهندو. هي سڀ هڪ خواب يا خيال وانگر آهن..

(7)

ڪر ورڻ واري وطن ڏي، ڪوه گذارين قيد ۾،
ڪڍ ڳچيءَ مان ڳٽ گراهيون، خواب آهي يا خيال.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي انسان! پنهنجي اصل وطن ڏانهن واپس ٿيڻ جي ڪر. هي دنيا ته قيد خانو آهي، ڇو ويٺو هتي وقت گذارين. پنهنجي ڳچيءَ مان غلاميءَ جون زنجيرون لاهي ڦٽي ڪر. هي سڀ هڪ خواب يا خيال وانگر آهن.

(8)

آه ”احمد“ چئي، امن جو آسرو الله وٽ،
ٻيا پٺارا ۽ پناهيون، خواب آهي يا خيال.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته مون کي پڻ الله تعاليٰ وٽان سهاري جي اميد آهي. ٻيا سڀ سهارا ۽ پناهه گاهون سڀ هڪ خواب يا خيال وانگر آهن.

12. رشيد احمد لاشاري

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
ڏولارا	تڪليفون

مٿارا	طاقتور
پٿر	ڪليل
لعل	هيرا
دلداري	آٽ، سهارو
موڪن	ڪن

رشيد احمد لاشاري (احوال)

رشيد احمد لاشاري 1920ع ۾ ملڪدار ڳوٺ، تعلقي نصيرآباد ضلعي سبي بلوچستان ۾ ڄائو. ماهنامي ”نئين زندگي“ جو ڪجهه عرصو ايڊيٽر پڻ رهيو آهي. 20 سيپٽمبر 1970ع تي وفات ڪيائين.

بيتن جون سمجهاڻيون

ديس ڏني دلداري دل کي (قومي نغمو)

(1)

ديس ڏني دلداري دل کي،
ديس ڏني دلداري.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته مون کي منهنجي وطن، منهنجي دل کي آٽ ۽ دلاسو ڏنو آهي.

(2)

ڏور ٿيا سڀ ڏک ڏولاوا،
سڪ جي ٿي سرداري..... دل کي،
ديس ڏني دلداري

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته سڀ تڪليفون ختم ٿي ويون آهن ۽ سڪ غالب ٿي ويو آهي. منهنجي وطن منهنجي دل کي دلاسو ڏنو آهي.

(3)

مينهن وٺا ۽ ٿيون گلزاريون،
هر جا آهن باغ بهاريون،
خوش ڏسجن ٿا هاري..... دل کي،
ديس ڏني دلداري

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته مينهن وسڻ کانپوءِ گل ڦل ٿڌي پيا آهن. هر جاءِ خوشيون ملهائون پيون وڃن. هاري ناري سڀ خوش آهن منهنجي وطن مون کي دلداري ڏني آهي..

(4)

مارو مرد متارا مانجهي،

محنت موڪن صبح ۽ سانجهي،
بار ڪٿن ٿا باري..... دل کي
ديس ڏني دلداري

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته هن ديس جا ماڻهو طاقت وارا، مانجهي مڙس، رات ڏينهن محنت ڪن ٿا، ڏکڻ ۽ تڪليفن جو بار ڪٿن ٿا. مون کي منهنجي وطن اها دلداري ڏني آهي.

(5)

ديس جي پڪڙيل پٿر پٽن ۾،
جهنگلن، جبلن ٿرڻ ٻرن ۾،
لعل لڏا ”لاشاري“..... دل کي،
ديس ڏني دلداري

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته وطن جي تڙيل پڪڙيل زمين تي جهر جهنگ، بيابان، ٿرڻ ٻرن ۾ لاشاريءَ هيرا لعل لڏا آهن، ديس مون کي اهڙي دلداري ڏني آهي.

13. حافظ محمد احسن

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
صداقت	سچائي
خادم	خدمت ڪرڻ وارو
خار	ڪنڊو

علمدار	جهنڊو ڪٿي هلندڙ
سالار	اڳواڻ، رهنما
مخدوم	جنهن جي خدمت ڪئي وڃي
الفت	محبت
واسي	رهندڙ
گويا	ڄڻ
بي خار	بنا ڪندي

حافظ محمد احسن (احوال)

سندس والد جو نالو جمع خان چنا آهي. حافظ صاحب 12 اپريل 1900ع تي ڳوٺ ملڪاڻي ضلعي دادو ۾ ڄائو. تعليم سنڌي، فارسي ۽ عربي هيس. نثر ۽ شعر ٻنهي ۾ لکيو اٿس. مذهبيات ۽ اخلاقيات سندس پسنديده موضوع آهن. 16 ڪتابن جو مصنف آهي. حافظ صاحب 86 سالن جي عمر ۾ 18 جون 1986ع تي وفات ڪيائين.

بيتن جون سمجهاڻيون

سينگار وطن جو

(1)

تي خوب وطن واسي وفادار وطن جو،
سينگار وطن جو
هر ڪم ۾ ۽ هر دم ۾ ٿي آڌار وطن جو،
سينگار وطن جو

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي وطن دوست ! توکان جيترو به ٿي سگهي پنهنجي وطن سان وفاداري ڪري، وطن جو سينگار بڻج. هر وقت هر ڪم ۾ وطن جو سهارو بڻج ۽ ان جو سينگار ٿي.

(2)

جنهن کي ٿي وطن پنهنجي سان الفت ۽ محبت،
سيني ۾ صداقت
هر حال ۾ سو ٿئي تومدگار وطن جو،
سينگار وطن جو

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جنهن کي پنهنجي وطن سان محبت، پيار ۽ سچائي آهي. اهو ماڻهو هر حال ۾ پنهنجي وطن جو مددگار ٿي ان جو سينگار بڻجي پوي ٿو.

(3)

رڪ سر تون تريءَ تي ٿي سدا مرد مجاهد،
ٿي حضرت خالد،
سالار سپهه جو ٿي علمدار وطن جو.
سينگار وطن جو

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته تون سدائين پنهنجي وطن جو مرد مجاهد ٿي سر تريءَ تي رڪي. حضرت خالد بن وليد رضه جيان اسلام جو سچو سالار ۽ علمدار ٿي، وطن جو سينگار ٿي ڏيکار.

(4)

مخدوم ٿيڻ چاهين ٿو ته ڪر قوم جي خدمت،
رڪ ديس سان الفت
ٿي خوب وطن دوست ۽ دلدار وطن جو،
سينگار وطن جو

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪڏهن تون پنهنجي خدمت ڪرائڻ چاهين ٿو ته پوءِ قوم جي خدمت ڪر. پنهنجي ديس سان پيار ڪر. پنهنجي وطن جو دوست بڻجي ۽ پنهنجي وطن جو دلدار ٿي ان جو سينگار بڻج.

(5)

هي پاڪ وطن آهي اسان جي لئي ”احسن“،
گويا ٿيو گلشن،
هرڪو گل ۽ گلشن ٿيوي خارو وطن جو،
سينگار وطن جو

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي احسن! هي اسان جو پاڪ وطن اسان لاءِ ڄڻ هڪ باغ جي مثل آهي. هن گلشن ۾ هر هڪ گل بنا خار يعني بنا ڪنڊي جي آهي. تون پنهنجي وطن جو سينگار بڻجي ڏيکار.

14. مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ رح

ڏکين لفظن جي معنيٰ

لفظ	معنيٰ
اطوار	طور طريقه
پوتار	وڏيرا
تهذيب	اٿڻ ويهڻ
زردار	دولتمند
ڪڇ	ڪوڙ
وير	سچا
وينجھار	پارڪو، ڄاڻو ماڻھو
ور	مڙس، گھوٽ
مڻين	هيران

مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ رح (احوال)

مخدوم محمد زمان ”طالب الموليٰ“ 04 آڪٽوبر 1919ع تي هالا ۾ جنم ورتو. سندس پيءُ جو نالو مخدوم غلام محمد آهي. پاڻ حضرت نوح رح جي سلسلي جا 16 سجاده نشين هئا. مخدوم صاحب سياسي، تعليمي ۽ ادبي خدمتون سرانجام ڏنيون آهن. پاڻ قومي اسيمبليءَ جا ميمبر رهيا. طالب الموليٰ هاسٽل هالا، طالب الموليٰ هاءِ اسڪول دادو سندس تعليمي خدمتن جو ثبوت آهي. پاڻ جميعت الشعراءِ سنڌ جا صدر، بزم طالب الموليٰ جا سرپرست، لطيف يادگار ڪميٽيءَ جا ميمبر ۽ سنڌي ادبي بورڊ جا ميمبر ۽ چيئرمين رهيا. سنڌي ٻولي ادب ۽ سنگيت سان بيحد چاهه هئڻ. پاڻ اعلى پائي جا شاعر هئا. نثر توڙي نظم ۾ سندن ڪيترائي ڪتاب ڇپيل آهن. پاڻ 11 جنوري 1993ع تي وفات ڪيائون.

بيتن جون سمجهاڻيون

غزل

(1)

عجب آهي زماني جا اهي اطوار مٽجي ويا،
وڏا سرادر مٽجي ويا، وڏا پوتار مٽجي ويا،

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته مونکي اڄڪلهه جي وقت تي حيرانگي آهي، جو اڄ اهي زندگي گذارڻ جا طور طريقا ئي بدلجي ويا آهن. وڏا وڏا پئسي وارا زميندار، وڏيرا به بدلجي ويا آهن.

(2)

اهو اخلاق، اها الفت، اها تهذيب ڪانهي ڪا،
غربن ۾ اڃا ڪجهه آهي پر زردار مٽجي ويا.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اڄڪلهه اهو پيار، محبت، اخلاق، اٿڻ ويهڻ، ڳالهائڻ ٻولهاڻڻ نه رهيو آهي. غريب ماڻهو وري به ان ڳالهه جو خيال رکن ٿا پر دولتمند ته صفا بدلجي ويا آهن.

(3)

ويو ويچارو سچ گم ٿي، رڳو ئي ڪڇ وڪامي ٿو،
لڏي ويا وير واپاري ۽ خود واپسار مٽجي ويا،

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته سچ جي اهميت ئي نه رهي آهي. سچ کي ڪير ٻڌڻ لاءِ تيار نه آهي. هر طرف ڪوڙ ئي ڪوڙ پيو هلي، اهي سچا واپاري مري ويا. هاڻ واپار ڪوڙن ماڻهن جي هٿن ۾ آهي. اهو واپار ئي بدلجي ويو آهي.

(4)

پتل کي سون سمجهن ٿا، چون ٿا هيرو شيشي کي،
ڏسو ڇا ٿي ويو جو سڀ وينجهار مٽجي ويا.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اڄڪلهه سون ۽ هيرو جي سڃاڻپ ڪرڻ وارو ڪوئي ناهي رهيو. تنهن ڪري پتل کي سون ۽ شيشي کي هيرو سمجهيو پيو وڃي. ڏسو ته هن زماني کي ڇا ٿي ويو آهي جو هڪدم اهي پارڪو ئي بدلجي ويا آهن.

(5)

نه عزت هاڻي اشرافن جي محفوظ آهه اي يارو!
وڏن تي ڇا ميار آهي جو ننڍڙا ٻار مٽجي ويا.

سمجهاڻي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته اي يارو! اڄڪلهه هن دور ۾ شريف ماڻهن جي عزت به محفوظ ناهي. هاڻ ڀلا وڏن کي ڪهڙي ميار ڏجي، اڄڪلهه ته ننڍڙا ٻار به مٽجي ويا آهن.

(6)

جي ليلا اڇ هجي ها ور مٽي ها ڪين مٿين تي،
قسم رب جو ته هيرن جا اڇوڪا هار مٽجي ويا.

سمجھائي: هن بيت ۾ شاعر چوي ٿو ته جيڪڏهن اڇ ليلا هجي ها ته چنيسر کي هيرن جي هار تي نه وڪڻي ها. قسم الله جو اڇوڪا هي هيرن جا هار ئي بدلجي ويا آهن.

(7)

پراون تي ڀلا ڪهڙيون ميارون ”طالب المولى“
هو ننڍپڻ جا ئي ساٿي نيٺ ڪارا وار مٽجي ويا.

سمجھائي: هن بيت ۾ شاعر پنهنجي پاڻ کي مخاطب ٿي چوي ٿو ته اي طالب المولى غيرن ، ڌارين ۽ پراون تي ڪهڙيون ميارون ڏجن، اهي جيڪي ننڍپڻ جا ساٿي ڪارا وار هئا سي به اڇ اڇا ٿي بدلجي ويا آهن.